

**T.C
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ ve İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**1929 İZMİR'İN SOSYO-EKONOMİK ve KÜLTÜREL
YAPISI**

Hazırlayan

Hasan Hüseyin GENÇ

Danışman

Dr. Leyla KIRKPINAR

**İzmir
2010**

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “1929 İzmir’in Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../2010

Hasan Hüseyin GENÇ

İmza :

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ Enstitüsü Müdürlüğüne

İşbu çalışma, jürimiz tarafından

..... Anabilim Dalı

..... Bilim Dalında

YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Kemal ARI

Üye : Öğr. Gör. Dr. M. Emin ELMACI

Üye : Öğr. Gör. Dr. Leyla KIRKPINAR

Onay

Yukarıda imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

30/06/2010

Doç. Dr. Kemal ARI
Enstitü Müdürü

T.C.
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	377236
Yazar Adı / Soyadı	Hasan Hüseyin GENÇ
Uyruğu / T.C.Kimlik No	T.C. 23489309334
Telefon / Cep Telefonu	05445203815
e-Posta	hasan_3815@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	1929 İzmir'in Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı
Tezin Tercümesi	Socio-Economic And Cultural Structure Of Izmir In 1929
Konu Başlıkları	
Üniversite	Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
Bölüm	
Anabilim Dalı	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı
Bilim Dalı / Bölüm	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2010
Sayfa	181
Tez Danışmanları	Dr. Leyla KIRKPINAR
Dizin Terimleri	İzmir-İzmir
Önerilen Dizin Terimleri	Ekonomik Yapı=Economic Structure Sosyo-Kültürel Yapı=Socio-Cultural Structure 1929 Dünya Ekonomik Buhranı=1929 World Economic Crisis
Yayımlama İzni	☐ Tezimin yayımlanmasına izin veriyorum. ☒ Ertelemesini istiyorum. [1 Yıl]

b. Tezinin Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi tarafından çoğaltılması veya yayımının 25.07.2011 tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezinin, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtımı ve yayımı için, tezime ilgili fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.
NOT: (Ertelene süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.)

25.07.2010

İmza:.....*Hasan Genç*.....

Yazdır

ÖNSÖZ

Coğrafi konumu, doğal özellikleri, üretim çeşitliliği ve ticari faaliyetler açısından bir liman kenti olmasından dolayı tarih boyunca çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan İzmir şehri, XI. yüzyılın sonlarından itibaren Türk kimliği ile tanışmaya başlamıştır. Türk yurdu haline gelen İzmir şehri, 1919 yılına kadar çeşitli dönemlerde Türk hâkimiyetinde yaşamıştır. 15 Mayıs 1919'daki Yunan işgalinden sonra, 9 Eylül 1922'de düşman işgalinden kurtarılan İzmir şehri, yanmış, yıkık ve harabe şeklindedir. 1929 senesi İzmir'in Sosyo-Ekonomik ve Kültürel yapısı adlı tez çalışmam, özellikle İzmir'in kurtuluşundan sonra yanmış, yıkık ve harabe bir şehrin Cumhuriyet Dönemi'ndeki ekonomik, sosyal ve kültürel çalışmaların yansımasıyla birlikte 1929 yılına gelindiğinde her açıdan nasıl bir gelişme gösterdiğini ortaya koyacaktır.

1929 yılına gelindiğinde İstanbul'dan sonra Türkiye'nin en önemli ticaret, sanat ve kültür şehri olan İzmir'in sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı, araştırmamın temelini oluşturmaktadır. 1929 senesi İzmir'inin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısını incelememizin nedeni ise Yeni Türk Harfleri'nin kabulünden sonra eğitim, kültür ve toplumsal alanda meydana gelen hızlı değişim sürecinin kent tarihi açısından İzmir'e yansımalarını ortaya koymaktır. Ayrıca 1929 senesi bir geçiş yılı olarak, imar ve iskân faaliyetleri ile İzmir'in kent dokusunun oluşmasında çok önemli bir yere sahiptir. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nı da unutmamak gerek. Dünya Ekonomik Buhranı'nın Ege Bölgesi ve İzmir'e etkileriyle birlikte ekonomik ve toplumsal hayattaki yansımalarını da bu çalışmamızda ele aldık.

Bu çalışmamda özellikle Kent Arşivi ve İzmir Milli Kütüphanesi'ndeki kaynaklardan yararlandım. Bu yıllarda İzmir'de yayınlanan gazeteler, dergiler, istatistikler ve raporlar çalışmama önemli katkıda bulunmuştur.

Tezimin hazırlanmasında bilgi ve tecrübesiyle çalışmamın her aşamasında desteğini benden hiç esirgemeyen danışman hocam Leyla KIRKPINAR'a, yaptığı uyarılarla eksik ve hatalarımın giderilmesini sağlayan Enstitü Müdürümüz Kemal ARI'ya, çalışmam sırasında desteklerini eksik etmeyen aileme sonsuz teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Hasan Hüseyin GENÇ

İzmir, 2010

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

YEMİN METNİ.....	i
DEĞERLENDİRME KURULU ÜYELERİ.....	ii
TEZ VERİ FORMU.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
ÖZET.....	viii
SUMMARY.....	ix
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM İZMİR VİLAYETİ VE İDARİYAPI.....	3
A- İZMİR'İN DOĞAL YAPISI.....	3
B- İDARİ YAPI.....	5
C- NÜFUS YAPISI	11
D- BELEDİYE FAALİYETLERİ.....	13
E- EĞİTİM FAALİYETLERİ.....	17
F- İMAR FAALİYETLERİ.....	22
G- ULAŞIM VE HABERLEŞME FAALİYETLERİ.....	27
I- KARAYOLU ULAŞIMI.....	27
II- DEMİRYOLU ULAŞIMI.....	28
III- DENİZ ULAŞIMI.....	31
IV- TRAMVAYLAR.....	34
V- POSTA VE HABERLEŞME.....	36
II. BÖLÜM EKONOMİK YAPI.....	41
A- TARIM.....	41
I- İNCİR.....	43
II- ÜZÜM.....	46
III- PAMUK.....	47
IV- TÜTÜN.....	50

V- ZEYTİN VE ZEYTİNYAĞI.....	54
VI- AFYON.....	55
B- HAYVANCILIK.....	57
C- SANAYİ.....	59
D- TİCARET, BANKACILIK VE KAMBİYO.....	63
I- TİCARET.....	63
II- BANKACILIK VE KAMBİYO.....	69
E- İZMİR LİMANI.....	74
F- KOOPERATİFÇİLİK VE SİGORTACILIK.....	77
I- KOOPERATİFÇİLİK.....	77
II- SİGORTACILIK.....	80
G- ORMANCILIK VE MADENCİLİK.....	82
I- ORMANCILIK.....	82
II- MADENCİLİK.....	84
H- BÜYÜK BUHRAN'DA İZMİR.....	86
III. BÖLÜM SOSYO-KÜLTÜREL YAPI.....	91
A- TOPLUMSAL YAPI.....	91
B- BAYRAMLAR.....	94
I- İNCİR VE ÜZÜM BAYRAMI.....	94
II- 23 NİSAN ÇOCUK BAYRAMI.....	96
III- 29 EKİM CUMHURİYET BAYRAMI.....	97
IV- 9 EYLÜL BAYRAMI.....	100
C- EDEBİYAT VE SANAT.....	101
D- SİNEMA VE TİYATRO.....	105
E- MİLLET MEKTEPLERİ, KÜTÜPHANELER VE MUSTAFA NECATİ'NİN VEFATI.....	107
I- MİLLET MEKTEPLERİ.....	107
II- KÜTÜPHANELER.....	113
III- MUSTAFA NECATİ'NİN VEFATI.....	115
F- GÜNDELİK HAYAT.....	117
I- SUÇLAR.....	117
II- AYDINLANMA.....	120

III- YANGINLAR VE İTFAİYE TEŞKİLATI.....	121
IV- EĞLENCE YERLERİ VE PARKLAR.....	122
V- ET FİYATLARI VE EKMEK MESELESİ.....	124
VI- İZMİR’DE RAMAZAN VE NEVRUZ.....	127
VII- YARDIMLAR.....	128
VII- HAYAT PAHALILIĞI.....	129
G- MUHACİR VE MÜBADİLLERİN İSKÂNI.....	133
H- SAĞLIK.....	136
I- SAĞLIK HİZMETLERİ VE HASTANELER.....	136
II- HASTALIKLAR.....	140
I- DOKUZ EYLÜL PANAYIRI.....	142
K- SPOR.....	144
SONUÇ.....	148
BİBLİYOGRAFYA.....	150
EKLER.....	160

ÖZET

Bu araştırmamızda, İzmir gibi Türkiye'nin önde gelen ve önemli bir ticari potansiyele sahip olan bir kentinin, 1929 yılı sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı ele alınmıştır. İzmir konumu itibariyle Anadolu'nun diğer kentlerine oranla önemli bir ticari potansiyele sahip bir şehirdi. Aynı zamanda Türkiye'nin üçüncü önemli kenti olmasının yanı sıra, çevresindeki yerleşim birimleri için büyük bir hinterlandın merkezi olarak ekonomik potansiyelinin varlığı ve doğal limanıyla dışa açılmış bir kapı olma işlevine de sahipti. Bu özelliklerinin getirmiş olduğu etkilerle birlikte; yanmış, yıkık ve harabe bir şehirden imar ve iskân faaliyetleri sonucu modern bir İzmir'in oluşumu süreci anlatılmıştır. Bu çalışma 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın İzmir'e yansımalarını da ortaya koymuştur.

Araştırmamızda; İzmir vilâyeti ve idari yapı, İzmir'de belediyecilik faaliyetleri, nüfus yapısı, eğitim ve imar faaliyetleri ile ilgili önemli bilgiler verilmiştir. Ekonomik yapısıyla ilgili olarak tarım, hayvancılık, sanayi, ticaret, liman, kooperatifçilik, şirketler, ormancılık ve madencilik faaliyetleri anlatılmaya çalışılmıştır. Sosyo-Kültürel yapısında ise; toplumsal yapı, sinema, tiyatro, edebiyat, sanat, bayramlar, gündelik hayat, sağlık, fuar, millet mektepleri, spor, ulaşım ve haberleşme üzerinde durulmuştur.

Kısacası bu çalışmamızda, 1929 yılı İzmir'inin sosyo-kültürel ve ekonomik yapısı, ayrıntılı bir şekilde istatistikî bilgiler ile ele alınarak, kent tarihçiliği açısından tahlil edilmeye çalışılmıştır.

SUMMARY

Socio-economical and cultural aspects of 1929 in Izmir, a prominent city of Turkey with a significant trading potential, are studied in this research. Izmir, due to its location, had a very high commercial potential comparable to the other cities of Asia-minor. Besides being the third major city of Turkey, Izmir featured a high economical potential as a center of a great hinterland for the neighboring settlements as well as functioning as a gate to the overseas with its natural harbors. Covered in this study are together with the affects of such features, formation process of contemporary Izmir as a result of housing and town planning activities over the ruins of such a burned-down and destroyed location. This research also reflects repercussions of 1929 World Depression Era on Izmir.

Important information on Izmir province and its administrative structure, municipal works in the city, population demographics, educational and town planning activities is provided in our study. Agriculture, animal breeding, industry, trade, port operations, cooperative systems, corporations, silviculture activities are reported to cover its economical characteristics. Social structure, movies, theatre, literature, art, festivities, daily life, health, fairs, literacy schools for adults, sports, transportation and communication works are depicted to study its socio-cultural features.

In short, socio-cultural and economical structures of Izmir as of 1929 are attempted to be analyzed from a city chronicler's point of view by utilizing detailed statistical data available.

KISALTMALAR

A.g.e. / a.g.e.	: Adı Geçen Eser
A.g.m. / a.g.m.	: Adı Geçen Makale
A.B.D.	: Amerika Birleşik Devletleri
B.M.M.	: Büyük Millet Meclisi
Bk.	: Bakınız
Cad.	: Cadde
İ.B.O.	: İzmir Belediye Otobüsleri
Sok.	: Sokak
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
T.L.	: Türk Lirası
Vb.	: Ve Benzeri
s.	: Sayfa

GİRİŞ

Yirminci yüzyılda tarih yazımı alanındaki gelişmeler ve yaklaşımlar neticesinde kişilerin ve siyasi konuların yer aldığı klasik tarih anlayışı yerine sosyal bilim-yönelimli tarihsel araştırma ve yazma biçimlerine bir geçişin yaşandığı görülmektedir. Böyle bir tarih, olaylara ve tek tek önder kişilere yoğunlaşmaktan uzaklaşarak, bu olay ve kişilerin ortaya çıktığı toplumsal koşullara odaklanmayı gerektiriyordu. Yeni tarih anlayışı siyasal ve toplumsal seçkinler üzerinde yoğunlaşan geleneksel tarih yazımına meydan okuyor ve nüfusun çok uzun zamandır ihmal edilmiş kesimlerinin de tarih içinde yer alması gerektiğini savunuyordu. Yeni tarih anlayışı, gündelik yaşamın vazgeçilmez bir unsuru olan kültür araştırmaları üzerine de yöneliyordu¹.

Artık günümüzde yerel ve kent tarihi çalışmaları daha da ön plana çıkmaktadır. İnsanların geçmişte nasıl yaşadıkları, neler yaptıkları, gündelik yaşamlarının nasıl olduğu, ne gibi sorunlarla karşılaştıkları gibi konular hem daha çok araştırılmakta hem de daha çok ilgi çekmektedir. İnsanlar yaşadığı coğrafya ve şehirlerin geçmişteki tarihi, özellikleri ve sosyo-kültürel yapılarını merak edip hem öğrenme hem de günümüzdeki gündelik yaşantı ve sosyo-kültürel yapı ile karşılaştırma eğilimi içerisindeyler. Tabii ki bu da kent ve yerel tarih yazıcılığına olan ilgiyi artırmıştır.

İzmir'in konumu itibariyle Anadolu'nun diğer şehirlerine oranla büyük bir ticaret merkezi olması, doğal bir liman olmasının yanı sıra büyük bir hinterlandın merkezi olarak ekonomik potansiyeli ile dışa açılan bir kapı özelliğinden dolayı her zaman ilgi görmüş ve farklı kültürlerin bir arada yaşadığı kozmopolitik bir yapıya sahip olmuştur. Bu özelliklerinden dolayı doğal olarak İzmir şehri ve tarihi üzerinde birçok araştırma ve çalışma yapılmıştır.

Araştırma konumuz olan 1929 yılı İzmir'inin sosyo-kültürel ve ekonomik yapısı incelenirken, Kurtuluş Savaşı sonrası İzmir'in genel durumunu da iyi analiz etmek gerekir.

İzmir'in kurtuluşu, Türk bağımsızlık Savaşı'nın en önemli evlerinden birini oluşturmaktaydı. 15 Mayıs 1919'da sahte iddialarla işgal edilen İzmir, işgalinden üç

¹ Georg G. Iggers, **Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2007, s. 3-8.

yıl sonra 9 Eylül 1922’de Türk süvarileri tarafından kurtarılırken, işgalciler ve onların destekleyicileri tarafından planlı olarak yakılıp, yıkılmıştı².

“Milli Mücadelemiz sonunda güzel İzmir yanmış, yıkılmıştı. İnsanlarında üç yıl süren korkunç bir işgalin bunalımları vardı. O güzelim imbat, özgürleşen kenti tatlı tatlı okşarken, denize doğru bakan gözlerde, Ege’nin ötesinde kan ve zulüm taşımış yabancı saldırganların acı izleri daha dünmüş gibi duruyordu. Kentin dörtte üçü yanmıştı. Yol, su ve elektrik yoktu. Eğitim durmuştu. Sağlık tesisleri yetersizdi. Memurlara zorlukla maaş verilebiliyordu. Ekonomik yaşam tümüyle boşluk içindeydi. Kıtık, pahalılık ve karaborsa yaygındı. Kamu hizmetleri yavaş ilerliyordu. Türkiye, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak için bir dizi devrimlerle harekete geçerken, ulusal kurtuluşun simgesi olan İzmir kenti de, eski acıları anımsatan yangın yerleri üstünde yepyeni bir uygarlık yaratma kararlılığında olacaktı. Hemen hemen gelmiş geçmiş tüm Batı Anadolu uygarlıklarının beşiği olan İzmir, son dönemlerin yaralarını sarmalıydı. Savaş, kıyım, işgal ve yangın gibi dehşet verici olayları yaşamış bulunanlar, yeni doğacak çocuklara, barış içinde yaşanan, sosyo-ekonomik yapısını canlılığa kavuşturmuş, doğanın mavilikleriyle bütünleşmiş, aydınlık bir kent bırakmalıydılar. Birbirinden değişik ve güzel kıyıları, körfezleri, nehirleri, ormanları, bereketli toprakları güneşi, doyulmaz denizi, antik tanrıları, görkemli harabeleri, yüzyıllık camileri, şadırvanları ve sebilleriyle Doğu’nun ve Batı’nın değişik uygarlıklarının kaynaştığı, bolluk, mutluluk ve sevgi simgesi Ege’nin bu en güzel kenti, geçmiş şanına uygun biçimde bir daha canlandırılmalıydı³.” İzmir şehrinin 1929 yılı, eski yaraların sarıldığı ve yeni kalkınma atılımlarının başlatıldığı canlanma döneminin önemli bir parçası olmuştur. Cumhuriyetle birlikte küllerinden yeniden doğarak bir cennete dönüşen İzmir şehri, tarihteki hak ettiği yerini almıştır.

² Murat Köylü, **Küllerinden Doğan Şehir İzmir 1922**, Kripto Yayınları, Ankara, 2010, s.8.

³ Yaşar Aksoy, **Bir Kent, Bir İnsan, İzmir’in Son Yüzyılı, S.Ferit Eczacıbaşı’nın Yaşamı ve Anıları**, Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986, s.193-196.

I- BÖLÜM

İZMİR VİLAYETİ VE İDARİ YAPI

A- İZMİR'İN DOĞAL YAPISI

“İzmir şehri, geçmişte aynı adla anılan körfezin güney-doğu köşesinde, Batı Anadolu’nun en seçkin limanı sayılmaktaydı. Şehir XVII. yüzyılın ikinci yarısında tümüyle batı yönüne dönük olup, Pagus Dağı’nın eteklerinde bir anfitiyatro görünümündeydi. Bu dağ ve deniz arasındaki düzlük alan çok yoğun bir yerleşme merkezi oluşturmuştu⁴.”

İzmir’in kuruluş yeri konusunda tartışmalar olmasına rağmen bugün Bayraklı semtindeki Tepekule eski İzmir’in kuruluş yeri olarak bilinmektedir. Burasının kuruluş yeri olarak seçilmesinde dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı hem karadan hem de denizden kolaylıkla savunma önlemlerinin alınabilmesi önemli bir etkindir. Bunun yanı sıra bir yarımada üzerinde doğal bir liman olma özelliğiyle deniz ticaretine uygun bir yer olması, yakın çevresinden denize dökülen küçük derelerin sayesinde sulama imkânları ile tarıma elverişli alanların varlığı eski İzmir’in burada kurulmasına neden olmuştur⁵. Ege kıyılarının girintili çıkıntılı olması sayısız liman olanağı sağlamıştır. Kıyıya paralel uzanan sıradağları arasında kalan, nehirler tarafından sulanan ovaların; bölgenin yegâne bereketli toprakları olması şehirlerin kuruluş alanı olarak seçilmesinde etkili olmuştur⁶.

İzmir ili, Türkiye’nin batısında, Ege Bölgesi’nde yer almaktadır. İzmir il toprakları, kuzeyde Balıkesir’in Ayvacık, Burhaniye, İvrindi; doğuda, Manisa’nın Soma, Turgutlu, Salıhlı, Alaşehir, Sarıgöl; güneyde, Aydın’ın Kuşadası, Germencik, Sultanhisar, Nazilli ve Kuyucak ilçeleri ile çevrilmiştir. İzmir ili toprakları genel olarak, doğu-batı doğrultulu dağlar ile bu dağlar arasında uzanan ırmaklarının aktığı yerlerde çökme sonucu oluşmuş ovalardan oluşmaktadır. İzmir il alanının üçte ikisini, yüksek dağlık ve tepelik alanlar kaplar. Bu alanlar, akarsuların açtığı oldukça

⁴ Necmi Ülker, **XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda İzmir Şehri Tarihi I**, Akademi Kitapevi, İzmir, 1994, s.10.

⁵ Fikret Yılmaz-Sabri Yetkin, **İzmir Kent Tarihi**, İzmir Liseleri Sertifikalı Kent Tarihi Konferansları Projesi, İzmir, 2002. s.23-24.

⁶ M. Çınar Atay, **Tarih İçinde İzmir**, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayını, İzmir, 1978, s.3.

dar ve derin vadilerle parçalanmıştır⁷. İzmir ili sınırları içerisinde; Bakırçay, Küçük Menderes ve Gediz nehirleri Ege Denizine ulaşmaktadır⁸.

“Şehrin kuzeyinde 800 metre yükseklikte Yamanlar dağı, güneyinde 825 metre yükseklikte Çifte Kardeşler tepeleri ve doğusunda Buca sırtları ve Altın Dağ tepeleri vardır. Şehir Kadifekalesi, Beştepelere ve Bozyaka civarında Karafatma etekleriyle, körfezde nihayet bulan bir ova üzerinde kurulmuştur. Şehrin kurulduğu ova kısmı deniz kenarında rıhtımda 50 santimetreden başlayarak Basmahane muntikasına kadar muntazam bir meyille yükselerek 7 rakımın bulmakta ve ondan sonra tepelere doğru dikleşmekte ve anfiteart şeklinde devam etmektedir⁹.”

Batı tarafından Adalar denizi ile kuşatılmış olan İzmir vilâyetinin kıyıları girintili, çıkıntılı olduğundan büyük, küçük körfezlere, emin ve tabii limanlara, burunlara, boğazlara ve birçok yarım adalara ve bunlardan ayrılmış adalara sahiptir. İzmir’de mevki ve ticari açıdan öneme sahip olan körfez ve limanlar şunlardır¹⁰:

İzmir’de bulunan körfezler:	İzmir’de bulunan limanlar:
İzmir Körfezi	Yeni Foça Limanı
Urla Körfezi	Kuzey Foça Limanı
Gülbahçe Körfezi	Ali Ağa Limanı
Menemen Körfezi	Çeşme Limanı
Çandarlı Körfezi	Hacı Limanı
Karaburun Körfezi	Eğri Limanı
Kuşadası Körfezi	Sıkya Limanı
Ağrıya Körfezi	Sığaçık Limanı
	Kalamaki Limanı

İzmir’de yazlar sıcak ve kurak, kışlar ise yağışlı ve ılık geçer. Yazın, sıcaklığın gölgede 40 dereceye kadar çıktığı da görülmektedir. Yaz aylarında esmeye başlayan batı rüzgârı İzmir Körfezi ve civarına, kuzey ve güney rüzgârları ise Kuşadası sahiline bir serinlik getirmektedir. Yazın orman ve dağlara yakın olan yerler serindir. Kışlar, İzmir’de daha hafif geçmektedir. Yüksek kesimlerde soğuk

⁷ **Yurt Ansiklopedisi**, Türkiye, İl İl: Dünyü, Bugünü, Yarını; Cilt:6, Anadolu Yayıncılık, İstanbul, 1982, s.4242.

⁸ **Yeni Türk Ansiklopedisi**, Cilt: 4, Ötüken Yayınları, s. 1575.

⁹ **İzmir Şehri İmar Komisyonu Raporu**, İzmir, 1951, s.9.

¹⁰ **İzmir Vilayeti Salnamesi 1927-1928**, Bilgi Matbaası, İzmir, 1929, s. 13-14.

kendini hissettirse de sahil kasabalarında kar yağmadığı gibi sıfırın altına da düşmemektedir. İzmir ve sahildeki kasaba ve yerleşme yerlerinde rutubette oldukça fazladır¹¹.

B- İDARİ YAPI

İzmir şehrinde, idari yapı hükümet idaresi, belediye ve muhtarlıklardan meydana geliyordu. Vilayet İdaresi Kanunu'na göre, Türkiye coğrafi durumu ve iktisadi ilişkilerine göre vilayetlere, vilayetler kazalara, kazalar nahiyelere ayrılmıştı. Nahiyeler de kasaba ve köylerden meydana geliyordu. Vilayet idaresinin reisi vali, kaza idaresinin reisi kaymakam, nahiye idaresinin müdür, köy idaresinin başında ise muhtar bulunuyordu. Vilayet idare şube reisleri; defterdar, nafia başmühendisi, hukuk işleri, maarif, sıhhiye, sanayi ve mesai, ticaret, orman, maden, evkaf, baytar, nüfus, ziraat, tapu ve iskân müdürleri, mektupçu, posta, telgraf ve telefon, rüsumat başmüdür veya başmüdürleri, polis müdürü ve jandarma kumandanından oluşuyordu. Kaza idare şubelerinin reisleri; mal müdürü, hükümet hekimi, tahrirat kâtibi, orman, ziraat, baytar, tapu, nüfus, iskân ve evkaf memurları, posta, telgraf ve telefon müdürleri, polis komiseri ve jandarma kumandanı idi. Nahiye idare memurları; nahiye kâtibi, hükümet hekimi veya sıhhiye memuru, zabıta, nüfus, tapu ve vergi memurlarıydı¹².

Belediye teşkilatına ise halk iradesi denirdi. Belediye idaresinin başında, halk tarafından seçilen Belediye Başkanı bulunurdu. Halkın 4 senede bir seçtiği kimselere Belediye Meclis üyesi denirdi. Bunların bir araya gelmesiyle Belediye Meclisi çalışmalarını yürütürdü. Belediyeler, her şehirde hükümet idaresinden ayrı olarak çalışır ve şehir adına şu işleri yapardı¹³:

- 1-Şehrin su ihtiyacını karşılamak
- 2-Cadde ve sokaklar yapmak ve onarmak
- 3-Kanalizasyon şebekesi çalışmalarını yürütmek
- 4-Aydınlatma ve temizlik işlerine bakmak
- 5-Satıcıları ve çeşitli dükkânları kontrol etmek

¹¹ A.g.e., s.12-13.

¹² M. Ziya Lütfi, **İzmir Mıntıkası Ticaret ve İktisadiyatı Sene 1930-31**, İtimat Matbaası, İzmir 1931, s. 435-437.

¹³ Cemal Saran, **İzmir**, Ticaret Matbaacılık, İzmir, 1969, s. 33,34.

6-Yoksulları korumak

7-Gıda maddelerinin fiyatlarını tespit etmek

8- Şehir içinde otobüs işletmek

9-Fakir halkın sağlığı ile ilgilenmek

10-Parklar kurmak, gazino, eğlence yerleri açmak, sinemaları işletmek gibi buna benzer şehrin ihtiyaçları ile ilgili işlere bakardı.

İzmir vilayeti merkezi vilayet olan İzmir kazası ile birlikte; Bayındır, Bergama, Çeşme, Dikili, Foça, Karaburun, Kemalpaşa, Kuşadası, Menemen, Ödemiş, Seferihisar, Tire, Torbalı ve Urla olmak üzere 15 kaza ve 26 nahiyeden meydana geliyordu.

Akıncılar ve Davutlar nahiyeleri Kuşadası'na,

Aliağa nahiyesi Menemen kazasına,

Altınova ve Çandarlı nahiyeleri Dikili kazasına,

Bornova ve Seydiköy nahiyeleri İzmir merkez kazasına,

Birgi, Adagide, Kiraz, Beydağı nahiyeleri Ödemiş kazasına,

Barbaros ve Alaçatı nahiyeleri Seferihisar kazasına,

Dağkızılca ve Değirmendere nahiyeleri Torbalı kazasına,

Gülbahçe nahiyesi Urla kazasına,

Gökçen nahiyesi Tire kazasına,

Kınık, Turanlı, Kozak, Reşadiye nahiyeleri Bergama kazasına,

Küçükbahçe ve Mordoğan nahiyeleri Karaburun kazasına,

Yeni Foça nahiyesi Eski Foça kazasına bağlı olup, Bayındır ve Kemalpaşa kazalarının nahiyeleri ise yoktu¹⁴.

İzmir merkez kazasına; Abdullah Ağa Çiftliği, Buca, Balçova, Hüsnü Bey, Uzundere, Narlıdere ve Yeniköy köyleri bağlıydı. Karşıyaka nahiyesine; Boşnakcedit, Çiğli Karyesi, Sancaklı, Şemikler, Tahtacı- Alurca ve Yamanlar köyleri bağlıydı. Bornova Nahiyesine, Altındağ, Beşyol, Çamiçi, Eğridere, Hamitli (Doğanlar), Hamidiye (Çiçekli), Işıklar, Kayadibi, Karaçam, Kurudere, Kavaklıdere, Pınarbaşı, Naldöken ve Sahrenç köyleri bağlıydı.

¹⁴ T.C. İzmir Vilayeti 1929-1930 Senesi İstatistik Yıllığı, İzmir Vilayeti İstatistik Müdürlüğü, Bilgi Matbaası, İzmir, 1930, s.12.

Seydiköy nahiyesine; Akçaköy, Bulgurca, Cumaovası, Çakallı, Develi, Dereköy, Görece, Gölcükler, Künas, Kellerköy, Karakuyu, Sandı, Seydiköy ve Şaşal köyleri bağlıydı¹⁵.

Vilayet encümeni kararına göre vilayet dâhilindeki birçok köyün ismi değiştirildi. Bergama kazasının Reşadiye nahiyesi (Zeytin Dağı), Urla kazasının Büyük Hamidiye Köyü (Büyük Kaya), Küçük Hamidiye (Küçükkaya), Torbalı kazasının Hamidiye Köyü (Özbey), Mecidiye Köyü (Çemenler), Meşhet Köyü (Şehitler), Kemalpaşa kazasının Parsa nahiyesinin Sofiler Köyü (Yiğitler), Ödemiş Beydağı nahiyesinin Muradiye köyü (Tosunlar), Hamidiye Köyü (Yeşil Köy), Dikili'nin Ebedir köyü (Yahşibey), Hacı Ahmetler Köyü (Yavuzlar), Tıkveş Köyü (Kafadarlar), Bayındır'ın Meşhet Köyü (Gaziler), Kuşadası'nın Hamidiye Köyü (Acarlar), Karşıyaka'nın Boşnak Cedit Köyü (Küçükçiğli), Bergama'nın Kaplan Köyü (Kaplanpınarı), Kozak nahiyesinin Teke Köyü (Yayla Köy), Kınık nahiyesinin Mecidiye Köyü (Aslanlar), Turan nahiyesinin Tekke Çini Köyü (Tekir Köy), Tire'nin Tekfür Karyesi (Çakırlar), Bornova nahiyesinin Hamidiye Köyü (Çiğli), Hamitli Köyü (Doğanlar) isimleriyle değiştirildi¹⁶.

Vilâyet İdare Heyeti bazı nahiye ve köyler hakkında da şu kararları aldı¹⁷:

- 1- Seydiköy nahiye merkezinin Cumaovası'na taşınması uygun bulundu.
- 2- Güzelbahçe nahiyesinin Köy Kanunu gereğince idare olunması ve Kilizman ismini taşıyan köyde ismi Kızılbahçe olmak üzere bir nahiye teşkili uygun görüldü.
- 3- Karşıyaka sınırları içerisinde ve merkezi Karşıyaka'da olmak üzere bir nahiye oluşturulması gerekli görüldü.
- 4- Bayraklı ve Mersinli köylerinin İzmir'e katılması ve Bornova'dan ayrılması.
- 5- Değirmendere nahiyesinin Torbalı'dan ayrılması ve İzmir'e dâhil edilmesi.
- 6- Seferihisar kazasına bağlı Sığacık nahiyesinin ortadan kaldırılması ve buranın kazaca idaresi.

¹⁵ A.g.e., s.92-100.

¹⁶ Anadolu, 15 Temmuz 1930.

¹⁷ Hizmet, 18 Haziran 1929.

- 7- Dikili kazasından Ayvalığa geçen Altınova nahiyesinden kalan köylerle, bazı köylerinde katılmasıyla yeni bir nahiye oluşturulma hususunun Vilayet Umumi Meclisi'nin uygun görüşüne bırakılması.
- 8- Tire kazasına katılmış Karaağaç, Bozköy, Çambağ, Yeniköy, Habipler, Çampınar, Kızılcagedik isimindeki köylerin Tire kazasından ayrılarak Aydın vilayetine katılarak Germencik nahiyesine bağlanması hakkındaki talep uygun görülmemiştir.
- 9- Yahşelli Köyü'nün eskisi gibi Menemen'e bağlı kalması.
- 10- Seferihisar kazasına bağlı Hereke Tepeciği Köyü'nün ayrı bir mahalle halinde idare edilmeyerek adı geçen köyce idare edilmesi.
- 11-Bayındır kazasına bağlı Kızıca Ağaç mahallesinin ayrı bir köy haline sokulması uygun olmayacağından şimdi olduğu gibi mahalle halinde kalması uygun görülmüştü.

İdari yapı, vilayet ve belediye olarak iki ana unsurdan meydana geliyordu. Vilayet ve Belediye savaş ve işgal sonrası her yönden harap olmuş İzmir'i yeniden ayağa kaldırarak, imar ve iskân faaliyetlerini gerçekleştirecekti.

1929 senesinde İzmir'in valisi Kazım Diriktir. 27 Mart 1926–7 Ağustos 1935 tarihleri arasında uzun yıllar valilik yaparak, İzmir'de önem işler yapmıştır. “ *İzmir'e damgasını vurmuş valilerimizdendir. İzmir'in her ilçesinde, bucağında ve köyünde mutlak bir eseri vardır. Eğitime önem vermiş, İzmir'e hizmet ettiği sürece birçok köyü okula, yola, suya kavuşturmuştur. Halkla bütünleşmiş, inandırıcı olarak pek çok konuyu halkla birlikte halletmiştir*¹⁸.”

Vali Kazım Dirik, valiliği süresince İzmir'de çok önemli işlere imza atmıştır. İzmir'de okul sayısını 190'dan 466'ya çıkarmış, her köye muhtar evi, Cumhuriyet anıtı ve yol yaptırmış, köy, kasaba ve şehirleri telefon ağları ile bağlamış, Küçük Menderes Vadisi'ndeki sıtmaya karşı, felaket kaynağı Cennet Gölü'nü kurutarak şeker pancarı ektirmiştir.

Vali Kâzım Dirik'in İzmir'deki diğer önemli girişimleri ise şunlardır:

“1- *İzmir'e gelen yollarda en önemli köprülerin yapımı*

2- *İzmir'e gelen 12 ana yolun yapımı*

3- *Şirinyer Hipodromu'nun yapılması*

¹⁸ Bülent Durgun, **Atatürk Döneminde İzmir Ekonomisi 1923-1938**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 2006, s. 22-23.

4-*Alsancak Stadyumu'nun yapılması*

5- *Arkeoloji ve Etnografya müzelerinin kuruluşu*

6-*Yamanlar, Bozdağ gibi turistik yerlerde ilk dinlenme kampları ve otellerin yapılması*

7- *Başta Cumhuriyet Meydanı'ndaki Atatürk Anıtı olmak üzere birçok yere Atatürk ve Cumhuriyet anıtlarının dikilmesi*

8-*Zeytinaları köyünün kurulması'dır*¹⁹.”

1929 senesi İzmir ve kazalarında bulunan memur miktarı ve bunlara verilen maaşı gösteren tablo aşağıda gösterilmiştir²⁰:

Kazalar	Muvazenei Umumiyeden Maaş Alanlar		Hususi Bütçeden Maaş Alanlar		Belediye Bütçesinden Maaş Alanlar	
	Memur Adedi	Ayda Verilen Maaş	Memur Adedi	Ayda Verilen Maaş	Memur Adedi	Ayda Verilen Maaş
İzmir	287	15.569	503	31.443	476	30.103
Ödemiş	111	5.339	138	5.299	39	2.281
Urla	39	2.185	16	1.263	39	1.887
Bayındır	57	2580	32	1.666	32	1.451
Bergama	108	5.162	98	4.663	68	2.466
Tire	57	2.882	66	3.595	27	1.395
Çeşme	113	1.736	43	2.289	14	720
Dikili	56	2.688	16	723	11	600
Seferihisar	38	1.755	20	1.265	5	202
Torbalı	34	1.540	33	1.774	7	398
Foça	39	1.867	29	1.616	9	375
Karaburun	37	1.822	35	2.074	5	179
Kuşadası	62	1.245	36	2.000	12	295
Kemalpaşa	41	1.876	0	0	0	0

¹⁹ Melih Gürsoy, **Tarihi, Ekonomisi ve İnsanları ile Bizim İzmirimiz**, Yaylacık Matbaası, Birinci Basım, İzmir, Mayıs, 1993, s. 272–273.

²⁰ **İzmir Vilayeti İstatistik Yıllığı 1929-1930**, s.317.

Menemen	138	2.858	49	829	33	1537
---------	-----	-------	----	-----	----	------

1929 Mali Senesi Vilayet Masarıfat Bütçesi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir²¹:

Daireler	Maaş ve masraf Lira K.	Daireler	Maaş ve masraf Lira K.
Diyanet	11.051,12	Maarif	28.375,59
Maliye	316.830,89	Nafia	64.023,33
Duyunu U.	362.853,77	İktisat	94.164,43
Tapu	42.462,91	Limanlar	15.910,63
Dâhiliye	29.474,60	Milli M. Kara	96.016,90
Emniyeti U.	287.491,57	Milli M. Hava	183.663,24
Jandarma	177.311,72	Milli M. Deniz	52.234,58
İskân	38.376,39	İmalatı Harbiye	73.271,87
Sıhhat	40.496,02	Harita	17.899,48
Adliye	176.965,44	YEKÛN	2.108.874,48

1929 yılı İzmir Vilayeti Hususi İdareler Varidatı tahakkukat ve tahsilâtı toplam 6.831.033 lira, İzmir Vilayeti Hususi İdareler masarıfatı ise 2.622.236 liradır. 1929 senesinde vilayet merkezi ve merkeze bağlı yerlerde 1808 maliye memuru ve müstahdem bulunmaktaydı. Bu memur ve müstahdemlerin aylık maaşı 105.316,17 kuruştı. Ücretli memurların sayısı 372 olup, bunlara ödenen maaş ise 10.738, 69 kuruştı. İzmir Vilayeti Hususi İdareden maaş alan 340 memur ve müstahdeme ayda 42.655, 67 kuruş, 590 ücretli memura ise 21.915, 0 kuruş ödenmekteydi. İzmir’de imar faaliyetlerine büyük önem veren vilayet, yeni hazırlanan bütçede yapılması düşünülen mektep ve hastaneler için bütçe ayrılmasını planlamıştı. İzmir’de yol yapımına da önem verilmektedir. Fakat 1929–1930 yılları arasında yol faaliyetleri

²¹ T.C. İzmir Vilayeti 1930-31 Senesi İstatistik Yıllığı, İzmir Vilayeti İstatistik Müdürlüğü, Marifet Matbaası, İzmir, 1931, s. 120.

için bütçeden ayrılan ödenek yetersizdi. 1929 senesi İzmir’inde 7 betonarme, 1221 kargir, 177 yarım kargir, 531 ahşap bina yapılmıştı²².

C- NÜFUS YAPISI

İzmir coğrafi konumu ve zenginlikleri sayesinde tarih boyunca önemli bir yerleşim merkezi olmuştur²³. Eski çağlardan itibaren önemli bir yerleşim merkezi ve Anadolu’nun en kalabalık nüfusuna sahip şehirlerinden biri olan İzmir şehrinin nüfusu, dışarıdan şehre gelenler ve şehir dışına göçlerle değişiklik göstermiştir. 1800–1920 yılları arasında İzmir’de yabancı nüfusun artışında en önemli etken dış ticaret olmuştur²⁴. 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaklaşık 100.000 nüfusuyla imparatorluğun ikinci büyük şehri olmuştur. 19. yüzyılda nüfus, farklı tahminlere göre 150.000 ile 200.000 arasında değişmektedir. 20. yüzyılın ilk yıllarında ise nüfus 230.000’ e çıkmıştır²⁵.

İzmir ilinde 1927 yılında yapılan nüfus sayımına göre 531.579 kişi İzmir ili sınırları içerisinde yaşamaktadır. 1927 yılından sonra sürekli artış gösteren nüfus 30 yıl sonra iki katına, 60 yılsonunda ise 5 katına çıkacaktır.

Yıllar	Nüfus	Artış	
		Oran(%)	Miktar
1927	531.579		
1935	596.850	14,5	65272

İzmir’in şehrinin genel nüfusunda 1927’den 1935’e kadar % 14,48’lik bir artış gerçekleşmiştir²⁶.

²² Ülker Zengin Sönmez, **1929 Dünya Ekonomik Bunalımının İzmir Ekonomisine Etkileri**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 1998, s. 68-69.

²³ **Yurt Ansiklopedisi**, s.4371.

²⁴ Mümtaz Peker, “Cumhuriyet Döneminde İzmir Nüfusu”, **Üç İzmir**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1992, s.283–284.

²⁵ Marie-Carmen Smyrnelis, **İzmir 1830-1930 Unutulmuş Bir Kent mi? Bir Osmanlı Limanından Hatıralar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 12.

²⁶ Selahattin Akşit, **İzmir İlinin Demografik Özellikleri**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 1993, s.6.

1927 yılı nüfus sayımına göre, 13.648.000 olan Türkiye nüfusunun 132.516'sı İzmir merkezde yaşamaktadır. Yapılan nüfus sayımına göre, nüfusun cinsiyet durumu 61.171 erkek ve 71.345 kadından oluşmaktadır. En büyük din grubunu Müslümanlar ve en çok konuşulan dili Türkçe oluşturmaktadır. Daha sonra din ve lisans sıralamasında Museviler gelmektedir²⁷. 1927 yılında yapılan nüfus sayımına göre nüfusun % 13,8'i gayrimüslimlerden oluşmaktadır²⁸. Türkiye’de yapılan ilk nüfus sayımına göre, 14 ilçe içerisinde merkezi ilçe olması nedeniyle en yüksek nüfusun Konak ilçesinde toplandığı görülmektedir. Bunu sırasıyla 10.000’in üzerinde nüfusu olan Ödemiş, Bergama, Tire, Menemen, Selçuk, Bayındır, Kemalpaşa, Torbalı ilçeleri takip etmiştir. Nüfusu 10.000’in altında bulunan ilçeler ise Urla, Çeşme, Foça, Seferihisar, Karaburun olarak sıralanmıştır²⁹. 1928 senesinin ocak ayı başlangıcında İzmir vilayetinin nüfus miktarı “533.671” iken aralık ayında nüfus “534.177’ye” çıkmıştır. 1928 yılında toplam doğum 6648’dir. Toplam ölüm ise 5142’dir. Bu bilgilere göre 1928 senesinde doğanlar, ölenlerden “506” fazladır³⁰.

İzmir’de nüfus, yerleşme yerleri olanağına ve ekonomik gelişmelere paralel olarak artmıştır. Bataklıkların kurutulması, yeni parkların oluşturulması, birçok semtlerde temiz içme suyu tesisatının yapılması, kanalizasyon şebekesinin geliştirilerek yenilenmesi, han, otel, lokanta, evlerin ve kalabalık alanların sıkı bir kontrole tabi tutulması sonucu doğum oranları ile ölüm oranları arasında her yıl doğum lehine bir artış gözlenmiştir. İzmir merkezde 1940 yılına kadar yapılan sayım sonuçlarına göre nüfus miktarı sürekli artmıştır³¹:

SAYIM SENELERİ	NÜFUS MİKTARLARI
1927	153.924
1935	170.956
1940	183.762

²⁷ İzmir Vilayeti Salnamesi 1927-1928, s. 49.

²⁸ Smyrnelis, a.g.e., s. 259.

²⁹ Akşit, a.g.e., s.11.

³⁰ Hizmet, 6 Mart 1929.

³¹ İzmir Şehri İmar Komisyonu Raporu, s. 38.

D- BELEDİYE FAALİYETLERİ

İzmir’de bir belediyenin kurulması yönündeki ilk teşebbüs 1867’de gerçekleşmiştir. 1868 yılında kurulan ilk İzmir Belediyesi birkaç ay faaliyette bulunabilmiştir. 1871 yılında Osmanlı eyaletleri ve şehirlerinde belediyelerin kurulmasını öngören yasanın yürürlüğe girmesinden sonra 1874 yılında Batı modeli örnek alınarak bir özyönetim modeli oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu modelde merkezden gönderilen valiler şehir idaresiyle ilgili kararlarda her zaman yetkilidirler³². Cumhuriyet İzmir’inde 1923-1941 yılları arasında sırasıyla Şükrü Kaya (1923), Muammer Uşaklı (1924), Aziz Akyürek (1924-1925), Dr. Hulusi Alataş (1928-1930), Sezai Göker (1930-1931), Dr. Behçet Uz (1931-1941) belediye başkanlığı yapmıştır³³. Uşşakızade Muammer Bey, 1924 yılında belediye başkanlığını Aziz Akyürek’e bırakmıştır Aziz Bey’in bir yıllık başkanlığından sonra 1925-1928 yılları arasında bu koltuk boş kalmıştır. Kazım Paşa, 27 Mart 1926 tarihinde İzmir Valiliği’ne atandıktan sonra İzmir’e veda ettiği tarih olan 9 Ağustos 1935 yılına kadar üç yıl süreyle Belediye Başkanlığı görevini de yerine getirecektir³⁴. 1928-1930 yılları arasında İzmir’de belediye başkanlığı görevini yürüten Belediye Reisi Hulusi Bey sağlık sebepleri yüzünden istifa etmiştir. Belediye meclisi, Hulusi Bey’in istifasını kabul etmiş ve en yaşlı aza olan Giritli Raşit Bey’in eylülde yapılacak yeni belediye seçimlerine kadar reis vekili olması kararlaştırılmıştır³⁵.

Doktor Hulusi Alataş’ın Belediye başkanlığı döneminde, 2 milyon liralık bir borçlanma ile imar mıntıkasında Gazi Bulvarı açılmış, Kemerdeki temizlik işleri dairesi inşa ettirilmiş, Kemerdeki fidanlık tesis edilmiştir. Sezai Göker devresinde ise Güzelyalı deniz banyosu ile itfaiye binası inşa ettirilmiştir³⁶. İzmir’de Belediyecilik anlayışında yeni bir dönemi başlatan olay 1931 yılında Behçet Uz’un belediye başkanı seçilmesidir. *“Behçet Uz milletvekili seçilip İzmir Belediyesinden ayrıldığında, arkasında sorunları büyük ölçüde giderilmiş bir İzmir bırakmıştır. O*

³² Smyrnelis, **a.g.e.**, s. 158.

³³ Tuncer Baykara (S. Tabak, S. Tutsak, B. Saraç), **İzmir Şehrinin İdari ve Kültürel İncelemesi (1850-1950)**, Ege Üniversitesi Rektörlüğü Araştırma Fon Saymanlığı, Proje No:1992/EDE/07, İzmir, 1997, s. 29.

³⁴ A. Nedim Atilla, **Gelişen İzmir**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, Birinci Basım, İzmir, Mayıs, 2001, s. 5.

³⁵ **Anadolu**, 12 Haziran 1930.

³⁶ Suad Yurdkoru, **İzmir Şehri Rehberi 1941**, Meşher Matbaası, İzmir, 1941, s.189.

dönemde Belediyenin mali yapısı düzelmiş, yangın yeri – Rene Danger Planı ölçütlerine göre olmasa da- imar edilmiş, ulaşım sorunları çözümlenmiş, bataklıkların bir kısmı kurutulmuş, şehir içi mezarlıklar kaldırılmış, yeşil alanlar önceki dönemlerle karşılaştırılmayacak ölçüde genişletilmiş, sağlık sorununun çözümü yönünde büyük adımlar atılmış ve şehrin ciğerleri olarak nitelendirilecek Kültür park kazandırılmıştı³⁷.” Üç kez arka arkaya seçilerek 1941 yılına kadar Belediye Başkanlığı yapan Behçet Uz, etkili bir Belediye idaresi sayesinde, yangın geçirmiş mahallelerin yeniden inşası ve tüm şehrin altyapısının modernleşmesi için gerekli kaynakları sağlamıştır³⁸.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında İzmir Belediyesi’nin çalışmaları, savaş sonrası yanmış ve yıkılmış olan İzmir’i imar etmek, başlıca kamusal hizmetleri gerçekleştirmek ve sağlık şartlarını iyileştirici çalışmaları yürütmek şeklinde olmuştur. 1930 senesinde Belediye Yasası’nın çıkmasıyla birlikte belediyenin görevleri de artmıştır. Cumhuriyet döneminde ülkede ulaşım ve haberleşme sisteminin yeterince gelişmemiş olması nedeniyle pek çok görev belediyelerce yerine getirilmek zorunda idi. Devletin yeni görevleri de belediyelere yüklemesi sonucu, II. Dünya Savaşı sonucuna kadar yerel yönetimlerin görevlerinde sürekli bir artış olmuştur³⁹.

İzmir’de 1930 yıllarda öncelik taşıyan işlerden en önemlisi şehir içi ulaşımı kolaylaştırmak ve yangın yerlerinin hızla gelişmesini sağlayacak büyük caddelerin açılmasıdır. Gazi Bulvarı açıldıktan sonra cadde üzerindeki tüm arsaların satılması ve bölgede hızla imar faaliyetlerinin gerçekleşmesi, yangın bölgesinde geniş caddeler açılması gerektiğini göstermiştir. Ayrıca bu caddelerin açılması, Osmanlı dönemi ile Cumhuriyet’in farklarını belirginleştirecekti⁴⁰. Açılacak olan caddelere, bulvarlara özellikle meydanlara; Türk tarihinin önemli şahsiyetlerinin, imar faaliyetlerinde katkısı azımsanmayacak derecede olan bazı yöneticilerinin, Türkiye’nin bağımsız ve

³⁷ Erkan Serçe, **Tanzimat’tan Cumhuriyete İzmir’de Belediye (1868–1945)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1998, s. 202.

³⁸ Smyrnehs, **a.g.e.**, s. 251.

³⁹ Müslime Şen, **II. Dünya Savaşı Yıllarında İzmir’in Sosyo-Ekonomik Hayatı**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 1998, s. 64.

⁴⁰ Serçe, **a.g.e.**, s.267.

büyük bir devlet olduğunun delili olan antlaşmaların hatırasını yaşatacak isimler verilmiştir⁴¹.

İzmir şehrinin büyük yangın sonrası harap olması, göçmenlerin gelmesi sıhhi ve asayiş ile ilgili büyük sorunlar yaratmasının yanında mesken ve hayat pahalılığına da neden oldu. Bu yüzden belediye ve halk uzun süre mesken problemi ve kiralardan aşırı bir şekilde artmasıyla uğraşmak zorunda kaldı. Büyük yangından sonra şehrin kanalizasyon şebekesinin büyük bir kısmı yok olmuştu. Var olanlar ise yeterince iş görmüyordu. Yangından sonra başlayan imar çalışmaları basında geniş tartışmalara neden oluyordu. Ayrıca belediye halkın genel sağlığının korunmasına da büyük önem veriyordu. İzmir'deki işsizlik, hayat pahalılığı, problemler ve bir de 1929 Ekonomik Bunalımının etkileriyle birlikte İzmir'de belediye halk ve basın tarafından eleştirilmeye başlanmıştı⁴².

İzmir'in 1929–1930 Yılı Belediyeler Varidat ve Masarifatı şu şekildedir⁴³:

<u>BELEDİYE</u>	<u>VARİDAT</u>		<u>NÜFUSU</u>	<u>MASARIFAT</u>	
	Lira	K.		Lira	K
İzmir	1.281.592,58		184.254	1.656.242,53	
Bornova	26.085,16		8.054	25.405,45	
Buca	16.618,96		7.031	16.698,39	
Seydiköy	2.866,70		2.700	2.846,67	
Torbalı	13.235,71		4.513	13.235,71	
Çeşme	17.694,87		3.610	17.611,40	
Alaçatı	3.192,32		3.000	3.118,10	
Tire	147.045,62		19.321	147.045,62	
Ödemiş	158.635,99		18.021	127.785,34	
Birgi	7.250,-		2.033	7.240,-	
Seferihisar	7.609,88		4.350	7.609,88	
Foça	11.360,13		3.828	11.360,13	
Bergama	75.130,71		14.000	102.816,36	

⁴¹ Şahin Sonyıldırım, “Cumhuriyet’in Çağdaş Kenti İzmir’in Yeniden Doğuşu”, 9 Eylül’ün 86. Yılında Cumhuriyet’in İzmir’i, İhlas Gazetecilik, 9 Eylül 2008, s. 34.

⁴² Serap Tabak, **İzmir Şehri’nde Mülki İdare ve İdareciler (1867-1950)**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 1997, s.166.

⁴³ **İzmir Vilayeti 1930-31 Senesi İstatistik Yıllığı**, s. 123.

Kınık	8.031,81	4.535	7.970,-
Karaburun	8.389,-	222	8.389,-
Urla	31.505,18	8.936	21.694,19
Dikili	19.310,-	4.836	19.310,-
Menemen	64.515,-	9.680	64.192,-
Bayındır	29.755,61	25.369	31.004,55
Kuşadası	15.693,40	7.671	15.693,40

Belediye İzmir'in imarı ve güzelleşmesi konusunda üzerine düşen görevi yapmaktadır. Fakat Kordon Tramvayları ve Elektrik tarifiesi konuları hala çözümlenememiştir. Belediye'nin 1929 senesi bütçesi 2.265.000 lira olarak tespit edilmişti. Ayrıca Belediye şehrin imarı ve güzelleştirilmesi için İş Bankası'ndan 2.000.000 lira borç para almayı planlamaktaydı. Temmuz 1929 tarihinde Belediye yapacağı işleri şöyle planlamıştı; *“... hapishanenin, kışla caddesine doğru olan duvarını yıktırıp tekrar yaptıracaktır. Belediye binasının üstüne dördüncü bir kat inşa ettirilecektir. Kışla önündeki şoseyi kesme ve Bandırma taşı ile tefriş ettirecek, Halil Rifat Paşa Caddesinde Necip Efendi sokağına kaldırım döşeyecek, Karantina'da köprü iskelesinden Reşadiye'ye kadar olan 391 metre uzunluğundaki şoseyi Çarşısı'na kadar uzanan sokaklarda kaldırım fuşiyatı yaptırılacak ve İkinci kordonda Gazi meydanı molozlardan temizlettirilecektir. İkinci kordonda Salihağa binası önünden Tütün İnhisar binasına ve oradan İtalyan mektebine kadar olan kısma kaldırım döşenecektir. Şamlı sokağı çıkmazındaki döşeme tamir ettirilecek, Birinci kordonda Şirket Bulvarı ağzındaki meydan tefriş ettirilecektir. Maltızlar caddesindeki ana lağım, Çelikel sokağındaki lağım temizlettirilecek, Damlacık sokağında adi kaldırım döşenecektir. Reşadiye'de Halimağa tarlası civarındaki yol kesme taşlar ile döşenecektir. Kemer Caddesindeki belediyenin tesis ettirdiği fidanlığın etrafındaki duvar yaptırılacaktır⁴⁴.”*

İzmir Belediyesi, 1930'lu yıllardan itibaren on sene içerisinde İzmir'de birçok eser meydana getirerek İzmir'i imar ve bayındır hale sokmuştur. Bu on sene içerisinde; Gazi Heykeli, Cumhuriyet Meydanı, Evlenme Dairesi ve Parkı, Güzelyalı ve Karşıyaka deniz banyoları, Şehitler Abidesi, Belediye Temizlik Hanı, Belediye

⁴⁴ Sönmez, a.g.e., s.70-71.

Fidanlığı, Karşıyaka, Göztepe, Bahribaba Gazinoları, Şehir gazinosu, Darülaceze, Karşıyaka Çocuk Yuvası, Basmahane, Bahribaba, Belediye mıntika binaları, Bahribaba, Faikpaşa, Doktor Behçet, Köprü, Hükümet önü, Alsancak, Eşrefpaşa, Kemer, Karşıyaka, Şehitler parkları, Cumhuriyet Koruluğu, Gazi, İsmet Paşa, Mareşal Fevzi Çakmak, Doktor Refik Saydam, Şükrü Kaya, Doktor Hulûsi, Doktor Mustafa Bey, Vasıf Çınar, Doktor Behçet Uz bulvarları, Cumhuriyet Bulvarı adı verilen İkinci kordonun yükseltilmesi ve muazzam bir eser olan Kültür Park yapılmıştır⁴⁵.

E- EĞİTİM FAALİYETLERİ

İzmir'in dışı açık ve yenilikçi yapısı kültürel alanda da kendini göstermiş, Osmanlı basın hayatında ilk gazete, çeşitli dillerde dergi ve gazeteler İzmir'de ortaya çıkmıştır. Bu yüzden İzmir'in eğitim hayatı da oldukça dikkat çekicidir⁴⁶. 1927 nüfus sayımı sonuçlarına göre 66.264 erkek, 24.942 kadın olmak üzere toplam 91.206 kişi okuma yazma biliyordu. 202.998 erkek, 231.801 kadın olmak üzere toplam 434.799 kişi okuma yazma bilmiyordu. Bu rakamlara göre İzmir'de erkeklerin yaklaşık %75'i, kadınların ise % 90'ı okuma yazma bilmiyordu⁴⁷. İzmir'de okuma yazma oranı hem genel ortalama hem de ayrı ayrı kadın ve erkek nüfus açısından Türkiye genelinin üstündedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında belirgin olan okuma yazma oranlarındaki bu farklılık daha sonraki yıllarda da devam etmiştir. Cumhuriyet rejimi ile birlikte eğitime ülke genelinde büyük önem verilmiştir. Özellikle İzmir valisi Kâzım Dirik'in kişisel çabaları sonucunda İzmir'de temel eğitim oldukça yaygınlaşmıştır⁴⁸.

Cumhuriyetin ilk yıllarında her yönden geri kalmış ve harap bir kent görüntüsü çizen İzmir, 1930'lu yıllara gelindiğinde giderek modern bir yapı kazanmaya başlamıştır. İzmirli edebiyatçı ve yazarlar bir dernek çatısı altında birleşerek, İzmir Edebiyat Derneği çatısı altında başarılı çalışmalar yapmışlardır. İzmir şehrinin her alanda giderek gelişmesi kültürel ve sanatsal yaşamına da

⁴⁵ Fazıl Baskın, *Eski ve Yeni Devirlerde İzmir Belediyesi, Marifet Matbaası*, İzmir, 1941, s. 31-33.

⁴⁶ R. Funda Barbaros, *1830-1930 Döneminde Sosyo Ekonomik Çözüm Arayışları Çerçevesinde İzmir'de Sanayileşme*, İzmir Büyükşehir Belediyesi İzmir Yayıncılık ve Tanıtım, İzmir, 1995, s.97.

⁴⁷ *İzmir Vilayeti 1930-31 Senesi İstatistik Yıllığı*, s. 14-15.

⁴⁸ *Yurt Ansiklopedisi*, s. 4389-4390.

yansıdığı, İzmir Fuarının açılması, Halkevi'nin giderek faaliyetlerini artırması, İzmir'in İstanbul'dan sonra önemli bir eğitim ve kültür merkezi haline gelmesinde etkili olmuştur⁴⁹.

Maarif Müdürlüğü'ne gelen istatistiğe göre, Türkiye'nin en çok mektebi olan vilâyeti, İzmir vilâyetidir. İstanbul'daki ilk mekteplerin adedi 600, İzmir'de ise 900 kadar mektep vardır. Nüfusa oranla en çok öğrenci, İzmir'de bulunmaktadır. Bu istatistiklere göre Türkiye'nin en ileri memleketi İzmir olarak görülmektedir⁵⁰.

Ülkenin gelişmesi ve yeni devlet düzeninin halka benimsetilmesinde eğitimin öneminin anlaşılmasıyla eğitim, kültür işlerine il bütçelerinden büyük paylar ayrılmaya başlanmıştır. 1927-1930 yılları arasında kültür işlerine ayrılan bütçe, vilayet bütçesi içinde sürekli artmıştır⁵¹:

Yıllar	Aylık ve Ücretler (Lira)	Her Çeşit Masraflar (Lira)	Toplam (Lira)	İl Bütçesi (Lira)	Maarif Bütçesinin İl Bütçesine Oranı
1927-1928	470.081	146.065	616.146	2.249.489	%27,3
1928-1929	562.895	170.868	733.763	2.680.598	% 27,3
1929-1930	564.038	221.369	785.407	2.752.701	% 28,5

1934 İzmir Yıllığı, İzmir'deki eğitim faaliyetlerini anlatmaya şu cümle ile başlar. “Cumhuriyet vatanında, Gazi rejiminin en çok temsil ettiği yaratıcı kudretlerin başında cehli yıkmak, karanlıkları ışıkla doldurmak, kısa bir ifade ile varlığı ve inkılâbı dimdik tutup yaşatmak ülküsü en başta gelir.” Cumhuriyet döneminde, ülkenin her yerinde olduğu gibi İzmir'de de okullara çok büyük önem veriliyordu. Şimdi Hasanağa Bahçesi içinde yer alan dönemin Kemalpaşa İlk Mektebi 5 derslikli bir okuldu. Buca'da ayrıca 4 derslikli bir ilkokul daha vardı. İzmir şehrinde 1927-1928 yıllarında Fransızca eğitim veren 7 özel okul, İtalyanca eğitim veren 5 özel okul, 4 Musevi okulu, İngilizce eğitim veren Ravzai İrfan ve Darülrifan

⁴⁹ Aksoy, a.g.e., s. 228-229.

⁵⁰ Hizmet, 3 Birinci Teşrin 1929.

⁵¹ T.C. İzmir İli Kültür Direktörlüğü, **İzmir İli Şehir ve Kasabalarının Kültür Bakımından Beş Yıllık Kalkınma Programı**, İzmir Cumhuriyet Basımevi, İzmir, 1937. s.31.

adında iki tane de okul bulunuyordu. Darülrifan'ın sahibi Türk, öğretmenlerinin çoğu ise yabancı uyruklu⁵².

İzmir; canlanan ekonomisi, gelişen toplumsal yapısı, bayındırlık, kültür ve sanat etkinlikleriyle birlikte bir atılım içerisine girmişti. 1923-1924 ders yılında İzmir ilinde, 190 ilkokul bulunuyordu. Bu okullarda çalışan 330 öğretmen, 12.449 erkek ve 2.699 kız olmak üzere toplam 15.148 öğrenciyi okutuyordu. On yıl sonra ise 1933-1934 öğretim yılında okul sayısı 466'ya, öğretmen sayısı 900'e, öğrenci sayısı da 17.000'i kız, 23.000'i erkek olmak üzere 40.000'e yükselmişti.⁵³

İzmir ilinde 1927-1930 yılları arasında resmi okullar, öğretmen öğrenci ve mezun sayıları şu şekildedir⁵⁴.

Yıllar	Resmi İlkokul Sayısı			Resmi İlkokul Öğretmen Sayısı		
	Köyde	Şehirde	Toplam	Köyde	Şehirde	Toplam
1927-28	151	47	198	339	258	597
1928-29	142	91	233	220	381	601
1929-30	187	71	258	281	304	585

Yıllar	Resmi İlkokul Öğrenci Sayısı			5. Sınıflı Okul Bitirenler
	Köyde	Şehirde	Toplam	
1927-28	11117	9504	20621	
1928-29	7703	16368	24071	1353
1929-30	10255	15397	25652	1100

İzmir Maarif Vekâleti, orta sanatlar mektebi bulunan yerlerde “Akşam Sanat” mektepleri adıyla sanatla meşgul olan ve sanat öğrenmek isteyen kişilere mektepler açacaktı. Bu mekteplerde ameli işler, teknoloji, mesleki resim, Türkçe, mesleki

⁵² Atilla, **a.g.e.**, s.18-19.

⁵³ Aksoy, **a.g.e.**, s. 233-244.

⁵⁴ İzmir Belediyesi, **İzmir Cumhuriyetin 15. Yılında**, Nefaset Basımevi, İzmir, 1938, s. 118.

hesap, defter tutma usulü ve sanatla ilgili her ders gösterilecekti⁵⁵. 15 talebe olunca bir şube açılacak, mektepteki derslerde 18-20 arasında verilecekti⁵⁶.

İzmir Akşam Mektebi 1 Mayıs 1929 tarihinden itibaren eğitim ve öğretime başlamıştır. Tesviyecilik, motorculuk, elektrikçilik ve marangozluk atölyeleri açılmıştır. Tamamen ücretsiz eğitim yapılan mektebin öğrencileri Sanatlar Mektebi'nin atölyelerinden de faydalanmıştır⁵⁷.

Bu dönemde Sanayii Nesciye ve Kimyeviye Mektebi'nin 350.000 lira sarf edilerek Gazi Bulvarı üzerinde yapılması düşünülüyordu. Fakat temellerden su çıkacağı hususu dikkate alınarak mektebin Bornova Ziraat Mektebi dâhilindeki arazide yapılmasına karar verilmişti. Bu arada mektebin şehir merkezine uzak bir yerde yapılması eleştirilmeye başlanmış ve tartışmalara neden olmuştu. İzmir vilayeti ise mektebin inşası için kendine düşen payını vermeye başlamıştı. Ama yer tam olarak kesinlik kazanmamıştı⁵⁸.

İzmir vilayetinde 1928-1929 ders yılında 14 mektep, muallimsizlik yüzünden kapanmıştır. Bu mektepler Bayındır'da Hasköy, Yakacık, Kızıloba, Kemalpaşa'da Foça, Çambel, Ödemiş'te Kemer, Bozyaka, Doğancılar, Tire'de Akşehir, Seferihisar'da Hereke, Beyler, Karaburun'da Belkahve, Boynak ve Torbalı'nın Kıyas mektepleridir⁵⁹.

Kapatılan Karşıyaka "Dam dö Siyon" Fransız Sefarethanesine müracaat ederek mektebin tekrar açılması için girişimlerde bulunmuştu. Maarif Vekâleti vilayete ve maarif eminliğine görevlerine son verilen 3 kişinin mektepten uzaklaştırılması şartıyla tekrar açılabilceğini bildirmiştir⁶⁰. Mektep Maarif Vekâleti'nden gelecek emre kadar açılmayacaktı. Fakat mektep idaresi vekâletin kesin onayını beklemeden mektebi açmıştı. Durum Maarif Eminliği tarafından öğrenilince müfettiş gönderilerek mektep kapatılmıştır⁶¹.

İzmir vilâyeti son üç aylık faaliyeti hakkında Dâhiliye Vekâleti'ne göndermiş olduğu rapora göre 41 mektepte 9500 liralık tamirat yapılmıştı. Bu müddet zarfında

⁵⁵ **Hizmet**, 7 Şubat 1929.

⁵⁶ **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası**, IV/IV (Nisan 1929) s.127.

⁵⁷ **Anadolu** 10 Mayıs 1929.

⁵⁸ **A.g.g.**, 11 Şubat 1929.

⁵⁹ Tutsak, **İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 1996, s. 284.

⁶⁰ **Hizmet**, 9 İkinci Kanun 1929.

⁶¹ **A.g.g.**, 16 İkinci Kanun 1929.

merkez ve merkeze bağılı yerlerde hanımlar için 243 A, 51 B; erkekler için de 484 A, 147 B kursu açılmıştı. Millet mekteplerine devam eden hanımların miktarı 13.851, erkeklerin miktarı da 37.449'du⁶².

İzmir vilayetinde 1928-1929 ders yılında resmi ilk mektepler, talebe ve muallim dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir⁶³:

KAZA İSİMLERİ	MEKTEP SAYISI	TALEBE SAYISI	MUALLİM SAYISI
İzmir	57	10.536	263
Urla	11	872	27
Ödemiş	32	2952	67
Bayındır	13	1001	23
Bergama	17	1622	50
Tire	16	1215	33
Çeşme	9	932	23
Seferihisar	7	593	15
Foça	8	532	16
Karaburun	13	723	21
Kuşadası	9	757	19
Kemalpaşa	13	1227	34
Menemen	14	1231	32
Torbalı	4	314	10
Dikili	3	303	7
Toplam	226	24810	640

İzmir vilayetinde 1928-1929 ders yılında resmi orta mektepler, talebe ve muallim sayısı da aşağıda belirtilmiştir⁶⁴:

<u>MEKTEP İSİMLERİ</u>	<u>MEKTEP SAYISI</u>	<u>TALEBE SAYISI</u>	<u>MUALLİM SAYISI</u>
Erkek Muallim	1	300	17

⁶² A.g.g., 1 Mart 1929.

⁶³ İzmir Vilayeti 1929-1930 Senesi İstatistik Yıllığı, s.68.

⁶⁴ A.g.e. , s. 69.

Kız Muallim	1	363	20
Erkek Lisesi	1	436	35
Kız Lisesi	1	293	22
Muhtelif Orta Mektepler	1	309	17
Sanatlar	1	217	16
Ticaret	1	197	15
Ziraat	1	0	3
Toplam	8	2115	144

1928–1931 yılları arasında İzmir vilayetinde muallimlerin şehir ve köylere göre dağılımı ise şöyledir⁶⁵:

YILLAR	ŞEHİR	KÖY	EĞİTMENLİ	TOPLAM
1928-1929	381	220	—	601
1929-1930	304	281	—	585
1930-1931	374	298	—	602

İzmir vilayetinde şehir ve köylerdeki muallim mevcudunda değişiklikler görülmektedir. 1928-1929 ders yılında şehirlerdeki muallim oranı % 63.3' e yükselirken, köylerde bu oran % 36.6'ya kadar inmiştir. Köylerdeki muallim mevcudunun azalmasının nedeni yetersiz muallimlerin görevlerine son verilmesidir. Cumhuriyetin ilk yıllarında şehirlerde köylerden daha fazla okul yapılıyordu. 1929-1930 ders yılındaki muallim mevcudundaki düşüşün sebebi ise 1929 yılı dünya ekonomik bunalımıyla birlikte, şehirdeki muallimlerin bir kısmının başka vilayetlere aktarılmasıdır.

F- İMAR FAALİYETLERİ

Cumhuriyet'in ilk yıllarında İzmir'in en önemli sorunu konut yetersizliği ve konut yetersizliğine bağlı olarak meydana gelen hayat pahalılığıdır. İzmir yangını sonucu evlerin yanmasıyla birlikte İzmir'de büyük bir konut sıkıntısı meydana gelmiştir. Ayrıca göçler ve buna bağlı nüfus artışı konut sıkıntısının en büyük sebebi

⁶⁵ Tutsak, a.g.e., s. 297.

olmakla birlikte eski binaların yenilenmemesi, imar planının uygulanmasındaki gecikmeler konut sıkıntısını iyice artırmıştır. Bu gelişmeler imar faaliyetlerinin düzenlenmesini zorunla hale getirmiştir⁶⁶. İzmir aslında küllerinden yeniden doğan “Zümrütü Anka” kuşu gibidir. 1922’den sonra 5-6 yıl geçmesine rağmen İzmir hala bir yangın yeridir⁶⁷. Henri Prost’un katkılarıyla Rene ve Raymond Danger tarafından hazırlanan imar planı 1925 Temmuz’unda Belediye tarafından onaylanır. “ *Bu düzenleyici plana göre şehir, işlevsel olarak, konut bölgeleri, sanayi bölgesi, liman bölgesi, ticaret bölgesi ve bir idari bölge şeklinde bölümlere ayrılmıştır. Hakim rüzgârların yönünü dikkate alarak, sanayi bölgesi Smyra’nın kuzeydoğusunda, sınai kurumlarının ve antrepoların 19. yüzyılın ikinci yarısından beri yoğunlaşmış olduğu bölgede yeniden düzenlenmiştir. Dönemim şehirciliğinin hijyenist ilkelerine uygun olarak “tecrit yolları”yla şehirden ayrılmıştır. Mevcut liman düzgün hizmet vermediğinden ve merkezdeki mahallelerle sınırlı yerleşimi nedeniyle büyüme imkânı hiç olmadığından, şehrin kuzeyinde, sanayi mahallesiyle ve demiryollarıyla doğrudan ilişkide olan yeni bir limanın inşası öngörülmüştür. Liman ile fabrikalar mahallesi arasındaki bir bölge şehrin gelecekteki büyümesi için ayrılmıştır*⁶⁸.” Rene ve Raymond Danger planı, bir dizi meydan ve bulvar etrafında yeni bir şehir hiyerarşisi çizer. “Büyük Manisa Yolu”na bakan meydan ile Basmahane Garı önünde açılan meydan şehrin iki temel girişini oluşturur. Üçüncü giriş ise hepsinin içinde en görkemlisi, şehre denizden giriş yolu olan Cumhuriyet Meydanı’dır. Bu plan yangından korunan tarihi şehre fazla dokunmaz, kolay ulaşım amacı dışında eski dokuya pek fazla müdahale etmemektedir⁶⁹. Yangın bölgesindeki inşaat faaliyetleri dünya ekonomik buhranının etkisiyle 1929 yılından itibaren düşüşe geçmiştir⁷⁰. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı, Türkiye’yi de etkisi altına almış ve bu nedenle imar faaliyetleri çok kısıtlı olmuştur. Ülkede ekonomik krizin etkisini göstermesiyle birlikte belediye aldığı kredileri ödeyememiştir. Ayrıca göçmenlerin yerleştirilmesi ve gayrimenkul malların yeniden dağıtımı beraberinde önemli sorunları da getirmiştir. Tüm bu nedenlerle yangın geçirmiş mahallelerin büyük bir kısmı 1930’lu

⁶⁶ Tülay Alim Baran, **Bir Kentin Yeniden Yapılanması İzmir 1923-1938**, Arma Yayınları, İstanbul, 2003, s.52.

⁶⁷ Atilla, **a.g.e.**, s. 6.

⁶⁸ Smyrnehs, **a.g.e.**, s. 244.

⁶⁹ **A.g.e.**, s. 246.

⁷⁰ Serçe, **a.g.e.**, s. 262.

yılların ortalarına kadar yıkıntı durumunda kalmıştır. Yalnızca Gazi Bulvarı'nın bir bölümü 1931 yılından önce tamamlanmıştır⁷¹. Günümüzde İzmir'in en yoğun caddelerinden biri olan, Birinci Kordon'dan Basmane Garı'na kadar uzanan Gazi Bulvarı, 1929 yılında Hulusi Alataş'ın belediye başkanlığı döneminde açılmıştır. Yeniden yapılan imar faaliyetleri çerçevesinde açılan ilk bulvar özelliğini taşıyan Gazi Bulvarı, kısa sürede imar faaliyetlerinin yoğunlaştığı bir yer olmuştur. Yapılan imar çalışmalarında ilk başlanılan caddelerden birisi olan II. Kordon Caddesi'de İzmir'in imarında önemli bir yere sahiptir. İzmir'in simgesi haline gelmiş olan Kordon'a paralel olarak yapılan II. Kordon Caddesi üzerinde; bankalar, oteller ve ticaret kurumları bulunmaktadır. 1929 yılında kullanıma açılmıştır. Ayrıca Yenişehir'i Basmane'ye bağlayan Kemer Caddesi'yle ilgili proje 1929 yılında yeniden ele alınarak yapılmaya başlanmıştır⁷².

1929 yılında Belediye'nin yeniden inşa ettirdiği tanzifat hanı, belediye ve evlenme dairesine eklenen ikinci ve üçüncü katlar, Bahribaba Parkı'ndaki belediye gazinosunun inşası, belediyenin kalorifer tesisatı inşası, 9 adet et satış barakasının yapılmasının yanında şahıslar tarafından 46' sı yangın bölgesinde olmak üzere 822 bina inşa edilmiştir. 1752 binanın da tamirâtı yapılmıştır.⁷³ İzmir'de 1929 senesinde 7 betonarme, 1221 kârgir, 177 yarım kârgir, 531 ahşap bina yapılmıştır⁷⁴. İzmir Belediyesi 1928 yılında şehir dâhilinde 6024 ağaç diktirmişti. Belediye 1929 yılında daha fazla ağaç dikebilmek için çalışmakta ve bir fidanlık oluşturmaya çalışmaktaydı⁷⁵.

1929 yılında İzmir Belediyesi çalışma dönemine girdiğinde dar bir bütçe ve gelir ile 2.240.236 lirası İş Bankasına ve 139.676 lirası da değişik yerlere olmak üzere 2.379.912 lira gibi büyük bir borcun altına girmişti. Belediye meclisi alınan bu borç para ile yapmayı düşündüğü imar faaliyetlerini belirlemeye çalışırken Anadolu gazetesinin bu para ile neler yapılması gerektiği konusunda yapmış olduğu ankete göre, bu para yangın yerlerindeki molozların kaldırılarak ana yolların açılması, susuzluk problemi olan Yukarı Mahallelere çeşmeler yapılması, aydınlatma faaliyetlerine ağırlık verilmesi, bir Belediye Hastanesinin inşa edilmesi, lağımların

⁷¹ Smyrnehs, **a.g.e.**, s. 249.

⁷² Sonyıldırım, **a.g.m.**, s. 36-38.

⁷³ **İzmir Vilayeti İstatistik Yıllığı 1929-1930**, s.52.

⁷⁴ **A.g.e.**, s.281.

⁷⁵ **Hizmet**, 14 Mayıs 1929.

kaldırılması ayrıca paranın artması durumunda park ve bahçeler yapılması şeklindeydi.

Şehrin imarı ve genişletilmesi tartışmalarına göre ileri sürülen görüşlerden biri, İkiçeşmelik ve Tilkilik civarına kanalizasyon, geniş caddeler yapılsa bile buraların güneş almaya pek uygun olmaması yüzünden sağlık açısından uygun olmayacağı düşüncesi idi. Kordon bölgesi ve gerilerinde böyle bir tehlike olmamasına rağmen buraların da dümdüz bir bölge olarak dar bir saha halinde kalması şehrin gelişmesine uygun değildi. Kadifekale ise bir tarafında İkiçeşmelik ve Tilkilik diğer tarafında ise Eşrefpaşa'dan itibaren Kokaryalı'ya ve ilerisine giden bir yolunda bulunduğu, şehri ikiye ayıran bir hat üzerinde bulunuyordu. Modern ve sağlıklı bir şehrin kurulması için en uygun yerleşim yeri olarak burası görülüyordu⁷⁶. Güzel, medeni ve sıhhi bir İzmir ancak burada kurulabilirdi. Açılan caddeler ve yapılan binalarda insan sağlığı için büyük önem taşıyan hava ve ışık, bütün vatandaşlara bol bol sağlanabilirdi. İzmir'de son sistem kanalizasyon sistemi oluşturmak yaklaşık 20-30 milyon lira maliyeti yüzünden imkansız görünüyordu. Bu yüzden şimdilik iki ana kanal meydana getirilmeliydi. Bu kanallardan birisi Eşrefpaşa eteklerinden başlayarak Kokaryalı'ya geçtikten sonra Arap deresinde son bulmalıydı. Diğer de aynı yerden başlayarak Kordon'a paralel bir şekilde Kızılçullu çayına inmeliydi. Kordon ve gerilerine gelince dümdüz bir saha olması ve dar kalması sebebiyle bir şehrin gelişmesine engel teşkil edecek yönleri vardı⁷⁷. Şehirde yüz binlerce lira harcanarak yapılan yollar bir sene içinde bozuluyordu. Bunun nedeni ise yetersiz bütçe ile çok yol yapmak düşüncesi idi. İzmir vilâyetindeki yollara 30 santim kalınlığında kırma taş konması gerekirken, daha fazla yol yapmak düşüncesi ile 15 santim kalınlığındaki kırma taşların döşenmesi bu yolları birkaç ay içerisinde kullanılmaz hale getiriyordu. Anadolu gazetesinde bu durum bize fazla yol değil, sağlam yol gerekli denerek eleştiriliyordu⁷⁸.

İzmir'de yapılması düşünülen imar faaliyetlerini; ağaçlandırma faaliyetleri, bulvarların, caddelerin açılması, mahallelerin ve binaların yapılması oluşturur. İzmir'de uzun yıllar bu türden imar faaliyetlerine girililmemişti. Fakat imar planının

⁷⁶ Tülay Alim Baran, **İzmir'in İmar ve İskânı (1923-1938)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 1994, s. 56, 62.

⁷⁷ Hamdi Nüzhet, "İzmir'i İmar Etmek İçin Hangi Yollardan Yürümeliyiz ?", **Anadolu**, 2 Ağustos 1929.

⁷⁸ **Anadolu**, 6 Teşrinisani 1929.

kabul edilmesi ve halkın bu konudaki sabırsızlığı sonucu bir çalışma dönemi başlamıştır⁷⁹.

İzmir’de zaman içerisinde hükümet konağı, vali ve kaymakam evi, hastane, dispanser, doğum evi, okul, gazino, otel, imalathane gibi resmi ve özel birçok bina inşa edilmiştir. İmar planları yapılmış, bataklıklar kurutularak, ağaçlandırma çalışmaları yurt çapında hızlanmıştır⁸⁰. Çağdaş bir kent oluşturmak için toplum sağlığının korunması, sağlıklı bir altyapı ve çevrenin oluşturulması gerekliydi. Altyapı konusunda öncelikle kanalizasyon sorununun çözümüne önem verilmiştir. Belediye, 1926 yılında Hoyisler firması tarafından yapılmış olan bir proje doğrultusunda yalnız merkez ve yangın bölgeleri için değil, yukarı bölgeleri de içine alacak şekilde çalışmalara başlamıştı. İzmir’de içme suyu altyapısının da yenilenmesi gerekiyordu. Şehrin yıllardır su ihtiyacını sağlayan Vezir ve Osman Ağa sularının şebekeleri bakımsız ve kötü durumdaydı. Ayrıca şebekeye lağım suları karışarak halkın sağlığını da olumsuz yönde etkilemekteydi. Behçet Uz’un belediye başkanlığı döneminde bu su şebekeleri yenilenmiş ve genişletilmişti. Karşıyaka’nın su ihtiyacını karşılamak için Yamanlar Dağı’nda bulunan kaynaklardan su taşıyacak 24 kilometrelik bir şebeke döşenmişti. Kentte başta sıtma olmak üzere birçok hastalığa neden olan, şehrin en önemli sorunlarından biri olan bataklıkların kurutulması işine de girilmişti. Şehir, Halkapınar, Mersinli, Bostanlı ve Güzelyalı bataklıklarıyla sarılmıştı. Öncelikle yerleşim yerlerine yakın bataklıklar kurutularak ağaçlandırılmasına önem verilmişti⁸¹.

Şehir ekonomisinin gelişmesi için yol yapımının öneminden dolayı Belediye, özellikle Behçet Uz döneminde Rene-Danger planına göre bulvarlar, cadde ve yollar yapmaktaydı. Bataklıklar kurutularak halk sağlığının korunmasına çalışılmaktaydı. İzmir’in imarında ve yangın yerinin Kültürpark’a dönüştürülmesinde dönemin belediye başkanının büyük emeği geçmiştir⁸².

Şehrin manzarasına olumsuz bir etki yapan yanık ve molozlu saha üzerinde yapılan çalışmalar sonunda, 1935 yılına kadar 207.000 metrekarelik arazi üzerinde Vasıf Çınar, Kâzım Özalp, Şükrü Kaya, Doktor Mustafa Bey Bulvarı’nın bir kısmı,

⁷⁹ Baran, **İzmir’in İmar ve İskânı (1923-1938)**, s. 72.

⁸⁰ “Yirmi Yılda Yapı ve İmar İşleri” T.C. Nafia Vekâleti Bayındırlık İşleri Dergisi, 10/5-6, Alkaya Matbaası, İstanbul, 1943, s.232.

⁸¹ Sonyıldırım, **a.g.m.**, s. 41-42.

⁸² Durgun, **a.g.e.**, s.265.

Basmane, Çayırlihahçe, Alsancak Meydanı yapılmış, ağaçlandırmaya önem verilerek yeni yollar, bulvarlar ve mahalleler yapılarak yeşil bir İzmir yaratılmaya çalışılmıştır⁸³. İzmir yangından 15 sene sonra bahçeli güzel bina ve evleri, tozdan ve çamurdan arınmış, temiz, ağaçlı, geniş caddeleri ile Avrupa başkentlerinde bile benzeri görülmeeyen bir kent kimliği kazanmıştır⁸⁴.

G- ULAŞIM VE HABERLEŞME FAALİYETLERİ

I- KARAYOLU ULAŞIMI

İzmir şehri içinde muhtelif istikametlere hareket eden nakil vasıta araçları trenler, elektrikli tramvaylar, vapur, otobüs, taksi otomobilleri ve binek arabalarıdır⁸⁵. İzmir şehri ve çevresindeki yolların, şoselerin çok muntazam ve mükemmel olmasının yanında bu geniş mıntıkanın nüfus oranı itibariyle Türkiye'nin en kalabalık şehirlerinden biri olması dolayısıyla İzmir'de kara ulaşımı ve otomobiller önemli bir yer tutmuştur⁸⁶. İzmir'de 1930'lu yıllara gelindiğinde karayolu ulaşımında otobüsler, halk için ucuz ve rahat bir ulaşım sağlamasının yanında belediye bütçesi için iyi bir gelir sağlaması nedeniyle büyük önem kazanmıştır. Avrupa'nın birçok yerinde olduğu gibi İzmir'de de Kordon'daki atlı tramvayların yerini otobüsler almaya başlamıştı. Otobüs işletmenin daha faydalı ve kolay olacağı anlayışı yayılmaya başlamıştı⁸⁷. 1930'lu yıllarda İzmir'de yol yapımı çalışmalarında bir artışın olduğu görülmektedir. Özellikle dönemin belediye başkanı Behçet Uz döneminde şehir içi yol inşası çalışmalarında da artış meydana gelmiştir. Geniş cadde ve yolların yapılmasıyla birlikte caddelerin geçtiği yerler şenlenmiş ve daha hareketli hale gelmiştir⁸⁸. İzmir'in büyük bir şehir olmasından dolayı seyahat işleri her bakımdan önemli bir mesele teşkil etmekteydi. İzmir halkı Güzelyalı'dan Alsancak'a gitmek için 10-12 kilometrelik bir yol gitmek zorundaydı. Herhangi bir uçtan diğerine olan mesafe de bundan az değildi. Belediye, fazla kâr peşinde koşan

⁸³ Baran, **Bir Kentin Yeniden Yapılanması İzmir 1923-1938**, s. 74-75.

⁸⁴ Baskın, **a.g.e.**, s. 48.

⁸⁵ **İzmir Enternasyonal Fuarı ve İzmir Rehberi**, İzmir Belediyesi, İzmir, 1937, s. 26.

⁸⁶ **İzmir Rehberi**, İzmir ve Havalisi Asariatika Muhipleri Cemiyeti, Resimli Ay Matbaası, Sayı: XI, İstanbul, 1934, s. 97.

⁸⁷ Ulvi Olgaç, **Güzel İzmir Ne İdi Ne Oldu**, İzmir, 1939, s. 102-105.

⁸⁸ Serçe, **a.g.e.**, s. 267-268.

hususî otobüsleri halka hizmet edecek hale getirememiş, sonunda şehrin her tarafına işleyen son sistem, gayet rahat ve muntazam İ.B.O servislerini meydana getirmişti⁸⁹.

1929 yılı İzmir ve kazalarındaki motorlu kara taşıtlarının durumu aşağıda gösterilmiştir⁹⁰:

Motorlu Kara Nakliyesi	İzmir K	Ödemiş K	Urla K	Bayındır K	Bergama K	Tire K	Çeşme K	Seferihisar K	Foça K	Kuş Adası K	Kemal Paşa K	Menemen K	Torbalı K	Dikili K
Binek Otomobil	419	59	3	4	51	12	7	4	11	30	21	25	1	13
Kamyon	82	13	19	3	22	24	10	14	2	6	15	2	12	3
Motor Bisiklet	37	0	2	0	0	1	0	0	0	0	3	0	0	0
YEKÜN	538	72	24	9	73	37	17	18	13	36	39	27	13	16

II- DEMİRYOLU ULAŞIMI

İzmir'in iktisadî açıdan gelişiminde İzmir Limanı gibi demiryolları da çok büyük öneme sahiptir. Bölgenin önem kazanmaya başlamasıyla birlikte, demiryolları ve liman ikisi birlikte gelişmeye başlamış ve İzmir'in hinterlandı ile bağlantısında önemli bir görevi üstlenmiştir. İzmir Limanı ile gerçekleşecek ihracat ve ithalatın yapılmasında, iç bölgelere gönderilen ve iç bölgelerden gelen malların taşınmasında demiryolları önemli bir işlevi yerine getirmiştir. İzmir'de 1923-1929 yılları arasında, İzmir'in hinterlandı ile bağlantısını İzmir-Aydın ve İzmir-Kasaba (Turgutlu) hatları sağlamaktaydı. İzmir-Kasaba hattı 700 km uzunluğunda olup, İzmir-Afyonkarahisar ve İzmir-Bandırma'ya kadar uzanıyordu. İzmir-Aydın hattı ise 608 km uzunluğunda olup, Eğirdir'e kadar uzanıyordu⁹¹. İzmir-Aydın demiryolu İngiltere tarafından 1856 yılında yapılmaya başlanmış, 1866 tarihinde tamamlanarak işletmeye açılmıştır. Fransızlar da 1863'te alınan bir imtiyazla İzmir-Manisa demiryolunu tamamlayarak işletmeye açmışlardır⁹². Bu iki demiryolu hattı denize dikey inen iki verimli nehir

⁸⁹ Baskın, a.g.e., s. 30.

⁹⁰ İzmir Vilayeti 1929-1930 İstatistik Yıllığı, s.276.

⁹¹ Umut Karabulut, **Ticari Açıdan İzmir Limanı (1923-1929)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2003, s. 63.

⁹² Saran, a.g.e., s. 66.

vadisi boyunca uzanıp, bu mıntıkların tarım ve maden zenginliklerini İzmir Limanı'na indiriyorlardı. 1929 yılında İzmir'den başlayıp Eğirdir'e kadar uzanan İzmir-Aydın demiryolu hattının üzerindeki mevkiler sırasıyla; İzmir, Kemer, Kızılçullu, Gaziemir, Cumaovası, Kayas, Kuşcuburun, Aziziye, Reşadiye, Germencik, Erbeyli, Karapınar, Aydın, Umurlu, Köşk, Çiftekahve, Sultanhisar, Atça, Nazilli, Kuyucak, Horsunlu, Burhaniye, Sarayköy, Şamlı , Bucalı, Kocabaş, Kızılkaplık, Hamidiye, Çardak, Apa, Evciler, Sütlaç, Dinar, Karakuyu, Çapalı, Keçiborlu, Baladız, Kulaönü, Eğirdir'dir⁹³. 1929 yılında İzmir'den Afyon'a kadar uzanan İzmir-Kasaba hattının mevkileri ise, İzmir, Halkapınar, Mersinli, Bayraklı, Turan, Naldöken, Karşıyaka, Çiğli, Ulucak, Menemen, Emiralem, Muradiye, Horozköy, Manisa, Çobanisa, Kasaba, Urganlı, Ahmetli, Sart, Salihli, Monavak, Dereköyü, Alhan, Alaşehir, Kinlik, Günay, İnay, Karakuyu, Uşak, Kapaklar, Banaz, Oturak, Dumlupınar, Balmahmudi ve Afyon'dur⁹⁴. İzmir'in hinterlandı bu iki hatla limana ulaşıyordu. Urla, Seydiköy, Kemalpaşa, Bornova, Karşıyaka güzergâhlarından bu hinterlanda uzanan şoşe yolları iktisadi faaliyetler açısından büyük önem arz ediyordu. Kendi adını taşıyan bir körfezin sonunda bulunan İzmir, Anadolu ve Akdeniz'in en parlak ve görkemli incisi olarak göze çarpıyordu⁹⁵. İzmir'i Batı Anadolu'nun verimli vadilerine bağlayan demiryolu ulaşımının gelişmesiyle birlikte, İzmir bütün bölgenin ürünleri ve zenginliklerini kendine çeken bir merkez haline gelmiştir⁹⁶.

1929 Senesinde İzmir Aydın Demiryolu ile dâhilden İzmir'e gönderilen emtianın cins ve miktarı şu şekildedir⁹⁷:

Malların Cinsi	Ton	Kilo	Malların Cinsi	Ton	Kilo
Buğday	27.591	264	Kuru Üzüm	6.273	702
İncir	22.954	772	Taze meyve, fındık	5.618	996
Pirina	13.022	442	Arpa	4.750	500
Palamut	9.226	858	Zeytinyağı	4.666	521

⁹³ M. Ziya Lütfi, **İzmir Mıntıkası Ticaret ve İktisadiyatı Sene 1929**, İtimat Matbaası, İzmir, 1929, s.135-136.

⁹⁴ A.g.e., s.136.

⁹⁵ Raif Nezihi, **İzmir Tarihi**, İzmir, 1929, s. 4.

⁹⁶ Smyrnehs, a.g.e., s. 151.

⁹⁷ **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası**, V/3 (Mart 1930), s. 146. Bu tablolarda, İzmir'den dahile ve dahilden İzmir'e miktar bakımından en çok gönderilen belli başlı emtia miktarları verilmiş olup, toplam sütunu tüm emtia miktarlarını göstermektedir.

Tütün ve tömbeki	8.198	140	Pamuk Tohumu	4.510	510
Meyan Kökü	7.367	182	Bakla ve Fasulye	3.621	348
İncir hurda	6.460	638	TOPLAM	121.242	821

1929 Senesinde İzmir-Aydın Demiryolu ile İzmir'den dâhile gönderilen emtianın cins ve miktarı aşağıda gösterilmiştir⁹⁸:

Malların Cinsi	Ton	Kilo	Malların Cinsi	Ton	Kilo
Kahve, pirinç, şeker	6.036	378	Maden Kömürü	1.092	861
Taşıyağı (petrol)	5.586	729	Muhtelif Nakliyat	1092	547
Tuz	5.579	331	Bira, şarap, ispirto, sirke	862	375
Un, bulgur ve kepek	3.582	624	Buğday	753	213
Kereste ve tahta	3.456	699	Tütün ve tömbeki	713	627
Manifatura	2140	988	TOPLAM	49.157	161

1929 Senesinde İzmir-Kasaba Demiryolu ile dâhilden İzmir'e gönderilen emtianın cins ve miktarı şu şekildedir⁹⁹:

Malların Cinsi	Ton	Kilo	Malların Cinsi	Ton	Kilo
Üzüm	27.183	671	Bakla	1.150	242
Palamut	45.040	616	Nohut	365	712
Meyan Kökü	3.432	221	Burçak	427	385
Tütün	7.278	135	Böğrülce	159	97
Buğday	5.660	122	Susam	186	39
Arpa	4.982	771	Fasulye	238	755
Pamuk	3.734	669	Badem	55	310
Pamuk Çekirdeği	1.496	755	Soğan	390	247
Halı	892	721	Muhtelif	25.607	16
Kömür	1.599	775	TOPLAM	121.180	297

1929 Senesinde İzmir-Kasaba Demiryolu ile İzmir'den dâhile gönderilen emtianın cins ve miktarı aşağıda gösterilmiştir¹⁰⁰:

⁹⁸ A.g.e., V/3 (Mart 1930), s. 146.

⁹⁹ A.g.e., V/3 (Mart 1930), s. 148.

Malların Cinsi	Ton	Kilo	Malların Cinsi	Ton	Kilo
Bakkaliye	5.126	450	Yün	64	00
Mekûlât	2.667	600	Manifatura ve Deri	1605	200
Un	2.443	900	İşlenmiş Madeniyat	28	900
Sebze,Balık, Meyve	918	000	Züccace	160	800
Maden Kömürü	4409	200	Bagaj	140	600
Taş Yağı	7705	000	Kereste ve inşaatı saire	2.335	900
Tuz	1.751	900	Demir	1.199	600
Tütün, Tömbeki	787	900	Muhtelif	4.774	700
İspirto, Bira	250	100	Gayri Muayyen	5.033	700
Potas, Soda, Kükürt	2.128	700	TOPLAM	55.339	650

III- DENİZ ULAŞIMI

İzmir, Türkiye Cumhuriyeti'nin İstanbul'dan sonra en işlek iskelesidir. Ege denizinin bir incisi olan bu güzel limana, dünyanın her yerinden vapurlar gelip gitmektedir¹⁰¹. Türkiye sahillerinden İzmir'e gelen vapurlar mendirek içinde rıhtıma bitişik duran şatlara yanaşarak, yolcular eşyaları ile rıhtıma çıkarlardı. Yabancı ülke limanlarından gelen vapur yolcuları ise sandallarla Pasaport mevkiine çıkardı¹⁰². 1929 senesinde İzmir'de ulaşımın tek yolu sadece tramvay olmamış, tramvaydan başka İstanbul ve Antalya yönlerine vapur seferleri yapılmıştır. Gülcemal, Anafarta, Konya ve Cumhuriyet vapurları haftanın farklı günlerindeki seferlerine, aktarmalı olarak Avrupa ve Amerika'ya gidecek olan yükleri de kabul etmiştir¹⁰³.

1929 yılı İzmir ve kazalarındaki deniz taşıtlarının durumu aşağıda gösterilmiştir¹⁰⁴:

¹⁰⁰ A.g.e., V/3 (Mart 1930), s. 148.

¹⁰¹ İzmir Rehberi, İzmir ve Havalisi..., s. 61.

¹⁰² İzmir Enternasyonal Fuarı ve İzmir Rehberi 1937, s.24.

¹⁰³ Anadolu, 2 Ağustos 1929

¹⁰⁴ İzmir Vilayeti 1929-1930 İstatistik Yıllığı, s. 276.

Kazaların İsimleri	Vapur	Motör	Romorkör	Mauna	Şat	Vinç	Sandal	Kurita	Salapurya	Pereme	Trata	Pıraça	Torlandil	Saire Kayıklar
İzmir K.	15	36	10	69	91	13	402	89	10	81	24	19	6	49
Urla K.							24	1	1	2				1
Çeşme K.		2		1					11					7
Foça K.							9	6		8				5
Kuşadası							15	1						6
Dikili K.														1
TOPLAM	15	38	10	70	91	13	450	97	22	91	24	19	6	69

1929 senesinde İzmir'deki vapur firmaları şunlardır¹⁰⁵:

Hidiviyyal Mayel Stimşit End. Gornig Dok Kompani Limidet	İbrahim Kohen Mahdumları Birinci Kordon: 58
Süvenska Oryant Lay Hollanda Avusturalya Lay	Andiriko Sepelko Ve Mahtumları B.K.: 92
Ocenya Poliçe	Jerum Posiç Birinci Kordon 86
Sanmarko Anonim Seyrisefain Ş.	Loyit Teryestino Vapor Kunpanyası B.K. 88
Sosiyete Döservis Kontraktül Dö Mesajeri Maritin	Mesajeri Maritin B.K. 222
Serviçi Maritin	Birinci Kordon No: 166
Di Mussetimşif Kunpani Limidit	S. Vitel ve Şürekası İkinci Kordon No: 725
Bayrom Setimşif Kunpani Limidit	S. Vitel ve Şürekâsı İkinci Kordon No: 725
Şark Bahriye Acentesi	Birinci Kordon No: 44
Künart Sitimşip Kunpani Limidit	T. Boven Ris Ent Kunpani Limidit

¹⁰⁵ A.g.e., s. 332.

Elerman Lay Limidit Kunpani	Oliviyye ve Şürekası Birinci Kordon Dermon H.
Kunpani Ruvayal Nerlandes Di Navikasyon E Vapor Şip	V.F. Vanderze Anariko
Doyçe Levont Linye Vapor Kumpanyası	Siporko ve Mahtumları B.K. 92
Forens Viti E Kunponi Limitet Jonson Lay Amerikan Export Lay Kunpani Franses Dö Navikasyon A. Vapor Şip Fayer Kunpani Nasyonelbelç Dö Transpor Maritin	V.F. Vandereze B.K. No: 92
Türkiye Seyrisefain İdaresi	Birinci Kordon No: 144
Hendekçi Zade Mustafa Nuri	Birinci Kordon No: 214
Sakızlı Hikmet Besim Mustafa Yomelâtı Evlatları	Birinci Kordon No: 112
Recep Ricai	Birinci Kordon No: 88
Con Persik	Birinci Kordon No: 224
F. L. Danun İzmir Acenteliği	Birinci Kordon No: 58

İzmir’de 1929 senesinde Körfez vapuruyla taşınan yolcu adedi şu şekildedir¹⁰⁶:

VAPUR GÜZERGÂHLARI

YOLCU ADEDİ

Karşıyaka- İzmir	1.463.538
İzmir- Karşıyaka	980.125
İzmir- Reşadiye	775.951
Reşadiye- İzmir	697.131
Foça	17.859
Turan	7.650

¹⁰⁶ Lütفی, **İzmir Mıntıkası Ticaret ve İktisadiyatı Sene 1929**, s.186.

Körfez vapurları tarifiesi de aşağıda belirtilmiştir¹⁰⁷:

MEVKİ	GÜZERGAH	ÜCRET TARİFESİ
Birinci Mevki	Konak-Reşadiye	5 Kuruş
	Konak-Alsancak	5 Kuruş
İkinci Mevki	Konak-Alsancak	4 Kuruş
Birinci Mevki	Konak-Karşıyaka	10 Kuruş
İkinci Mevki	Konak-Karşıyaka	8 Kuruş

IV- TRAMVAYLAR

Atların çektiği tramvay hatların tamamlanmasından sonra, atlı tramvaylar ilk olarak Konak ile Punto (Alsancak) arasında hizmete girmiştir. Konak ile Göztepe arasındaki tramvay hattı yerel girişimciler tarafından yabancı sermaye katkısıyla kurulmuş olan Göztepe Tramvay Kumpanyası tarafından gerçekleştirilmiştir. 1905 yılında ise üçüncü bir tramvay hattı da Karşıyaka'da kurulmuştur¹⁰⁸. İzmir'de atlı tramvaylar iki hattan meydana geliyordu. Bunlardan İzmir Kordon tramvayları Fransızlara, Göztepe tramvayları Belçikalılara verilmişti. Kordon hattından gelen tramvaylarla, Göztepe hattı tramvayları Atatürk meydanındaki son durakta birleşir ve yolcular burada aktarılırdı. Aktarma sırasındaki zorluklardan dolayı birleştirilen bu hatlar daha sonra ayrılmışlardır¹⁰⁹. Karşıyaka'daki atlı tramvaylar ise Karşıyaka-Bostanlı, Karşıyaka-Soğukkuyu ve Karşıyaka-Alaybey olmak üzere 3 yöne doğru sefer yapardı¹¹⁰. İzmir'de şehir içi taşımacılıkta önemli bir yere sahip olan tramvaylar, İzmir Tramvay ve Elektrik Türk Anonim Şirketine uygulanan baskılar ve tartışmalar sonucunda 18 Ekim 1929 yılından itibaren Güzelyalı- Konak hattından başlayarak elektrikliye geçmişlerdir. Aynı gün Darağaç'ta kurulan elektrik fabrikası da hizmete açılmıştır¹¹¹.

Elektrikli tramvayların durak yerleri; Hükümet Kışla Parkı, Çobanoğlu Zeki Bey Caddesi, Omega Saatçi Önü, Bahribaba Parkı, Karataş, Salhane, Hastane, Karantina, Sadıkbey, Göztepe ve Reşadiye'dir. Atlı tramvayların durak yerleri ise

¹⁰⁷ **İzmir Rehberi**, İzmir ve Havalisi..., s. 35.

¹⁰⁸ Smyrnelis, **a.g.e.**, s. 157.

¹⁰⁹ Naci Gündem, **Günler Boyunca Hatıralar**, İhsan Gümüşayak Matbaası, İzmir, 1955, s.32,33.

¹¹⁰ İzmir Belediyesi, **İzmir Şehri İmar Planı Raporu 1939**, İzmir, 1939, s. 13.

¹¹¹ Serçe, **a.g.e.**, s. 185-186.

Dolma, Gümrük, Saman İskelesi, Pasaport, Güzelyer, Alsancak vapur iskelesi ve Alsancak meydanıdır¹¹².

Cumhuriyet'in ilk yıllarında her alanda yaşanan sıkıntılar, ulaşımda da kendisini hissettirmiştir. Örneğin Göztepe hattı üzerindeki tramvaylar çoğu zaman tıklım tıklım dolarak halkı yaz aylarında terden boğulacak bir hale getirmiştir¹¹³. Kordon tramvayları gittikçe çekilmez bir hâl almış, boyasız ve kırık dökük olmalarından başka Tramvay İşletmesi'nin düzgün bir planlama yapmaması nedeniyle vatandaşların saatleri yollarda geçmiştir. Saatlerce makaslarda beklemek insanlarımızın hayatını zora sokmuş, ayrıca saat 8'den sonra tramvay sayısının 2'ye inmesi sıkıntıları daha da arttırmıştır¹¹⁴.

Elektrikli tramvayların ücret tarifesi şu şekildedir:

MEVKİ	GÜZERGAH	ÜCRET TARİFESİ
Birinci Mevki	Konak-Karantina	7,5 Kuruş
	Konak-Reşadiye	10 Kuruş
İkinci Mevki	Konak-Karantina	5 Kuruş
	Konak-Reşadiye	7,5 Kuruş

Kordon tramvaylarının ücret tarifesi ise şöyledir¹¹⁵:

GÜZERGAH	ÜCRET TARİFESİ
Konak-Güzelyer	5 Kuruş
Konak-Alsancak	6 Kuruş

1929 senesinde İzmir Elektrik Tramvay Şirketi'nin faaliyetleri de aşağıda gösterilmiştir¹¹⁶:

İzmir Elektrik Tramvay Şirketi Faaliyetleri		1929	1930
Hattın Uzunluğu	Kilometre	5,860	6,065
Araba Adedi	Birinci Mevki	15	15
Araba Adedi	İkinci Mevki	13	13

¹¹² **İzmir Rehberi**, İzmir ve Havalisi....., s. 33.

¹¹³ **Ahenk**, 3 Temmuz 1929

¹¹⁴ **A.g.g.**, 4 Kasım 1929.

¹¹⁵ **İzmir Rehberi**, İzmir ve Havalisi..., s. 34.

¹¹⁶ **İzmir Vilayeti 1930-31 Senesi İstatistik Yıllığı**, s. 289.

Yolcu Miktarı	Birinci Mevki	1.630.694	1.641.122
Yolcu Miktarı	İkinci Mevki	3.094.295	3.052.643
Hattan Çıkma		2	1
Devrilme		-	-
Toplam Gelirler		295,004	295.890,07
Toplam Giderler		292,208	304.654,12
Şirketin Sermayesi	Tramvay ve elektrik	1.000.000	1.000.000

Kordon Tramvay Şirketi'nin 1928-1930 yılları arasındaki faaliyetleri ise şu şekildedir¹¹⁷:

Yıl Haziran-Mayıs	Yolcu Sayısı (Bir Yılda)	Yolcu Sayısı (Bir Günde)	Günlük Bilet Geliri	
			TL.	KR.
1928-1929	3.515.663	9.632	481	60
1929-1930	3.495.321	9.576	478	80

V- POSTA VE HABERLEŞME

İzmir şehrinde, Saman İskelesinde Birinci Kordon'da İzmir mıntıkasına hizmet veren bir posta ve telgraf başmüdürlüğü vardı. Vilâyetin ve mıntıkanın Posta ve Telgraf muamelâtını başmüdürlük idare ederdi. Ayrıca genelde kazalarda da Posta Müdürlüğü vardı. Şehir içinde de posta şubeleri ve merkezleri vardı. Şehir içindeki posta merkezlerinde her türlü telgraf, taahhütlü mektup ve paket muameleleri yapılmaktaydı. Şubelerde ise yalnız adi mektup kabul edilirdi¹¹⁸. İzmir'de 1930'lu yıllara gelindiğinde haberleşme alanındaki gelişmelerle birlikte, haberleşme faaliyetlerinde büyük ölçüde bir ilerleme gerçekleşmişti. Haberleşme faaliyetleri bu yıllarda; Baş müdüriyet, İzmir Merkez Telgraf Müdürlüğü, Merkez Posta Müdürlüğü, Paket Müdürlüğü daireleriyle birlikte Hükümet, Basmahane, Bornova, Karantina, Punto-Alsancak, Karşıyaka, Buca ve Seydiköy'deki şubeleri aracılığı ile gerçekleştiriliyordu¹¹⁹.

¹¹⁷ Sadık Kurt, **İzmir'de Kamu Hizmeti Gören Kuruluşlar (1850-1950)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1994, s. 170.

¹¹⁸ **İzmir Rehberi, İzmir ve Havalisi...**, s. 70.

¹¹⁹ **İzmir Vilayeti 1930-31 Senesi İstatistik Yıllığı**, s.278.

İzmir’de önceleri Belediyenin idaresinde bir santrale bağlı manyetolu eski sistem telefon tesisatı vardı. Bu tesisat kaldırılarak şehir ve civarının imtiyazı Belediyenin de hissedar olduğu “Türk Telefon Anonim Şirketi’ne” verilmişti. Bu tesisat Buca, Bornova, Karşıyaka semtlerini kapsayarak halkın genel ve ticari haberleşme işlerini görmekteydi. Otomatik telefon makinelerinin yanında birer rehber vardı. Bu rehber bakılarak istenilen yer ve kimseler bulunarak konuşulurdu. İzmir ve çevresinde genel telefon konuşma köşkleri de vardı. 5 kuruş ile bu telefonlarla istenilen kişilerle görüşülürdü.

İletişimin insan hayatındaki yerinin ve öneminin farkında olan genç Türkiye Cumhuriyeti bu konudaki çalışmalarına hız vermiş, Otomatik Telefon Şirketi şehir dışındaki tesisatı ilerletmiş, İzmir’den Buca’ya kadar olan telefon direklerini yerleştirilmiş, Bornova ve daha sonra da Karşıyaka tesisatına başlamayı planlamıştır¹²⁰. Yapılan planlamaya göre Karşıyaka’ya verilecek telefon hattı denizden geçirilecek olup, dosya tasdik için Posta Telgraf Telefon Genel Müdürlüğü’ne gönderilmiştir¹²¹. Buca ve Bornova otomatik telefonları 10 Aralık 1929 tarihi itibarıyla görüşmeye başlarken 20 Aralık’ta hizmete girecek olan Karşıyaka santrali için çalışmalara son hızla devam edilmiştir. Buca santralinin numarası 2080, Bornova’nın 2140, Karşıyaka’nın ise 2100 olarak belirlenmiştir¹²². Otomatik Telefon Şirketi ikinci bir rehber hazırlayarak şirket merkezindeki abonmanlarına dağıtmaya başlamıştır¹²³. Telefon için çalışmalar devam ederken yaşanan olumsuzluklarda yok değildir. Özellikle telefon kulübelerinde geceleri elektrik lambası olmadığı için sıkıntı yaşanmaktadır. Ayrıca birçok makinenin bozuk olduğu da saptanmıştır¹²⁴.

İzmir ve civarında bulunan telefon köşkleri şunlardır¹²⁵:

BULUNDUĞU SEMT	MEVKİİ
Alsancak	İstasyon içinde
Basmahane	Basmahane içinde

¹²⁰ Anadolu, 4 Ağustos 1929.

¹²¹ A.g.g., 7 Ağustos 1929.

¹²² Ahenk, 10 Aralık 1929.

¹²³ A.g.g., 8 Temmuz 1929.

¹²⁴ A.g.g., 14 Ağustos 1929.

¹²⁵ İzmir Rehberi, İzmir ve Havalisi..., s. 77,78.

Dolaplıkuyu	Yapıcıoğlu camii karşısında
Eşrefpaşa	Cami civarı
Göztepe	Vapur İskelesi
Gümrük	Bina dâhilinde
Gün doğdu	Esat Bey apartmanı karşısında
Hacı Hasan oteli	Kemeraltı
Hükümet avlusu	Hükümet dairesinde
Hükümet önü	Saat kulesi yanında
İkiçeşmelik	Yıldız kiraathanesi
İnhisarlar	İnhisarlar binasında
İş bankası	Banka dâhilinde
Karantina	Vapur iskelesi yanında
Kışla	Kışla zabıt yurdu
Kemer	Kemer istasyonu
Pasaport	Yolcu salonu içinde
Reşadiye	Vapur iskelesi
Stadyum	Şehitler spor sahası
Yeni Konak	Kuzu oğlu çarşısı
Bayraklı	Vapur iskelesi sokağı
Buca	İstasyon yanında
Bornova	Hükümet dairesi ve civarı
Karşıyaka	İskele yanında
Kızılçullu	Amerikan koleji avlusunda
Mezbaha	Bayraklı-Mersinli arası

İzmir ve civarında bulunan Posta ve Telgraf merkezleri ve muameleleri de aşağıda gösterilmiştir¹²⁶:

¹²⁶ A.g.e., s. 74.

Merkezlerin İsimleri	Harici Telgraf Muamelesi	Dâhili Telgraf Muamelesi	Posta ve Telgraf Havalesi	Kıymetli Mektuplar	Paket Muamelesi	Dâhili ve Harici Taahhütlü Mektup
İzmir	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Alsancak	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Basmane	Yok	Var	Var	Var	Var	Var
Buca Nahiyesi	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Bornova Nahiyesi	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Karşıyaka	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Karantina	Var	Var	Var	Var	Var	Var

Yalnız mektup kabul eden şehir içindeki posta şubeleri ise şunlardır¹²⁷:

Posta Şubeleri	Bulunduğu Yerler
Başoturak	Başoturak Caddesi No: 98
İkiçeşmelik	İkiçeşmelik No: 270
Peştemalcılar	Peştemalcılar No: 146
Tilkilik	Tilkilik Caddesi No: 202
Tepecik	Kağathane Caddesi No: 20
Şadırvanaltı	Eski Mahkeme Caddesi No: 28-40
Bahribaba Parkı	Park karşısında
Hisarönü	Yolbedesteni No: 46
Balcılarıçı	Balcılar Caddesi No: 163
Bayraklı	Bayraklı İskele Caddesi
Göztepe	Tramvay Caddesi
Güzelyalı	Gazino İttisali
Kemer Köprüsü	Kemer Caddesi

¹²⁷ A.g.e., s. 73.

Güzeyler	Mesudiye Caddesi No: 106
Üçüncü Kahramanlar	Alsancak Caddesi
Bayramyeri	İkiçeşmelik Caddesi No: 515
Namazgâh	Alaybey Caddesi No: 42
Yemişçarşısı	Halimağa Caddesi Yeni yol No: 1

II. BÖLÜM

EKONOMİK YAPI

A- TARIM

İzmir ilinin 938.287 dönüm olan mevcut arazisinin 433.441 dönümü taşlık, bataklık ve çalılık olarak ekilmeye elverişli değildir. 105.300 dönümü mera olarak kullanılmakta, 67.646 dönümü ormanlık, 94.450 dönümü bağ, bahçe ve incirlik, 237.450 dönümü de ekilmektedir¹²⁸. 1927 sayımına göre İzmir’de 55.002 çiftçi ailesinde toplam 240.073 kişi tarım ile geçimini sağlamaktadır İzmir vilayetinde 31.638 hektar arazide 268.617 kental üretim yapılmıştır¹²⁹. İzmir ilinin ekonomisinin temelini tarım ürünleri oluşturmaktadır. Sanayi bitkilerinin ve madenlerin yanı sıra kuru üzüm ve incir ihraç ürünlerinin başında yer almaktadır. Mustafa Kemal Atatürk’ün “Köylü, Milletın Efendisidir.” düşüncesiyle hareket eden yönetim, tarıma büyük önem vererek, sözünü ettiğimiz ihraç ürünleri sayesinde sermaye birikiminin gerçekleşeceğini düşünmektedir¹³⁰.

İzmir İktisadi mıntıkasında, zirai arazi miktarı 27.252.478 dönüm, bağ, zeytinlik 5.756.011 dönüm, ziraata elverişli olan mera 14.582.575 dönüm, ziraata elverişli olmayan meralar 24.879.901 dönüm, orman ve çamlık 17.855.115 dönümdür¹³¹. İzmir mıntıkası dâhilindeki bazı vilayet ve kazaların 1930 senesi ekim işleri, 1929 senesi ekim işlerine göre % 10 daha fazlaydı. Yağmurların iyi yağması ve hava şartlarının da olumlu geçmesi sonucu bereket kendisini daha fazla göstermişti¹³².

İzmir mıntıkasının 1928-1930 yılları arası ekim işleri şu şekildedir:

<u>CİNSİ</u>	<u>1928-1929 EKİM İŞLERİ</u> <u>(DÖNÜM)</u>	<u>1929-1930 EKİM İŞLERİ</u> <u>(DÖNÜM)</u>
Buğday	2.655.988	3.697.837

¹²⁸ İzmir Vilayeti Salnamesi 1927-1928, s. 20

¹²⁹ T.C. İzmir Vilayeti 1930-1931 Senesi İstatistik Yıllığı, İzmir Vilayeti İstatistik Müdürlüğü, Marifet Matbaası, İzmir, 1931, s.140.

¹³⁰ Durgun, a.g.e., s.54.

¹³¹ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, V/9-10 (Eylül-Teşrinievvel 1930) s.474.

¹³² Anadolu, 18 Nisan 1930.

Arpa	2.025.642	2.442.037
Çavdar	322.860	334.677
Bakla	217.697	941.059
Yulaf	131.852	138.071
Afyon	189.969	289.564

İzmir mıntıkası Ziraat Müdürlüğünce vilayet dâhilinde üretilen hububata dair bir cetvel hazırlanmıştır. Hazırlanan cetvele göre üretim merkezleri 15 kazadan oluşmaktadır. Bunlar İzmir, Ödemiş, Tire, Bergama, Urla, Seferihisar, Torbalı, Çeşme, Menemen, Bayındır, Kuşadası, Foça, Kemalpaşa ve Karaburun'dur. Onbeş üretim merkezinin 1929-1930 senesi üretim miktarı; 56.271.915 kilo buğday, 47.579.055 kilo arpa, 5.962.620 kilo çavdar, 1.430.050 kilo yulaf, 4.305.400 kilo mısır, 68.512 kilo afyondur¹³³. İzmir vilâyetinin 1928-1929 senesi sonbahar ve kış ekim işleri de şöyledir: 287.302 dönüm buğday, 243.266 dönüm arpa, 24.380 dönüm çavdar, 20.983 dönüm yulaf, 52.035 dönüm bakla, 487 dönüm nohut, 154 dönüm mercimek, 13.537 dönüm afyon, 220 dönüm susam, 75 dönüm sarımsaktır¹³⁴. 1929 yılında üzüm mahsulü piyasada iyi gitmemişti. Tütünlerde hastalanarak vaziyeti daha fena bir hale getirmişti. Fakat zeytin mahsulünün yüksek bir rekolte ile iyi bir fiyat kazanması ortadaki endişeyi biraz olsun azaltmıştı¹³⁵.

Dünya ekonomik buhranının ilk etkileri tarım ürünleri üzerinde görüldü. Fiyatların hızla düşmesi, ihracatın yapılamaz hale gelmesi ve pazarların daralması sonucu nüfusun yarısından fazlası tarımla uğraşan İzmir'de buhran etkisi hemen hissedildi. Ege Bölgesi'nin temel ihracat ürünleri olan üzüm, incir, pamuk ve tütüne olan talepte azalmalar meydana gelerek bu ürünlerin fiyatlarında hızlı düşüşler yaşanmıştır.¹³⁶ İncir 5,1 kuruştan 2,6' ya, üzüm 4,7 kuruştan 3'e, zeytin 8,9 kuruştan 4,9'a, tütün ise 62,3 kuruştan 33,1 kuruşa düşmüştür¹³⁷. İklim ve hava şartları da belli dönemlerde sıkıntılar yaratmıştır. 1929 yılında yağın yağmurlar, Manisa, Salihli,

¹³³ Anadolu, 23 Mayıs 1930.

¹³⁴ Cumhuriyet, 22 Şubat 1929.

¹³⁵ Hizmet, 1 Mart 1929.

¹³⁶ Feriâl Örs, "Büyük Buhrandan Savaşa", 19. Yüzyıldan 21. Yüzyıla İzmir Ticaret Odası Tarihi, İzmir Ticaret Odası Yayını, İzmir, Kasım, 2002, s.127-128.

¹³⁷ İlhan Tekeli, "Türkiye'de Devletçi İktisat Politikasına Geçişin Ekonomik Nedenleri: Devletçilik Deneyiminin Ege Bölgesinde Çeşitlenmesi", 1885-1985 Türkiye Ekonomisinin 100 Yılı ve İzmir, İzmir Ticaret Odası Sempozyumu, İzmir, 1985, s. 193.

Kasaba ve Kemalpaşa’da bağbozumu zamanında büyük zararlara neden olmuştur. Ağustos ayında yağın yağmurlar, fazla zarar vermemiş fakat eylül ayında iki gün süren sağanak yağışlar ürünleri mahvetmiştir¹³⁸.

İzmir ekonomisinin tarım ürünlerinin en önemlileri arasında incir, üzüm, pamuk, tütün, palamut, kestane, afyon, meyan kökü, zeytin, narenciye, susam ve köklü bitkiler gelmektedir¹³⁹. İzmir’de 1929 rekolteleri; üzüm 51.000 ton, incir 33.000 ton, tütün 15.500 ton, palamut 40.000 ton, pamuk 7.000 ton, meyan kökü 25.000 ton, zeytinyağı 15.000 ton, afyon 174 tondur¹⁴⁰.

I- İNCİR

İzmir’de incirler; Aydın, Bayındır, Bozdoğan, Kuşadası, Nazilli, Ödemiş, Söke ve çevresinde yetişmektedir. İncirin en büyük alıcıları Amerika ve İngiltere’dir¹⁴¹. İzmir bölgesinde 1929 senesinde yapılan 22.800 ton incir ihracatından 8,1 milyon lira gelir elde edilirken, 1930 yılında aynı miktarda ihracattan ancak 5,5 milyon lira gelir sağlanmıştır. İncir üreticileri kendi aralarında örgütlenerek kooperatifler kurmaya başlamışlardır. 1927 yılında ilk İncir Üreticileri Kooperatifi Aydın’da açılmıştır. Aydın İncir Üreticileri Kooperatifi’nin çalışmalarında başarılı olmasından sonra 1928 yılında Erbeyli, Karapınar ve Ortaklar’da, 1930 yılında Köşk ve Germencik’te incir üreticileri kooperatifleri açılmıştır. Alaşehir ve Salihli Üzüm Satış Kooperatifi ile Ödemiş, İncirliova İncir Satış Kooperatifleri bir araya gelerek 1933 yılında Aydın Tarım Satış Kooperatifleri Birliği kurulmuştur. Merkezi İzmir olan Aydın Tarım Satış Kooperatifleri Birliği incir üreticisine birçok yönden fayda sağlamıştır. Kooperatif aracılığıyla yapılan satışlarda, ortalama satış fiyatları kooperatife üye olmayan üreticilerin satışlarından daha yüksek olmuş ve kooperatifin Amerika’ya ihraç ettiği incirlerin Amerikan gümrüklerinden geri dönmesi çok daha az olmuştur. İzmir İncir ve Üzüm Tarım Satış

¹³⁸ Ahenk, 7 ve 8 Eylül 1929.

¹³⁹ Durgun, a.g.e., s.66.

¹⁴⁰ Karabulut, a.g.e., s.46.

¹⁴¹ “Başlıca İhracat Emtiamız, İncirlerimiz”, *İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, I/2 (Şubat 1926), s.106.

Kooperatifleri Birliği 1936’da kurulunca, Aydın Üreticileri Tarım Satış Kooperatifi de İzmir Birliği’ne katılmıştır¹⁴².

Aydın Tarım Satış Kooperatifleri Birliği, incir ve üzüm mahsullerini İzmir’de işleterek, doğrudan ihracat yapıyordu. Dönemim ünlü incir ihracatçıları ise “*Mengene Han’daki Hocaade Ahmet, Yemiş Çarşısındaki Sabri Süleymanoviç ve şürekası, Şaphane sokaktaki Şerif Rıza Halefleri, Banka Han’daki Şerif Remzi, Birinci Kordon’daki Kırkağaçlıoğlu Kazım İsmail, Çekmeceçiler Sokağı’ndaki İzmirli Talat Bey, İkinci Kordon’daki C.J. Giraud ve Şürekası, C. Vital ve Şürekası, Paterson ve Şürekası, Lane Reciyo ve Şürekası, P.Pagi ve Mahdumu, N. Baladur ve Şürekası...*”dır¹⁴³.

İzmir Ticaret Odası’nın düzenlemiş olduğu raporlara göre, İzmir İktisadi mıntıkasında 1929 senesi incir rekoltesi 23.000.000’nu kuru ve 13.000.000’nu hurda olmak üzere 36.000.000 kilodur. 1928 senesi rekoltesi ise 23.000.000 kilo idi.

1929 senesinde 23-31 Ağustos tarihleri arasında çeşitli tür incirler 20-26 kuruş, süzme 30-43 kuruş, elleme 26-32, paçal 19-28 kuruştı. 1928 senesinde aynı tarihler arasında süzme 28-48 kuruş, elleme 24-31 kuruş, paçal 18-30 kuruştı¹⁴⁴. 1929 senesinde İzmir Borsası’nda, mevsim başlangıcından 20 Ekim akşamına kadar 16.038.623 kilo incir, 1.548.699 kilo hurda incir satılmıştı¹⁴⁵. 30.12.1929 tarihine kadar ise piyasaya 22.595.724 kilo kuru ve 4.761.775 kilosu hurda olmak üzere 27.357.499 kilo incir gelmiş, kuru incirlerden 18.819.131, hurdalardan 2.859.704 kilo toplam da ise 21.678.835 kilo incir satılmıştı¹⁴⁶.

Dünyanın en güzel ve leziz incirleri, İzmir iktisat mıntıkasında özellikle Aydın hattı güzergâhı ve havalisinde yetiştirilmekte, diğer memleketlere de natürel ve işlenmiş olarak ihraç edilmekteydi. İzmir İktisat Mıntıkası’nın genel ihracatının % 12’sini yani 9-11 milyon lirasını incir oluşturmaktaydı. 1928- 1929 yılları İzmir İktisat Mıntıkası’nın İncir üretim ve ihracatı şu şekildedir¹⁴⁷:

¹⁴² Gürsoy, a.g.e., s. 175.

¹⁴³ Atilla, a.g.e., s. 10.

¹⁴⁴ Anadolu, 2 Eylül 1930.

¹⁴⁵ A.g.g., 22 Teşrinievvel 1930.

¹⁴⁶ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, V/3 (Mart 1930) s.133.

¹⁴⁷ A.g.e., s.132.

SENE	İNCİR REKOLTESİ (KİLO)	İHRACAT	
		KİLO	LİRA
1928	33.000.000	27.837.000	9.447.919
1929	Kuru	23.838.700	8.161.592
	Hurda		
	11.000.000		

1928-1929 yılları arasında muhtelif memleketlere yapılan incir ihracatı aşağıda belirtilmiştir¹⁴⁸:

ÜLKELER	1929 İHRACAT MEVSİMİ	1928 İHRACAT MEVSİMİ
	<u>KİLO</u>	<u>KİLO</u>
ALMANYA	3.426.453	3.276.606
AMERİKA	6.430.039	9.893.097
AVUSTURALYA	310.989	457.355
FRANSA	466.587	881.234
İNGİLTERE	6.596.026	6.331.877
İTALYA	2.695.637	1.858.098
MISIR	591.569	285.780
ROMANYA	476.875	61.815
SOVYET RUSYA	420.755	1.935.309
MUHTELİF	832.397	2.216.901
TOPLAM	22.247.327	27.198.072

Buhranın incir üreticisine olumsuz yansımaları olmuştur. İncire olan talep ve dolayısıyla fiyatlarda hızlı bir düşüş gerçekleşmiştir. 1929 yılına göre fiyatlar, 1932 yılında neredeyse yarı yarıya düşmüştür. Ayrıca 1929-1930 hasat mevsiminin yağmurlu geçmesi nedeniyle kurt oranı artmış ve bu yüzden bir çok incir Amerikan gümrüğünden de geri dönmüştür¹⁴⁹.

¹⁴⁸ A.g.e., V/3 (Mart 1930) s.134.

¹⁴⁹ Tekeli, a.g.m., s.196.

II- ÜZÜM

Türkiye'nin ihracatında önemli bir yere sahip olan, Batı Anadolu'nun en önemli tarımsal ürünlerinden biri olan kuru üzüm, aktif ziraat ile üretiliyordu¹⁵⁰. Üzüm, İzmir ve hinterlandının en önemli ihraç mallarından biridir. İzmir ve çevresinde üzümlerin yetiştiği yerler İzmir' de; İzmir, Çeşme, Foça, Karaburun, Kemalpaşa, Menemen, Urla, Seferihisar, Manisa'da; Akhisar, Alaşehir, Kasaba, Kırkağaç, Salihli ve kazalarıdır. Üzümler çekirdeksiz, sultani (razaki) ve siyah olmak üzere üç çeşit yetiştirilmektedir.¹⁵¹

İzmir ve Ege bölgesinde yetişen üzümün ihracatı 1860 yıllarında başlamıştır. Üzüm üretimi Urla yarımadası ve Manisa, Alaşehir, Akhisar, Salihli olmak üzere iki bölgede yoğunlaşmıştır. Bölgenin üzüm rekoltesinin % 80'i Manisa, Alaşehir, Akhisar, Turgutlu kesiminden elde edilmektedir¹⁵².

1927 yıllarında İzmir'in en büyük üzüm yıkama, kalburlama ve kurutma tesisi Henriko Alyoti'ye aitti. Kırkağaçlı Kazım Bey ise Türkler arasında en ünlü üzüm kurutucusuydu. 1930'lu yıllarda Manisa Horozköy'de kurulacak olan Üzüm Enstitüsü öncesinde de gerekli tedbirler alınmıştı¹⁵³. 1932 yılındaki fiyat düşüşlerinden sonra üzüm ihracında yeni örgütlenmelerin başladığını görmekteyiz. 1932-1933 ihracat mevsimindeki aşırı fiyat düşüşü hükümeti harekete geçirmiş, hükümet Ziraat Bankası ve İş Bankası'na Manisa borsasından üzüm alımı yaparak fiyatların düşmesini önleme görevini vermiştir. Manisa bölgesindeki üzüm üreticileri de aynı sene içerisinde kooperatifleşmeye başlamışlardır. 1931 senesinde Alaşehir'de, 1932 senesinde Manisa'da 1 ve 2 numaralı Bağcılar Kooperatifleri, 1933 senesinde de Salihli ve Turgutlu Kooperatifleri açılarak faaliyete geçmiştir¹⁵⁴.

İzmir Ticaret Odası'nın üzümlerin vaziyetine dair raporuna göre, mevsim başlangıcından 20 Ekim 1929 tarihine kadar 25.030.347 kilo İzmir Borsası'nda üzüm

¹⁵⁰ Atilla, **a.g.e.**, s. 11.

¹⁵¹ “Başlıca İhracat Emtiamız, İncirlerimiz”, **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası**, I/I (Ocak 1926), s.34-35.

¹⁵² Gürsoy, **a.g.e.**, s. 175.

¹⁵³ Atilla, **a.g.e.**, s. 11.

¹⁵⁴ Gürsoy, **a.g.e.**, s. 175-176.

satılmıştı. 1929 senesi üzüm fiyatları ise şu şekilde idi: Aliyyülâlâ 55-62, âlâ 48-58, birinci 41-54, ikinci 1-43, üçüncü 24-32, karaböce 20-23,5 kuruştı¹⁵⁵.

Dünya meyve piyasasında lezzet, renk ve tatlılığıyla büyük bir şöhrete sahip olan üzümlerimizin senelik ihracat kıymeti, İzmir ticaret mıntıkasının genel ihracatının % 17-20'si yani 14-20 milyon lira arasındadır. İzmir mıntıkasının 1929 senesi üzüm rekoltesi yağmurlardan önce şimdiye kadar görülmemiş bir şekilde 75 milyon kilo tahmin edilirken, şiddetli yağın yağmurlar sonucunda, üzümlerin zarar görerek % 32 azalmasına neden olmuştur. 1928-1929 yılları İzmir İktisat Mıntıkası'nın üzüm üretim ve ihracat miktarları şu şekildedir¹⁵⁶:

SENE	ÜZÜM REKOLTESİ (KİLO)	İHRACAT	
		KİLO	LİRA
1928	45.000.000	37.780.341	14.678.457
1929	51.000.000	42.154.339	17.435.742

Dünya buhranının üzüm üreticisine etkisi incire benzer olmuştur. 1929 senesinde 44.400 ton kuru üzüm 18 milyon liraya, 1930 senesinde 40.500 ton üzüm 11,6 milyon liraya, 1932 yılında 49.500 ton üzüm 10,2 milyon liraya ihraç edilmiştir. Dünya buhranının fiyatlara ilk yansıdığı yıl olan 1930 senesinde ortalama ihraç fiyatı 41 kuruştan 29 kuruşa gerilemiştir¹⁵⁷.

III- PAMUK

Memleketimizde pamuk ziraatı çok eski devirlere kadar gider. Anadolu'da 15. asırda pamuk üretilmeye başlanmıştır. 17. ve 18. asırlarda İzmir, Adana ve Bursa mıntıkalarında pamuk üretimi oldukça fazlaydı. Hatta 1865'de Anadolu'nun pamuk rekoltesi 200.000 balyaya kadar ulaşmıştır¹⁵⁸.

“ İzmir iktisadi mıntıkasının mühim ihracat mahsullerinden biri de pamuktur. Pamuk İzmir vilayetine tabi Bayındır, Tire, Ödemiş, Menemen, Manisa, Bergama, Aydın vilayetine tabi Aydın, Nazilli Saruhan vilayetine tabi Manisa, Kasaba, Akhisar

¹⁵⁵ Anadolu, 22 Teşrinievvel 1330.

¹⁵⁶ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, V/3 (Mart 1930) s.129-130.

¹⁵⁷ Tekeli, a.g.m., s. 201.

¹⁵⁸ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, V/9-10 (Eylül-Teşrinievvel 1330) s.523.

kazalarında kaliteli olarak yetiştirilmektedir. Uşak'ta da bir miktar yetişir. En kuvvetli istihsal merkezleri Aydın ve Nazilli kazası dâhilinde Atca, Nazilli Kuyucak, Yenipazar ve Kasaba kazası havalisidir. Pamuk kozaları köylüler tarafından toplandıktan ve ekseriyetle pamuğa tefrik edildikten sonra, bazen de koza halinde satılmaktadır”¹⁵⁹.

Ülkedeki iç sarfiyat nedeniyle pamuk fiyatlarındaki düşüşün daha az olduğu gözlenmektedir. Ege Bölgesi'nde 1930'lu yıllarda pamuk üretimi ortalama 30-35 bin balya olmasına karşın bazı yıllarda bu üretimin 45 bin balyaya kadar çıktığı da görülmektedir¹⁶⁰. Ege Bölgesi'nde pamukta ekonomik buhrandan etkilenmiştir. 1929 senesinde 7 milyon kilo olan pamuk rekoltesi 1930 yılında 6 milyon kiloya düşmüştür¹⁶¹.

İzmir Borsası'nda 1929 senesi ihracat mevsiminde pamuk fiyatları şu şekildedir¹⁶²:

PAMUK CİNSİ	1929 SENESİ İHRACAT MEVSİMİ (OKKA FİYATI)
Prese Ekstrismo	86-100 kuruş
Prese Ekstrismo vadeli	85-99 kuruş
Prese ikinci	80-98 kuruş
Prese üçüncü	65-90 kuruş
Kaba Ekstrismo	87-103 kuruş
Kaba Ekstrismo vadeli	92-94 kuruş
Kaba ikinci	81-97 kuruş
Kaba üçüncü	83-83 kuruş
Kaba dördüncü	52-52 kuruş

İzmir İktisadi Mıntıkası dâhilinde pamuk iplik imal eden fabrikalar iki adet olup, birisi İzmir Şark Sanayi Şirketi, diğeri de İzmir Pamuk İmalatı Türk Anonim Şirkettir. İzmir İktisadi Mıntıkası dâhilinde pamuğu çekirdeğinden ayıran fabrikaların adedi ve bulunduğu yerler ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

¹⁵⁹ “Başlıca İhracat Emtiası: Pamuklarımız”, **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası**, I/2 (Şubat 1926), s.105.

¹⁶⁰ Gürsoy, **a.g.e.**, s. 176.

¹⁶¹ Örs, **a.g.m.**, s.129.

¹⁶² **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası**, V/9-10 (Eylül-Teşrinievvel 1930) s.527.

<u>BULUNDUĞU YER</u>	<u>ADEDİ</u>	<u>BULUNDUĞU YER</u>	<u>ADEDİ</u>
İzmir Şehri	2	Menemen	1
Tire	1	Manisa	1
Torbalı	1	Kasaba	3
Bayındır	3	Salihli	1
Aydın	7	Akhisar	1
Nazilli	7	Kırkağaç	7
Yenipazar	1	Bergama	2
Bozdoğan	2	Soma	2
Söke	1		
Sarayköy	1	TOPLAM	44

1928-1929 yılları İzmir İktisat Mıntıkası'nın pamuk üretim ve ihracat miktarları şu şekildedir ¹⁶³:

SENE	PAMUK REKOLTESİ (KİLO)	İHRACAT	
		KİLO	LİRA
1928	5.000.000	2.902.827	2.275.623
1929	7.000.000	3.704.908	2.704.908

1929 senesinde İzmir Limanı'ndan yapılan pamuk ihracatı devlet itibariyle aşağıda gösterilmiştir¹⁶⁴:

ÜLKELER	1929 SENESİ	
	KİLO	LİRA
Almanya	63.965	51.954
İngiltere	437.440	325.082
İtalya	684.986	533.981
Belçika	64.925	47.932
Bulgaristan	19.401	15.270

¹⁶³ A.g.e., V/4-5 (Nisan-Mayıs 1930) s.175,179.

¹⁶⁴ A.g.e., V/9-10 (Eylül-Teşrinievvel 1930) s.527.

Rusya	103.697	85.829
Fransa	1.285.623	929.480
Yunanistan	720.710	587.097
Filistin	500	409
Hollanda	156.095	127.870
TOPLAM	3.547.342	2.704.908

IV- TÜTÜN

İzmir İktisat Mıntıkası'nda ilk defa 1879 senesinde başlayan tütüncülük kısa süre içerisinde gelişme göstermiştir. Rengi, kokusu, içimi ve lezzeti dolayısıyla dünya piyasalarında pek makbul olan tütünlerimiz, mıntıkaya her sene 30-35 milyon lira gelir sağladığı gibi memleket içinde 10 bin ameleye de iş imkanı sağlamaktaydı¹⁶⁵.

İzmir mıntıkasının her tarafında yetişebilme özelliğine sahip olan tütünün en fazla ziraatının yapıldığı yerler; Ödemiş, Akhisar ve Manisa'dır. 55-60 kiloluk balyalarla ihraç edilen tütünün en büyük alıcıları, Amerika, Almanya, Hollanda ve İtalya'dır¹⁶⁶. Amerikan şirketleri mıntika dâhilindeki hoş kokulu, güzel renkli kır ve yaka tütünlerinin üçte ikisini hemen almaktadır¹⁶⁷.

Osmanlı'da olduğu gibi, genç Cumhuriyet yıllarında da İzmir şehri ve limanı, Anadolu'nun dünyaya açılan kapısıydı. 1927-1928 yılları İzmir'de tütün ihracatçılarının çok güçlü olduğu yıllardı. Dönemin başlıca ihracatçıları; Hapishane arkasında bürosu bulunan Amerikan Tobacco Company, 2. Kordon'daki İlya Celardin, J. S. Papadimitriyo, Çayırılıbahçe'deki Felemenk Türk Tütün Şirketi, Alsancak Sümbül Sokak'taki, Hermann Spriter ve Şürekası, I. Kordon'da bulunan Kutsoğlu Biraderler, Glen Tobacco, Ostro Türk Tütün Şirketi Limited, İzmirli Osman Nuri Bey, Mithatpaşa Caddesi'ndeki Yako ve Elyazer Benecuya'dır¹⁶⁸.

¹⁶⁵ A.g.e., V/3 (Mart 1930) s.134.

¹⁶⁶ “Başlıca İhracat Emtiamız, Üzümlerimiz”, **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası**, I/2(Şubat 1926), s.106.

¹⁶⁷ A.g.e., V/9-10 (Eylül-Teşrinievvel 1930) s.514.

¹⁶⁸ Atilla, a.g.e., s. 9.

Bu dönemde İzmir’de tütün işleyen firmalar da şunlardır¹⁶⁹:

<u>FİRMA</u>	<u>SEMTİ</u>	<u>İŞÇİ SAYISI</u>	<u>SENELİK İMÂLATI</u>
Salamon Cilardin	İkinci Kordon	439	150 bin kilo
Felemenk Tütün Anonim Ş.	Şahin Zade Sokağı	413	500 bin kilo
Razlıklı İbrahim Bey	Tramvay Caddesi	53	100 bin kilo
Geri Kumpanyası	Hapishane arkası	2159	2 milyon kilo
Olston Kumpanyası	İkinci Kordon	1855	3.250.000 kilo
Glen Kumpanyası	İkinci Kordon	2371	4.250.000 kilo
Di Amerikan Tobako Kump.	Çayırılı Bahçe	885	3.800.000 kilo
Kotsoğlu Biraderler Kumpanyası	Birinci Kordon	26	
Herman Spirer Kumpanyası	Sümbül Sokağı	216	800 bin kilo
N. Mayer Kumpanyası	Mesudiye Sokağı	122	400 bin kilo
İnhisar İdaresi	Alsancak’ta	421	1 milyon kilo
Bornovalı zade Ahmet	Çayırılı Bahçe	250	300 bin kilo
Sarı Güllü Zade Hasan	Yemiş Çarşısı	950	150 bin kilo
İlya Celardin	İkinci Kordon	200	600 bin kilo
İzmirli Talat Bey Yako ve Elyezer	Basmahane	600	1 milyon kilo
Kavalalı İbrahim Paşa Mahdumları	Şapane Sokağı	200	150 bin kilo
Kuşadalı Kirlizade Mehmet Sadullah	Gön Han	200	100 bin kilo
Kardıçalı İbrahim Mustafa Bey	Yemiş Çarşısı	200	200 bin kilo
Kavalalı Şükrü ve Kâtip zade Hasan	Birinci Kordon	200	200 bin kilo
Nalbant zade Hulûsi Bey	İkinci Kordon	120	140 bin kilo
Ostro-Türk Limited Tütün Kump.	Emirler Hanı	450	550 bin kilo
Leon Kontente	Tramvay Caddesi	400	250 bin kilo
Jozef Levi	San sokağı	100	200 bin kilo

¹⁶⁹ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, V/9-10 (Eylül-Teşrinievvel 1930) s.516.

Duhan Türk Anonim Şirketi	Sağır sokağı	250	250 bin kilo
Hacı Şakir zadeler	Berberler sokağı	100	96.800 kilo

İzmir İktisadi Mıntıkası'nda 1929 senesinde üretim miktarı daha önceki senelere göre bir miktar azalmış ise de kalite itibariyle daha iyi cins tütünler elde edilmişti¹⁷⁰. Ege bölgesinde 1929 yılından itibaren tütün rekoltesinde bir artış görülse de ekonomik buhranın etkisiyle birlikte ihracat bedellerinde düşüş yaşanmıştır¹⁷¹.

İzmir İktisadi Mıntıkası'nın 1929 senesi tütün üretim miktarı ve satış fiyatları aşağıda belirtilmiştir¹⁷²:

KAZALAR	1929 YILI ÜRETİM MİKTARI (KİLO)	1929 YILI SATIŞ MİKTARI (KİLO)	1929 YILI FİYATLAR (OKKASI- KURUŞ)
İzmir-Bornova	130.000	130.000	100-160
Kemalpaşa	125.000	125.000	80-140
Menemen	60.000	60.000	65-115
Foça	80.000	80.000	40-100
Aydın Havalisi	40.000	40.000	90-120
Çine ve Germencik	160.000	160.000	60-150
Akhisar	1.300.000	1.300.000	60-180
Gördes	120.000	120.000	80-135
Kırkağaç	150.000	150.000	70-150
Soma	200.000	200.000	70-150
Bergama, Altınova	1.100.000	1.100.000	70-205
Denizli ve havalisi	130.000	130.000	30-70
Ödemiş	1.150.000	1.150.000	60-160
Adagide	950.000	950.000	60-160
Tire	1.500.000	1.500.000	60-145

¹⁷⁰ A.g.e., V/3 (Mart 1930) s.134.

¹⁷¹ Örs, a.g.m., s. 129.

¹⁷² İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, V/3 (Mart 1930) s.135-136.

Bayındır	130.000	130.000	60-120
Manisa	550.000	550.000	60-155
Kasaba	120.000	120.000	60-115
Kula	100.000	100.000	90-180
Salihli	100.000	100.000	60-135
Muğla ve havalisi	1.300.000	1.300.000	100-185
Milas	1.000.000	1.000.000	100-200
Bodrum	220.000	220.000	60-200
Fethiye	240.000	240.000	90-160
Seydiköy, Cumaovası	1.200.000	1.200.000	70-245
Torbalı	300.000	300.000	60-215
Söke	200.000	200.000	100-200
Kuşadası	900.000	900.000	90-220
Selçuk	70.000	70.000	60-130
Urla	230.000	230.000	100-180
Karaburun	170.000	170.000	110-170
Seferihisar	140.000	140.000	60-140
Çeşme	800.000	800.000	60-205
Sındırgı	250.000	250.000	60-140
TOPLAM	15.215.000	15.215.000	

İzmir iktisadi mıntıkasında 1928-1930 yılları arasında tütün rekoltesi ve ihracat miktarları ise şu şekildedir¹⁷³.

SENE	TÜTÜN REKOLTESİ KİLO	İHRACAT	
		KİLO	KIYMETİ LİRA
1928	23.345.000	18.449.164	29.808.658
1929	15.215.000	18.922.830	26.114.085
1930	24.760.000	18.401.097	27.760.461

¹⁷³ Durgun, a.g.e., s.78.

V- ZEYTİN VE ZEYTİNYAĞI

“ İzmir iktisadi mıntıkasını servetlendiren kıymettar mahsullerden biri de zeytin ve zeytinyağıdır. Zeytinyağı istihsalâtımız dahi ihtiyacımızı tamamen temin ettiğinden maada külliyatlı miktarda ecnebi memleketlere dahi ihraç edilmektedir. Mıntıkamızda en ziyade zeytin yetiştiren yerler: İzmir, Ayvalık, Aydın, Nazilli, Ödemiş, Kuşadası, Karaburun, Milas, Söke, Bayındır, Çine ve Akhisar’dır. Zeytin mahsulâtı Yunanistan’da olduğu gibi bir sene fazla bir sene az miktarda idrak olunur. Zeytinlerimizin tane olarak sarfiyatı ihracatı pek cüziyedir. Bu mahsulden istihsal olunan yağlardan gerek yemeklik ve gerekse sabun imali hususunda istifade edilir. Zeytinyağlarımız memalik-i ecnebiyeden en çok İtalya’ya, ba’de İngiltere, Fransa, Mısır, Amerika, Suriye, Almanya, Romanya, Bulgaristan ve Hindistan’a ihraç edilmektedir¹⁷⁴. ”

1929 senesinde vaziyeti iyi gitmemiş olan mahsullerden biri de zeytinyağıdır. Zeytinyağındaki fiyat durgunluğu, beş senedir hiç böyle olmamıştı¹⁷⁵. İzmir İktisadi Mıntıkası’nın 1928-1929 zeytinyağı rekoltesi 33 milyon kilodur. Borsadaki zeytinyağı fiyatları mevsim başlangıcında 51-85 kuruş, mevsim ortası ve sonlarında ise 66-81 kuruş arasındaydı. 1929-1930 zeytinyağı rekoltesi 15 milyon kilodur. 1929 senesinde İzmir Borsası’ndaki fiyatlar 48-72 kuruş, mevsim ortasında 39-60 kuruş arasında değişmekteydi.

1928-1929 yılları İzmir İktisat Mıntıkası’nın zeytinyağı üretim ve ihracat miktarları şu şekildedir¹⁷⁶:

SENE	ZEYTİNYAĞI İSTİHSALÂTI (KİLO)	İHRACAT	
		KİLO	LİRA
1928	33.000.000	2.398.818	1.514.693
1929	15.000.000	7.232.304	4.587.684

1929 senesinde İzmir limanından yapılan zeytinyağı ihracatı devlet itibariyle aşağıda gösterilmiştir¹⁷⁷:

¹⁷⁴ “Başlıca İhracat Emtiamız: Zeytin ve Zeytinyağlarımız”, **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası**, I/4 (Nisan, 1926), s.208-209.

¹⁷⁵ Lütfi, **İzmir Mıntıkası Ticaret ve İktisadiyatı Sene 1929**, s.256.

¹⁷⁶ **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası**, V/6 (Haziran 1930) s.313,315.

ÜLKELER	1929 SENESİ	
	KİLO	LİRA
Almanya	14.080	8327
Amerika	163.016	100.996
İngiltere	777.424	482.245
İtalya	5.814.152	3.705.094
Belçika	22.652	14.687
Fransa	325.003	204.119
Mısır	42.531	25.575
İspanya	72.356	45.946
Filistin	1090	692
TOPLAM	7.232.304	4.587.684

VI- AFYON

Türkiye’de yüzyıllardır afyon ziraatı yapılmaktadır. Anadolu’nun en mühim üretim merkezleri; Afyon-Karahisar, Sandıklı, Uşak, Isparta, Burdur, Akşehir, Bolvadin, Gediz, Kütahya, Simav, Balıkesir, Çal, Ilgın, Zile, Tokat, Sivas, Amasya, Gazi Antep ve Maraş vilayetleri, Eskişehir, Bilecik, Bursa vilayetinin İnegöl, Yenişehir kazası, Çanakkale, Edirne ve Tekirdağ’dır. Batı Anadolu’nun her tarafında da afyon ziraatı yapılabilir. Isparta’nın İslâm köyü ve Uşak afyonları İzmir piyasasının, Zile, Tokat ve Hacıköy mahsulleri de İstanbul piyasasının birinci sınıf mallarıdır.

1929 senesinde İzmir Borsası’ndaki afyon fiyatları aşağıda belirtilmiştir:

<u>AYLAR</u>	<u>OKKASI</u>
Temmuz	24-40 lira
Eylül	25-44 lira
Teşrinisani	23-40,11 lira
Kânunuevvel	25,25- 41,50 lira

¹⁷⁷ A.g.e., V/9-10 (Eylül-Teşrinievvel 1930) s.557.

1928-1929 yılları İzmir İktisat Mıntıkası'nın afyon üretim ve ihracat miktarları aşağıda gösterilmiştir:

SENE	AFYON İSTİHSALÂTI (KİLO)	İHRACAT	
		KİLO	LİRA
1928	220.000	164.003	2.950.114
1929	174.000	212.952	4.973.953

1929 senesi İzmir İktisat Mıntıkası'nın Afyon İhracatı ise şu şekildedir¹⁷⁸:

ÜLKELER	1929 SENESİ	
	KİLO	LİRA
Almanya	43.093	1.006.192
Amerika	31	595
İsviçre	12	232
İngiltere	4608	92.114
İtalya	76	1.247
Belçika	259	7.150
Çekoslovakya	110	2.400
Fransa	108.339	2.548.485
Lehistan	105	1965
Mısır	36	568
Avustralya	14.464	370.830
Hollanda	41.819	942.170
TOPLAM	212.952	4.973.953

1929 senesi afyon ihracatının fazlalığının nedeni bir sene önceki stoklarda bulunan ürünlerin satılmasıydı. Afyon ihracatı serbestti. Afyon ihracatında yalnız yüzde iki buçuk muamele vergisi alınır başka vergi alınmazdı¹⁷⁹.

¹⁷⁸ A.g.e., V/9-10 (Eylül-Teshrinievvel 1930) s.535-538.

¹⁷⁹ Anadolu, 20 Haziran 1930.

B- HAYVANCILIK

Cumhuriyet hükümeti, hayvancılığı geliştirmek, hayvanların sağlığını korumak ve hayvanlardan insanlara geçen hastalıkları önlemek amacıyla büyük bir mücadele başlatmıştır. İzmir vilayeti, iklim ve ziraat yapısı bakımından at ve sığır yetiştirilmesine uygun olduğu için bu hayvanların ıslahı işine büyük önem verilmiştir. At yetiştiriciliği bakımından önemli bir yere sahip olan Torbalı kazasında bir aygır deposu ile Bergama, Bayındır, Dikili, Ödemiş, Menemen ve Tire kaza merkezlerinde sıhhi şartlara sahip aygır aşım durakları yapılmıştı. Torbalıdaki aygır deposu 1929 senesinde 2 aygırla işe başlamış, her sene satın alınıp ilave olunan aygırlarla bu miktar 25'e kadar yükselmiştir. Köylerdeki yerli sığırları ıslah etmek amacıyla ziraat vekâleti tarafından ithal edilen Montafon ve Plevne ırkından hayvanlar kullanılmıştır. Hayvancılığı teşvik amacıyla, hayvan sergileri ve at koşularının yanında hayvan yemi ziraatına da büyük önem veriliyordu. Bu yüzden her yıl İzmir'de "Ehli Hayvan Sergisi" açılmaktaydı. Sergide dereceye giren hayvanlara 2500 lira ödül verilmekteydi¹⁸⁰.

1929 senesinde yapılan sayımlara göre vilayet dâhilinde 409.806 koyun, 320.113 kıl keçisi, 601 tiftik keçisi, 4970 deve, 5616 manda, 114.167 sığır, 24.777 at, 39.547 eşek, 1609 katır tespit edilmişti. Bu rakamlar geçen seneye göre azdı¹⁸¹.

İzmir Vilâyeti Baytar Müdürlüğü'nün yapmış olduğu istatistiğe göre 1929 senesinde İzmir Limanı'ndan yabancı memleketlere ihraç edilen hayvani ve hayvani maddelerin miktarı şöyledir:

7555 teke, 1394 koyun, 506 öküz, 15 manda, 22 yabani domuz, 12.197 kuzu, 160 oğlak, 87.474 tane koyun derisi, 198.031 kuzu derisi, 31.805 keçi derisi, 214.869 oğlak derisi, 48.013 adet av derisi, 4.212 kilo deri kazıntısı, 750 kilo tuzlu balık, 17 kilo domuz sucuğu, 97.135 sığır derisi, 6.000 kilo kuru kan, 19 tane domuz derisi, 21.046 kilo salamura bağırsak, 7.599 kilo kuru bağırsak, 344.000 kilo kemik, 22.100 kilo boynuz ve tırnak, 19.457 kilo kıl, 33.116 kilo tiftik, 81.935 kilo yapağı, 7.757 kilo yün ihraç edilmişti.

Yabancı memleketlerden İzmir limanına gelen hayvan ve hayvani maddelerin ithalât miktarı ise şu şekildedir:

¹⁸⁰ İzmir Cumhuriyetin 15. Yılında, s. 161-166.

¹⁸¹ Hizmet, 12 Temmuz 1929.

4517 tane koyun, 34 koç, 17 beygir, 7 kısırak, 1 tay, 14 çoban köpeği, 67 kuzu, 17 keçi, 7 at, 2 eşek, 5.669 kilo domuz eti, 6.414 kilo peynir, 505 kilo karides, 9.000 kilo kuru balık, 74.465 kilo tütünbalığı, 42.393 kilo kutu balığı, 279 kilo kaz ciğeri, 3.289 kilo iç yağı, 4.843 kilo kuzu ve sığır derisi, 344.333 kilo kuru manda derisi ithal edilmişti¹⁸².

1929 senesi İzmir vilayetindeki hayvan cinsleri ve miktarları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir¹⁸³:

KAZALAR	Eşek	Manda	At aygır	İnek ve Öküz	Deve	Tiftik Keçisi	Kıl Keçisi	Koyun
	Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	Adet
Tire Kazası	4323	888	2215	14516	719	24	26619	47429
Bergama	6784	1843	2791	19729	623	55	25313	53067
Ödemiş	7875	1599	3908	24736	799	179	48986	80891
Menemen	2594	248	2822	9370	102	0	14479	58951
Torbalı	2392	538	1468	9130	626	17	29102	19084
Kuşadası	1687	18	1502	7356	552	20	29252	17598
Bayındır	3250	367	1598	10147	402	9	11970	14849
Seferihisar	1014	0	639	2144	195	0	19011	14062
Urla	1234	0	929	1451	59	255	17835	12621
Kemalpaşa	2248	0	1268	2911	244	0	16186	5340
Foça	636	71	711	1499	78	3	4094	14763
Çeşme	1098	6	808	1450	0	7	10938	6550
Karaburun	766	6	445	746	0	0	14474	2879
Dikili	877	23	1085	3844	139	0	12315	25877
Merkez	3805	19	4126	5138	347	14	39485	25945
Toplam	40.573	5.626	21.315	114.167	4.885	583	324.059	399.896

¹⁸² Anadolu, 19 Şubat 1930.

¹⁸³ İzmir Vilayeti 1929-1930 Senesi İstatistik Yıllığı, s.216.

İzmir Vilâyeti Baytar Müdürlüğü'nden İktisat Vekâleti'ne gönderilen istatistiklere göre 1929'da il bütününde 1.317.291 kilo koyun, 354.651 kilo kuzu, 462.999 kilo keçi, 74.661 kilo oğlak, 1.149.156 kilo öküz, 1.371.205 kilo inek, 110.447 kilo manda, 64.256 kilo deve, 187.666 kilo dana, 63.040 kilo malak, 2.996 kilo domuz, 41.130 kilo düve ve 1.176 kilo tosun eti olmak üzere toplam 5.401.186 kilo et sarf edilmişti. Raporda il bütünü nüfusu olan 526.000 kişi dikkate alındığında 1929 senesinde kişi başına 33 gram, yılda ise 9100 gram et tüketimi düşmekte iken, bu rakamın 1930 senesinde azalmış olduğu belirtiliyordu¹⁸⁴.

İzmir vilayetinde hasta hayvanların tedavisi için de büyük bir mücadele veriliyordu. İzmir vilayetinin son dört aylık hayvan hastalığı hakkında düzenlenen rapora göre; Foça ve Menemen'de 16 köyde 8229 koyuna çiçek aşısı yapılmıştı. Bergama'da şarbon hastalığına yakalanan 500 mandaya aşı yapılarak kurtarılmıştı. İzmir'de 21 Beygir ruam hastalığına tutulduğu için itilâf edilmişti. Torbalı, Tire, Urla ve Menemen havalisindeki 19.378 koyun ve 1.962 sığıra şarbon aşısı uygulanmıştı¹⁸⁵.

C- SANAYİ

İzmir tarihi boyunca ticaret ve sanayi ile iç içe olmuş, ikisini bir arada yürütebilen bir şehir olmuştur¹⁸⁶. İzmir cumhuriyetin kuruluş yıllarında; milli iktisat ve milli sanayi kavramlarının hayata geçirilme merkezi olarak, ülkenin gelişmesi, liberal kadroların yetişmesi ve özel sektörün ekonomide etkin bir şekilde rol oynamasında önemli bir yere sahip olmuştur.¹⁸⁷ İzmir'de gerçek sanayi karakterine sahip ilk fabrikalar 1924-1935 yılları arasında ortaya çıkmıştır¹⁸⁸. İzmir'de 1923 yılında sadece 10 fabrika bulunuyordu. Bu fabrikalarda çalışan işçi sayısı 1800'dü. 1933 yılında ise fabrika sayısı 129'a devamlı çalışanların sayısı 5000 işçiye çıkmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında İzmir'de bugünkü Şehitler Bulvarı yakınlarında 7 tane un fabrikası vardı. Un üretimine daha fazla ağırlık veren Türkler,

¹⁸⁴ Emel Göksu, **1929 Dünya Ekonomik Buhran Yıllarında İzmir ve Suç Coğrafyası**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2003, s.38.

¹⁸⁵ **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası**, IV/9 (Eylül 1929) s. 284.

¹⁸⁶ Tuncer Baykara, **"Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu" Uluslar arası Sempozyumu**, Akademi Kitabevi, İzmir 1993, s.125.

¹⁸⁷ Barbaros, **a.g.e.**, s.93.

¹⁸⁸ Baykara, **Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu**, s. 207.

1928 yılı Sanayi ve Mesai Müdürlüğü kayıtlarına göre İzmir’de 50 bin ton un öğütmüştü. Başturak’ta Salih Zeki Bey’in un ve tuz, Kestanepazarı’nda da Hafız Mustafa ve Şürekâsı’nın “Ümit” isimli fabrikaları bu konuda oldukça etkiliydi¹⁸⁹. 1927 yılında İzmir Bölgesi Türk Sanayi Birliği’nin İzmir Ticaret ve Sanayi Odası’ndan kısmen bağımsız olarak ve Sanayi Teşvik Kanunu’ndan yararlanarak kurulması üzerine, İzmir’deki sanayiciler tüccarlardan ayrışarak örgütlenmeye başlasalar da asıl sanayileşme hamlesi İzmir Pamuk Mensucat (1932), Kula Mensucat (1933) ve İzmir Yün Mensucat (1935) gibi modern dokuma fabrikalarının açılmasıyla somutlaşmıştır¹⁹⁰. 1929 yılı Dünya Ekonomik Bunalımı sanayinin gelişmesini engelleyen önemli nedenlerden birisi olmasına karşın, 1928 yılında İzmir şehrine elektriğin gelmesi sanayileşmeyi olumlu yönde etkilemiştir. Şark Halı Kumpanyası, Yün İplik Fabrikası, Pamuklu Dokuma Sanayi A.Ş., Şark Sanayi A.Ş., Prina Fabrikası, İsmail Hakkı ve Müfit Şeker Makarna Fabrikası, Piyale Makarna Fabrikası bu dönemin önemli tesislerinden birkaçıdır¹⁹¹.

Türk sanayisi, Kurtuluş Savaşı sonrasında Osmanlı İmparatorluğu’ndan birkaç harap imalathane devralmıştı. 1929 sanayi sayımı sonuçlarına göre Türkiye’de 65000’nin üzerindeki imalathanenin % 96,8’i 5 ve 5’den az işçi çalışmaktadır¹⁹². 1929 yılı cari fiyatlarla milli hâsılanın % 9,9’unu oluşturan sanayi kesiminin 1939 yılında % 18’e çıkmıştır. Türkiye artık üç beyazlar denen un, şeker ve dokumayı yerli üretimle sağlamaya başlamıştır¹⁹³.

1929 yılında İzmir’de mevcut bulunan bazı sanayi haneler şunlardır¹⁹⁴:

Fabrikalar	Adedi
Zeytinyağı	11
Pamukyağı	1
Susamyağı	2
Pirinayağı	3

¹⁸⁹ Atilla, **a.g.e.**, s. 10-11.

¹⁹⁰ Eyüp Özveren, “Büyük Buhranda Bir Liman Kenti: İzmir, 1929-1932”, **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, Sayı:6, Mart 2003, s.271.

¹⁹¹ Baykara, **Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu**, s.131.

¹⁹² Türkan Çetin, “1929 Dünya Ekonomik Bunalımı Sonrası Türkiye’nin Tarım Politikasında Arayışlar: Birinci Ziraat Kongresi”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, II/ 6-7 (1996-1997), s. 213-214.

¹⁹³ Gürsoy, **a.g.e.**, s. 178.

¹⁹⁴ Sönmez, **a.g.e.**, s. 50.

Sabunhane	15
Kiremit ve Tuğla	18
Müskirat ve gazoz	25
Üzüm temizleme ve boya	17
İncir hanları	15
Matbaa	8

İzmir şehrinde mevcut üzüm temizleme ve boyama sanayi haneleri aşağıda gösterilmiştir¹⁹⁵:

<u>FİRMA</u>	<u>BULUNDUĞU SEMT</u>	<u>İMALATI</u>
Muğlalı Çavuş Zade Mustafa Nuri B.	Hasan Hoca Sokağı	Üzüm temizleme
Mösyö Paçi Mahdumları	Berberler Sokağı	600 bin kilo
Postahane Müdürü Raşit Mahdumu Mehmet Bey	İkinci Kordon	700 bin kilo
İthalât ve ihracat Türk Şirketi “Hocazade Ahmet Bey”	Eski Gümrük Sokağı	700 bin kilo
Fescizade Abdullah Bey	İkinci Kordon Langar arkası	575 bin kilo
C. J. Jiro ve şürekâsı	İkinci Kordon Adliye karşısı	200 bin kilo
Kapancı Zade Mehmet Bey	Cezayir Hanı	750 bin kilo
Mordehanı Faranto	Urgancılar sokağı	120 bin kilo
Bohor Mois Azzikri	İkinci Kordon	3500 çuval
Galanga ve Mateis Efendiler	Yalı caddesi	102 bin kilo
Bodölamot, Karmen	Berberler sokağı	200 bin kilo
Salomon Celardin	İkinci Kordon	1 milyon kilo
Mösyö Solari	Birinci Kordon	--
Şerif Remzi Bey	Sağır Sokağı	--
Çeşmeli Celâl Remzi Biraderler	Müsevvit Hanı	300 bin kilo
İstanbullu Mehmet Emin damadı	Balıkhane Sokağı	200 bin kilo

¹⁹⁵ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, IV/IV (Nisan 1929) s.122.

Emin Bey damadı Çevahircizade biraderler	Çekmececiler	300 bin kilo
--	--------------	--------------

İzmir’de mevcut İncir Hanları da şunlardır¹⁹⁶:

<u>FİRMA</u>	<u>BULUNDUĞU SEMT</u>	<u>İŞÇİ SAYISI</u>
Ali Beyzads Ali Haydar Bey	Sağır Sokağı Şalvarlı Oğlu hanı	150
Aydın İncir Müstahsilleri Koop. Şrk.	Eski Gümrük Sokağı Halimağa Çarşısı	300-600
Moiz Alalof	İkinci Kordon Langar arkası	200-250
Salamon Celârdin	İkinci Şahin Sokağı	300-400
Bodölaman Karmen ve Şürekâsı	Cepane Sokağı	250-300
Aydınlı İzzet B. Mahmut Ethem Bey	Hacı Hasan Oğlu Hanı	70-100
N. Baladur ve Şürekâsı	Ekmekçi Başioğlu Hanı	400-500
Vita Bardavi	Fesçi zade oğlu hanı	200-250
C. J. Jiro ve şürekâsı	Göztepe tramvayları mevkiinde Jiro hanı	400-500
Di Simirna Fig Pakires Limitet Şrk.	Gümrük karşısında langarda	1000-1500
Kınapçı zade Mehmet Bey	Çakır sokak N. 53	350-500
Şerif Remzi Bey	Eski gümrük sokak banka hanı	1200-1400
Ahmet Muhtar ve şürekâsı	Saman İskelesi N. 82	200-300
Şemoil Yosef	Büyük Demir Hanı N: 3/4	130-200
Fesçi zade Galip oğlu İzzet Bey	Keten Hanında	180-200

1929 yılında İzmir’deki en büyük halı imal ve satış firmalarından birine sahip olan Kadaifçizade Kardeşler, 1929-1939 yılları arasında etkisini sürdüren dünya ekonomik krizine dayanamamış ve 1930’lu yıllarda kapanmıştır. Buhranın

¹⁹⁶ A.g.e., IV/IV (Nisan 1929) s.122.

etkisi ile birçok firma ve işletme ya zarara uğramış ya da iflasın eşiğine gelmiştir¹⁹⁷. Buhran içerisinde ekonominin yeniden yapılandırılması için bir yandan bozulan ekonomik yapının yeniden düzeltilmesi bir yandan da ekonominin hızlı bir şekilde büyümesini devam ettirmek gerekiyordu. Bunun sağlanması için de dış ticaret dengesinin kurulması, bütçe denkleğinin sağlanması, Türk parasının kıymetinin korunması gibi önlemler alınmalıydı. Ekonomik buhranın etkisini en aza indirmek için devlet, sanayi işletmeciliğinde yer aldığı gibi, devlet denetiminde kooperatifleşme, demiryolu tarifelerinin kullanılması ve yabancı sermayenin ulusallaştırılması için büyük çaba sarf etmektedir¹⁹⁸.

D- TİCARET, BANKACILIK VE KAMBİYO

I- TİCARET

Ege bölgesinin çok çeşitli ve değerli olan iktisadi faaliyetlerinin merkezi İzmir şehridir. Bu şehrin hinterlandı ile olan ulaşımını, tabii yollarla kolay bir şekilde sağlaması, Batı Anadolu'nun ortasında ve sahilde bulunması, derin ve emin bir körfezin karaya sokulmuş bir noktasında olmasından dolayı şehir önemli bir liman vazifesini yerine getirmektedir. İzmir şehrinin Türk iktisadında oynadığı rol çok önemlidir. Çünkü Türkiye'nin ihracatının yarısından fazlası İzmir limanı aracılığıyla dünyaya yayılmaktadır. Bunun sebebi İzmir limanının, ticaret mallarının en güvenilir ve en az masraf ile gemilere yüklendiği yer olmasıdır. İzmir yalnız Türkiye değil bütün Asya'nın Avrupa'ya en yakın ve büyük limanı olma özelliğini gösterir¹⁹⁹.

Osmanlı İmparatorluğu'nda İzmir gibi çok önemli bir ihraç merkezinde; üreticiden mahsulü alıp, uluslar arası piyasaya süren, servet ve ticaret hayatını elinde bulunduran ecnebler ve gayri Türk unsurlardı. İzmir'in kurtuluşundan sonra; İzmir başta olmak üzere bütün mıntıkanın şehirleri, kasabaları, köyleri, bağları, bahçeleri yanmış, yıkılmış ve harabeye dönmüştü. İzmir'in ekonomik ve ticari hayatını elinde bulunduran gayri Türk unsurlar çekilmeye başlamış dışarıyla olan ticari ilişkileri de kesilme noktasına gelmiştir. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte, yangın yeri haline gelmiş

¹⁹⁷ Gürsoy, **a.g.e.**, s. 273.

¹⁹⁸ Tekeli, **a.g.m.**, s. 206.

¹⁹⁹ Danyal Bediz, "Ege'nin İktisadi Coğrafyasına Bir Bakış", **Fikirler**, Cilt:8, Sayı: 191, 15 Ağustos 1939, s. 8.

olan İzmir’de imar ve iskân faaliyetlerine başlanarak küllerinden yeniden doğan güzel ve bakımlı bir şehir niteliği kazanmıştır. Ayrıca Türk tüccar ve tacirlerimiz İzmir’in ticaret hayatında etkin rol oynamaya başlamışlardır. Kısa bir zamanda memlekette ticaret, ziraat ve sanayi hızlı bir şekilde gelişme göstermiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda, 1923 yılından itibaren 1929 yılına kadar İzmir limanından yapılan ihracat da sürekli artmıştır. 1923 senesinde 43 milyon liralık ihracat 1927 senesinde 99 milyon liraya yükselmiştir. 1929 senesinden sonra ihracatta dünya ekonomik buhranının etkisiyle bir düşüş meydana gelmiştir²⁰⁰.

1923-29 döneminde dış ticaretimizde; tüketim malları, ithalat içinde % 50 dolaylarında önemli bir yer tutarken, yatırım malları ithalatı toplam ithalatın dörtte biri dolayındaydı. İhracat içinde ise en önemli yeri % 86.3 oranı ile tarımsal mallar almaktaydı. Sanayi mallarının toplam ihracat içindeki payı % 8.6’dır. İzmir limanından 1929 yılında Almanya’ya 19.764.921 lira, İtalya’ya 18.006.835 lira, İngiltere’ye ise 10.676.692 lira değerinde ihracat yapılmıştı²⁰¹. 1929 senesinde İzmir limanından, birinci altı ayı içerisinde 28.740.000, ikinci altı ayı içerisinde 52.110.000 lira olmak üzere toplam 80.850.000 liralık mahsul ihraç olunmuştu. İzmir iktisadi mıntıkasının ihracat ürünlerinin % 90-93’ünü üzüm, incir, tütün, palamut ve palamut hülasesi, pamuk, afyon, zeytinyağı, meyankökü, arpa, bakla, halı ve muhtelif madenler oluşturmaktadır²⁰².

İzmir Ticaret Odası’nın düzenlemiş olduğu rapora göre, 1929 senesi içinde 162 ticareti bırakmıştır. 37 şirket fesholunmuştur. 4 tanesi de iflas etmiştir. 1929 yılında Türk tabiiyetinde 299 Türk, 64 Musevi, 9 Hristiyan, İtalyan tabiiyetinde 1 Musevi, 8 Hristiyan, 7 Fransız, 6 İngiliz, 5 Alman, 4 İranlı, 1 Amerikan, 1 Belçikalı, 1 Yugoslavyalı, bir de Rus ticari faaliyetler için müracaat etmiş ve bunların kayıtları yapılmıştı²⁰³.

1930’lu yıllarda İzmir’de ticari hayatın merkezi Alsancak semtidir. *“Bugünkü Halkapınar ve çevresinde Melez çayının körfeze aktığı yerde küçük sanayi ve ticaret binaları ile gaz ve havagazı fabrikaları bulunmaktaydı. 1922 büyük yangınından sonra 1925 yılında Rene-Danger tarafından hazırlanarak uygulanan kent planı*

²⁰⁰ İzmir Şehri İmar Planı Raporu 1939, s. 16-17.

²⁰¹ Sönmez, a.g.e., s. 53.

²⁰² İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, V/3 (Mart 1930) s.128-129.

²⁰³ Hizmet, 18 Şubat 1930.

çalışmasıyla Alsancak ticaret, alış-veriş, eğlence ve kültür yönünden en canlı semti haline gelmiştir. İzmir limanı ve Karataş arası eski liman çevresindeki ticarethaneler, merkezi işyerleri, hastaneler, okullar ve cami, kilise, havra gibi ibadethanelerin çokluğu nedeniyle merkez durumundadır. Sözgelimi, Küçük limanın doldurduğu alandaki çarşı, tüm kentin gereksinimine yanıt verecek niteliktedir²⁰⁴.”

İzmir ticaretinin önemli merkezlerinden biri de Kemeraltı’ dır. Ertuğrul Erol Ergir, Kemeraltı ile ilgili anılarını şu şekilde aktarmaktadır: “*Tam karşınızda Kemeraltı Camisi’nin hareketli meydanlığı, size İzmir ekonomisinin kalbine vardığınızın sinyali verirdi. Ege’nin tüm ürünleri bu bölgeye gelir, alınır, satılır, işlenir, değerlendirilir ve ihraç edilirdi. Ege’nin zenginliği ve ürün çeşitliliği burada gözlenirdi. Eskiler, yaşlılar Ege bölgesinde yetişen 40’dan fazla ürünün adını tek tek sayarak bu zenginliği anlatmaya çalışırlardı. Körpe Cumhuriyetimizin mensupları, bir ucu Konağa, bir ucu Fevzipaşa Bulvarı’na ve bir ucu Kemeraltı’na dayanan bu bölgeden gurur ve yarınlarından emin adımlarla geçerlerdi. Bu zenginlikten köylü, işçi, esnaf, tüccar, halk ve devlet payına düşeni almak için koşturur ve canla başla çalışırdı*²⁰⁵.”

1929 yılında İzmir vilayet merkezinde bulunan esnaf ve zanaatkâr grupları şunlardır²⁰⁶:

Esnaflar ve Zanaatkârlar	Adedi	Esnaflar ve Zanaatkârlar	Adedi	Esnaflar ve Zanaatkârlar	Adedi
Dökmeci	20	Hattat	8	Kireççi	60
Kuyumcu	46	Boyacı	40	Nalbant	27
Alâtî Musiki	6	Peynirci	3	Nalcı	6
Şoför	62	Helvacı	16	Velespitçi	2
Fırıncı	28	Makarnacı	1	Otomobileci	3
Saatçi	37	Şekerci	9	Tüfekçi	40
Dişçi	3	Bakırcı	19	Urgancı	7
Tornacı	9	Kolacı	16	Tenekeci	98
Elbise Boyacısı	7	Perukâr	43	Debbağ	95

²⁰⁴ Örs, a.g.m., s. 123.

²⁰⁵ A.g.m., s. 124.

²⁰⁶ İzmir Vilayeti 1929-1930 Senesi İstatistik Yıllığı, s.234-235.

Nalıncı	9	Terzi	199	Tesviyeci	9
Tuğla ve Kiremitçi	53	Yorgancı	26	Oymacı	3
Taşçı	4	Çorapçı	4	Kumbaracı	650
Çilingir	32	Babuşçu	68	Sıvacı	86
Semerci	117	Marangoz	264	Dülger	386
Araba Tamircisi	49	Halıcı	8	Keçeci	53
Saraç	71	Dokumacı	57	Modelci	2
Demirci	181				

İzmir İktisadi Mıntıkası; İzmir, Manisa, Aydın, Muğla ve Denizli vilayetleri ile Balıkesir vilayetinin Balıkesir merkez kazası ile Ayvalık, Edremit, Burhaniye ve Sındırgı kazaları; Kütahya vilayetinin Kütahya merkezi ile Gediz, Simav ve Uşak kazaları; Afyon Karahisar vilayetinin Afyon Karahisar merkezi ile Sandıklı ve Dinar kazaları; Isparta vilayetinin Isparta merkezi ile Eğirdir ve Uluborlu kazaları, Burdur vilayetinin Burdur merkez kazalarından meydana gelmekteydi. Bu mıntıkada üretilen ürünlerin alım ve satımı, ihracatı genelde İzmir şehri ve İzmir Limanı aracılığıyla yapılmaktaydı²⁰⁷.

1928-1930 yılları arasında İzmir limanından yabancı ülkelere yapılan ihracat ile yabancı ülkelere yapılan ithalat miktarları ve değerleri şu şekildedir²⁰⁸:

Sene	İhracat		İthalat	
	Ton	Lira	Ton	Lira
1928	260.187	80.812.778	133.624	34.417.381
1929	314.135	89.863.751	166.996	37.694.690
1930	287.779	71.257.496	103.941	21.671.238

1929 senesinde İzmir limanındaki ihracat faaliyetleri aşağıda gösterilmiştir²⁰⁹:

İhraç Olunan Mallar	Değeri	İhracat Yapılan Ülkeler	Değeri
1- Tütün	26.114.084 lira	1- Almanya	19.764.921 lira
2- Üzüm	17.445.743 lira	2- İtalya	18.006.834 lira

²⁰⁷ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, V/9-10 (Eylül-Teşrinievvel 1930) s.474.

²⁰⁸ Durgun, a.g.e., s.255.

²⁰⁹ İzmir Vilayeti 1929-1930 Senesi İstatistik Yıllığı, s.180-181.

3- Sair Eşya	10.329.209 lira	3- İngiltere	16.740.761 lira
4- İncir	8.161.592 lira	4- Amerika	9.834.754 lira
5- Afyon	4.973.952 lira	5- Fransa	5.507.213 lira
6- Zeytinyağı	4.697.950 lira	6- Felemenk	4.999.112 lira
7- Halı	4.670.885 lira	7- Yunanistan	4.299.439 lira
8-Palamut, Palamut Hülasası	4.420.105 lira	8- Belçika	1.957.886 lira
9- Pamuk	2.704.908 lira	9- Rusya	1.614.082 lira
10- Her nevi av hayvanı derileri	1.279.675 lira	10- Mısır	1.124.482 lira
11- Meyan kökü ve balı	1.044.686 lira	11- Çekoslovakya	1.015.367 lira
12- Zahir	430.954 lira	12- Memaliki Saire	932.746 lira
13- Bakla, nohut, fasulye ve bezelye	359.036 lira	13- Romanya	578.800 lira
14- Pamuk İpliği	161.405 lira	14- İsveç	199.271 lira
15- Zımpara, civa, simli kurşunmadeni	123.877 lira	15- Bulgaristan	174.114 lira
		16- Lehistan	102.689 lira
		17- Suriye	62.095 lira
		18- Hindistan	1.771 lira
		19- Japonya	1.724 lira
GENEL TOPLAM	86.918.061 lira	GENEL TOPLAM	86.918.061 lira

1929 senesinde İzmir limanındaki ithalat faaliyetleri de şu şekildedir²¹⁰:

İthal Edilen Mallar	Değeri	İthalat Yapılan Ülkeler	Değeri
1- Maadin mamulâtı ve makinel	6.800.258 lira	1-İtalya	5.637.960 lira

²¹⁰ **İzmir Vilayeti 1930-31 Senesi İstatistik Yıllığı**, s. 174-196. 1929 senesinde İzmir Limanı'ndan ithalat yapılan ülke ve mallardan en fazla ithalat yapılan ülke ve mallar, genel toplamda ise tamamı verilmiştir.

2- Boyalı pamuk mensucat	4.600.117 lira	2- İngiltere	5.576.249 lira
3- Şeker	2.330.159 lira	3- Almanya	3.423.636 lira
4- Kahve	1.630.981 lira	4- Fransa	3.297.762 lira
5- Buğday	1.610.344 lira	5- Çekoslovakya	2.981.245 lira
6- Kasarsız pamuk mensucat	1.436.618 lira	6- Hindistan	2.057.145 lira
7- Çuval	1.145.566 lira	7- Belçika	1.953.594 lira
8- Pamuk iplik	1.077.206 lira	8- Rusya	1.915.699 lira
9- Paltoluk mensucat	1.035.017 lira	9- Amerika	1.884.635 lira
10- Kutuluk kereste	890.478 lira	10- Brezilya	1.579.139 lira
11- Pirinç	777.946 lira	11- Romanya	1.208.565 lira
12- Otomobil	522.365 lira	12- Macaristan	1.009.269 lira
GENEL TOPLAM	36.027.117 lira	GENEL TOPLAM	37.964.690 lira

1928-1929 senelerinin ikinci altı ayındaki ihracatını ülkeler bazında mukayese edecek olursak²¹¹:

1928 Senesi İkinci Altı Ayı		1929 Senesi İkinci Altı Ayı	
Almanya	14,1 milyon lira	Almanya	8,8 milyon lira
Amerika	7,4 milyon lira	Amerika	17 milyon lira
Belçika	1,2 milyon lira	Belçika	1,2 milyon lira
Fransa	3,6 milyon lira	Fransa	3,2 milyon lira
Hollanda	3,2 milyon lira	Hollanda	2,1 milyon lira
İngiltere	8,0 milyon lira	İngiltere	8,0 milyon lira
İtalya	9,3 milyon lira	İtalya	7,8 milyon lira
Diğer memleketler	5,3 milyon lira	Diğer memleketler	6,2 milyon lira
TOPLAM	52,1 milyon lira	TOPLAM	54,3 milyon lira

Yukarıdaki rakamlara göre 1929 senesi ikinci altı ayında bir önceki senenin ikinci altı ayına göre Almanya'ya 6 milyon, Hollanda'ya 1 milyon, İtalya'ya 1,5

²¹¹ Anadolu, 9 Mart 1930; Hizmet, 9 Mart 1930.

milyon lira fazla, Amerika'ya ise yaklaşık 10 milyon lira daha az ihracatta bulunulmuştur.

1928-1930 yılları arasında İzmir Borsası'ndaki satışların kıymetleri (Lira) aşağıdaki tabloda gösterilmiştir²¹²:

Ürünler	1928	1929	1930
Üzüm	12.428.041	10.887.311	9.080.181
İncir	4.907.184	4.746.001	3.287.682
Pamuk	3.599.938	4.530.314	3.775.400
Zeytinyağı	3.112.985	3.825.344	1.692.995
Afyon	2.133.838	4.297.026	2.819.052
Palamut	1.704.157	1.507.404	995.230
Arpa	1.172.392	773.283	246.488
Bakla	444.679	231.759	247.179
Darılar	167.393	400.466	193.626
Diğer hububat ve zehair	7.447.072	6.449.234	9.079.954
Sair ticaret eşyası	1.787.167	1.007.210	1.124.428
TOPLAM	38.904.846	39.205.372	32.642.215

II- BANKACILIK VE KAMBİYO

Tanzimat'a kadar Osmanlı Devleti'nde bugünkü anlamda banka olmadığı için, bankaların işlevlerini, çoğu Levantenlerden oluşan "Galata Bankerleri" yerine getirmiştir. Bu bankerler bir taraftan tarımla uğraşan köylüye, bir taraftan esnaflara faiz ile borç para vermektedir. 19. yüzyılda küçük çapta bir sanayinin gelişmesine yol açan pamuk üretimi, kapitalizmin gelişmesini hızlandıran bankacılık ve sigortacılık gibi kurumların ortaya çıkmasını sağlamıştır²¹³. 19. yüzyılın sonunda İzmir'de şubeler açmış olan ilk bankalar arasında yer alan Osmanlı Bankası'nın ve Credit Lyonnais'in ardından çok sayıda banka şubesi, 1900'lu yıllarda faaliyete geçmiştir. Atina Bankası, Banque d'Orient, Deutsche Orient Bank ve Selânik

²¹² Göksu, **a.g.e.**, s.32.

²¹³ Bülent Şenocak, **Levant'ın Yıldızı İzmir Levantenler, Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler**, Şenocak Kültür Yayını, İzmir, Mart 2003, s. 68,74.

Bankası bunlar arasında yer almaktadır. Bu bankalar Doğu Akdeniz gibi ticari faaliyetlerde önemli bir yere sahip olan geniş bir bölgeye ulaşımı sağlamak için Batılı finans kurumlarının açmış oldukları bankalardır²¹⁴. Türkiye’de Cumhuriyet’in kurulduğu yıllarda bankacılık henüz bir gelişme aşamasında olmadığı gibi para ve kredi hacmini ekonominin gereksinimlerine göre ayarlama yetkisiyle donatılmış bir kurumda mevcut değildi. Ülkede tam olarak parasal bir ekonomiye de geçilememişti. Cumhuriyet’in ilk yıllarında Türkiye’deki bankacılık faaliyetlerinde, yabancı kuruluşların egemen olduğu görülmektedir. Ulusal bankacılık ise yeterince gelişmemiştir. Ülkemizde 1929 yılında iki yabancı banka Türkiye’deki şubelerini kapamıştır. Bu bankalar, Dünya Ekonomik Bunalımı’nın olumsuz etkilerinden dolayı kapanmıştır. Ulusal bankalarımızda bu yıl içerisinde ekonomik bunalımdan etkilenmiştir²¹⁵.

İzmir’de bulunan yabancı bankalar da meydana gelen yenilik ve değişikliklere çabuk ayak uydurmaya çalışmaktadır. “Banka Komerçiyale İtalyana” bankası memurlarına yeni Türk alfabesini öğretmek üzere bir kurs açmaya karar vermişti. İzmir şubesinde bulunan 22 yabancı memur kursa devam edecekti²¹⁶.

İzmir’de 1929 yılındaki mevcut bankalar aşağıda gösterilmiştir²¹⁷:

ŞUBE İSİMLERİ	BULUNDUĞU YERLER
Akşehir Bankası İzmir Şubesi	İkinci Kordon No:72-2
Akseki Ticaret Bankası Türk Anonim Şirketi	Peştamalcılarda No: 32
Banko Di Roma	Birinci Kordon No: 56
Banka Kommerçiyale	İkinci Kordon No: 64
Doviçoryant	Birinci Kordon No: 100
Emlak ve Eytam Bankası	İkinci Kordon No: 32
Esnaflık ve Ahali Bankası	Peştamalcılar No: 55
Memaliki Şarkıye Fransız Bankası	İkinci Kordon No: 56
Manisa Bağcılar Bankası	Vakıfhoca Sokağı No: 7-11
Osmanlı Bankası	Şirket Bulvarı No: 3

²¹⁴ Smyrnelis, a.g.e., s. 56.

²¹⁵ Sönmez, a.g.e., s.39.

²¹⁶ Hizmet, 31 İkinci Kanun 1929.

²¹⁷ İzmir Vilayeti 1929-1930 Senesi İstatistik Yıllığı, s.330.

Ziraat Bankası	Göztepe Tramvay C. No: 31
Selanik Bankası	Şirket Bulvarı No: 11
Türkiye İş Bankası	Birinci Kordon No: 50

Para İkras Edenler

B. A. Gomel ve şürekâsı	Salih Ağa Hanı No: 3597
Dersaadet Küçük İstikraz Sandığı	Kantarcı Oğlu Hanı No: 42-9
Şekerzade Ahmet Sabri ve Mahtumları	Gardıçalı Hüseyin Bey Hanı No: 35-37

İzmir’de 1929 yılında kazalardaki mevcut bankalar ise şunlardır²¹⁸:

Kazalar	Bankalar	Merkezi	Tarihi Tesis	Umum Sermayesi
Urla Kazası	Ziraat Bankası	İzmir	1305	60.000
Ödemiş	Ziraat Bankası	Ankara	-	-
Ödemiş	Akseki Bankası	İzmir	1927	-
Ödemiş	Esnaf ve Ahali Bankası	İzmir	1928	-
Ödemiş	İş Bankası	Ankara	-	-
Bayındır	Ziraat Bankası	Ankara	1305	30.000.000
Bayındır	Akseki Bankası	İzmir	1929	500.000
Bergama	Ziraat Bankası	Ankara	1293	180.000
Bergama	İş Bankası	İzmir	1929	-
Tire	Ziraat Bankası	Ankara	1305	30.000.000
Çeşme	Ziraat Bankası	Ankara	1305	68.300
Seferihisar	Ziraat Bankası	Ankara	1305	21.600
Foça	-	-	-	-
Karaburun	Ziraat Bankası	Ankara	1285	40.000
Kuşadası	Ziraat Bankası	Ankara	1305	54.000
Menemen	Ziraat Bankası	Ankara	1305	13.000
Torbalı	-	-	-	-

²¹⁸ A.g.e., s.338.

Dikili	-	-	-	-
Kemalpaşa	Ziraat Bankası	Ankara	1305	90.000

İzmir'in ticari hayatında çok dağınık bir halde bulunan komisyon ve simsarlarımızı, bir araya getiren İzmir Borsa Sarayı, 23 Temmuz 1928 Pazartesi günü gösterişli bir törenle açılmıştı. İzmir Borsa Sarayı'nın açılması Kambiyo simsarlarının faaliyetleri açısından çok önemli bir gelişmeydi²¹⁹. Kambiyo denetimi de daha çok Birinci Dünya Savaşı sonrası ve özellikle dünya ekonomik buhranı sonucunda ortaya çıkmıştır²²⁰. İzmir basınında yer alan haberlere göre, para piyasasının düzenlenmesi ve İzmir'de bir Kambiyo Borsası'nın kurulması gerekliliği üzerinde durulmaktadır. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın etkisi sonucu ortaya çıkan mali sıkıntının yanında, yapılan fazla ihracat sonucunda İngiliz lirası yükselirken, bizim paramızda değer kaybetmektedir. Bu yüzden İzmir para piyasasının kontrol edilmesi gerekmektedir. Yabancıların dövizleri ülkemize İzmir piyasasından girdiği gibi Türkiye ihracatının yarısını yapan da İzmir şehridir. İzmir'de Kambiyo başıboştur. İsteyen istediği kadar İngiliz lirası almaktadır. İzmir şehrindeki Kambiyo simsarları, içlerinde yabancıların bile bulunduğu Türk olmayanlardır. İngiliz Sterlini sık sık değişiklik göstermekte, hükümetin aldığı tedbirler sonucunda düşmektedir²²¹.

1929-1930 yıllarda İzmir'de bulunan kambiyo simsarları şunlardır²²²:

Kambiyo Simsarları	Bulunduğu Yerler
Alfred Judisi	Saman İskelesi No:9
Alber Baladur	Halimağa Çarşısı No: 68
Alber Şostiyel	Kardıçalı Han No: 21
Bohor Mizrahi	Arapyan Çarşısı No:7
Bohor Marmona	Kara Osmanoğlu Han No: 26-2
Bensiyon Albağlı	Asansör 9 Eylül Sokak No: 21
Etiyen Jips	Saman İskelesi No: 1

²¹⁹ İzmir Vilayeti 1929-1930 İstatistik Yıllığı, s. 22-23.

²²⁰ Erhan Bener, Türkiye'de Para ve Kambiyo Denetimi, Ajans-Türk Matbaacılık, Ankara, 1968, s.29.

²²¹ Sönmez, a.g.e., s.44.

²²² İzmir Ticaret ve Sanayi Odasına Mukayyet Mali, Ticari ve Sınai Müessese ve Ticarethaneler, İzmir Ticaret ve Sanayi Odası, Bilgi Matbaası, İzmir, 1930, s.140.

Ernest Topuz	Bornova'da No: 29
Hayim Barki	Halimağa Çarşısı No: 57
İsak Hodora	Halimağa Çarşısı No: 68
Jül Kalef	Saman İskelesi No: 1
Josef Maneso	Bornova İstasyon Caddesi No: 19
Mayer Arditi	Saman İskelesi No: 1
Piyer Baladur	Saman İskelesi No: 9
Vitali Holli	Kara Osmanoğlu Han No: 26-2

1929 senesi ihracat mevsiminde İngiliz Lirası'nın durumu aşağıda gösterilmiştir²²³:

<u>AYLAR</u>	<u>KURUŞ</u>	<u>AYLAR</u>	<u>KURUŞ</u>
1 EYLÜL	1014	1 TEŞRİNİSANİ	1030
19 EYLÜL	1011	16 TEŞRİNİSANİ	1033
1 TEŞRİNİEVEL	1006	1 KÂNUNUEVEL	1069,5
16 TEŞRİNİEVEL	1025,7	16 KÂNUNUEVEL	1033,5

25 Kânunuevvel 1929 tarihinde İş Bankası'ndan alınan Kambiyo'ya göre 1929 yılında İngiliz Sterlini ve diğer yabancı ülkelerin paralarındaki değişimini gösteren tablo aşağıdadır²²⁴:

Mark	50,21	50,18
Sterlin	1029	1028
Fransız Frangı	8,12	8,11
Dolar	47,50	47,60
Belçika Frangı	5,36	5,37
Liret	11,1	11,0
İsviçre Frangı	41,1	40,38
Filörin	85,03	84,28
Drahmi	2,70	2,71
Çek Çekoslovak	6,10	6,2

²²³ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, V/9-10 (Eylül-Teşrinievvel 1930) s.485.

²²⁴ Anadolu, 25 Kânunuevvel 1929.

E- İZMİR LİMANI

17. yüzyılın başında İzmir şehri, küçük bir bölgesel ticaret merkezi olmaktan çıkarak, Doğu Akdeniz ve Osmanlı İmparatorluğu'nun uluslar arası limanı statüsü kazanmaya başlamıştır. Artık 18. yüzyılda ticari faaliyetler açısından imparatorluğun temel bir liman şehri olmuştur²²⁵. Bir liman kenti olarak İzmir'in ardülkesi üzerindeki egemenliği İzmir-Aydın ve İzmir Kasaba demiryollarının yapımı ile pekiştirilmiştir. Bu çerçevede, kentin ekonomik işlevi açısından giderek yetersiz kalan rıhtımın yenilenme çalışmalarına başlanılmış ve gereksinime yanıt verir bir duruma getirilmiştir²²⁶. İzmir valiliği 1866 yılında daimi bir rıhtım inşaatına ve Konak'la liman arasındaki ulaşımı kolaylaştırmak için deniz kenarı surları olan Ok Kalesi'nin yıkımı gibi şehircilik faaliyetlerine karar vermiştir.²²⁷ İzmir'de biri eski diğeri yeni olmak üzere iki liman bulunmaktaydı. Eski liman Alsancak ile Konak arasında yer almaktaydı. Bu liman daha önce Hisarönü'nde iken Fransız şirketi, 1867'de Sultan Aziz'den inşaat ve işletme izni alarak 1877 yılına kadar Kordon'la birlikte mendirek ve liman tesislerini tamamlamıştır. İzmir Limanı da burada faaliyete geçmiştir. Fransız şirketi 1884'den itibaren burada vapur ve tramvay işletme ruhsatı da almıştır. 1925 senesinde şirkete ait liman vapuru işletmeleri devlet tarafından satın alınarak Devlet Deniz Yolları İdaresi'ne geçmiştir²²⁸.

İzmir limanı ve rıhtımı hem teknik hem de şehircilik açısından çok başarılı görülerek, Alman basını tarafından da takdir edilmiştir²²⁹. Ege Bölgesi 1930'lu yıllarda ihracata yönelik uzmanlaşmış tarımsal üretim yapma aşamasına ulaşmış ve ülkenin tarım ürünlerine dayanan ihracatının büyük bir bölümü İzmir Limanı yoluyla yapmıştır²³⁰. Ege bölgesinde yetişen yüzlerce çeşit mahsulün büyük bir kısmı İzmir limanından ihraç edilirdi. Aynı zamanda da mühim miktarda da ithalat yapılırdı. İzmir limanı, Türkiye'de ihracat bakımından birinciliğe, ithalat bakımından da İstanbul'dan sonra ikinciliği almaktadır. İzmir limanından yapılan ihracat, Türkiye'nin genel ihracatının neredeyse % 40'ını oluşturmaktadır. İzmir limanından

²²⁵ Smyrnelis, **a.g.e.**, s. 12.

²²⁶ Özveren, **a.g.m.**, s.265.

²²⁷ Smyrnelis, **a.g.e.**, s. 151.

²²⁸ Saran, **a.g.e.**, s.43,44.

²²⁹ Atay, **a.g.e.**, s. 97.

²³⁰ Gürsoy, **a.g.e.**, s.173.

ihraç edilen en önemli ürünler; üzüm, incir, tütün, pamuk, palamut, zeytin ve zeytinyağıdır.²³¹.

1929 senesinde İzmir Limanına gelen yabancı ve Türk gemilerin tonaj miktarı hakkında Ticaret Odası'nın hazırladığı istatistiğe göre; 628 Türk, 70 Fransız, 232 İtalyan, 216 İngiliz, 131 Yunan, 58 Alman, 50 Felemenk, 14 İsveç, 8 Norveç, 28 Amerikan, 51 Rus, 57 Yugoslav, 4 İran, 9 Belçika, 10 Romanya, 1 Mısır, 2 Polonya, 4 Bulgar, 3 Japon vapuru olmak üzere 2915 tane vapur limana gelmişti. Bu gemilerin tonajı 1.994.348'dir. Ticaret Odası'nın istatistiğine göre 1928 senesinde 3027 vapur gelmiş, tonajı ise 2.017.351'dir²³². 1929 senesinde, 1928 senesine göre limana daha az vapur ve yelkenli girdiği görülmektedir²³³.

Hizmet gazetesi başyazarı Zeynel Besim, liman faaliyetlerini şu şekilde eleştirmektedir. Zeynel Besim'e göre ithalat eşyasını zamanında çıkaramayan, koyacak yer bulamayan, yerin biçimsizliği sebebiyle masrafa boğan, ihracat eşyasını hızlı ve ucuz sevk edemeyen bir limana liman denilemezdi. Trenlerin buluşma noktasını dört kilometre uzakta bırakarak kendi başına masraflar yaratan bir limanın rekabet sahasında başarılı olma şansı da yoktu. Zeynel Besim'e göre İzmir'in en tabii limanı Mersinli koyu ve en tabii iskele mahalli Alsancak sahasıdır. İzmir gümrükleri Alsancak'a gitmeden, İzmir liman faaliyeti Mersinli koyuna kalkmadan, İzmir'in ithalat ve ihracatı Alsancak iskelesi vasıtasıyla vapurdan trene, trenden vapura aktarılarak yapılmadan İzmir Limanı, gerekli gelişmeyi gösteremezdi²³⁴.

1928-1929 yılları arasında İzmir Limanı'ndan yapılan ihracat ve ithalat miktarları aşağıda gösterilmiştir²³⁵:

YIL	İHRACAT (TON)	DEĞERİ	İTHALAT (TON)	DEĞERİ
1928	164346	75.454.504	133624	34.417.381
1929	193285	80.853.923	172460	38.593.406

²³¹ **İzmir Şehri Rehberi 1941**, s.124-125.

²³² **Anadolu**, 11 Şubat 1930.

²³³ **Hizmet**, 23 Nisan 1930.

²³⁴ Zeynel Besim, "Liman", **Hizmet** 25 Haziran 1929.

²³⁵ Gürsoy, a.g.e., s. 167. ; **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası**, V/9-10 (Eylül, Teşrinievvel 1930) s.476-477.

1929 senesinde Dünya Ekonomik Buhranı'nın olmasına rağmen, bu yılda İzmir Limanı ihracatında bir miktar artış görülmüştür. Özellikle üzüm, incir ve tütünün ihracatında artışlar gerçekleşerek, limanın ihracatı bir önceki yıla göre artmıştır. Türkiye'nin ise ihracatında gerileme görülmektedir²³⁶.

1929 yılında İzmir Limanı'ndan yapılan ihracat devlet itibariyle şu şekildedir²³⁷:

Devletler	1929 Senesi	Devletler	1929 Senesi
Almanya	19.764.921 lira	Mısır	1.124.483 lira
İtalya	18.006.835 lira	Çekoslovakya	1.015.367 lira
İngiltere	10.676.692 lira	Avustralya	617.154 lira
Amerika	9.834.754 lira	Romanya	578.801 lira
Fransa	5.507.213 lira	İsveç	199.271 lira
Hollanda	4.999.113 lira	Bulgaristan	174.115 lira
Yunanistan	4.299.440 lira	Danimarka	135.511 lira
Belçika	1.957.867 lira	Lehistan	102.689 lira
Rusya	1.614.082 lira	Toplam	80.853.923 lira

1929 senesinde İzmir Limanı'ndan yapılan ihracat, madde itibariyle aşağıdaki tabloda gösterilmiştir²³⁸:

<u>EMTİA İSMİ</u>	<u>KİLO</u>	<u>LİRA</u>
ÜZÜM	42.154.339	17.445.744
İNCİR	23.838.700	8.161.592
TÜTÜN	18.922.830	26.114.085
ZEYTİNYAĞI	7.232.304	4.587.684
PAMUK	3.547.342	2.704.908
AFYON	212.952	4.973.953
PALAMUT	36.257.449	3.067.278
PALAMUT HÜLASASI	2.578.060	1.352.827
MEYAN KÖKÜ	15.164.380	1.032.020
HALI	1.180.220	4.670.884

²³⁶ **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası**, V/9-10 (Eylül, Ekim 1930) s.477.

²³⁷ **A.g.e.**, V/9-10 (Eylül, Ekim 1930) s.477.; **A.g.e.**, V/6 (Haziran 1930) s.341.

²³⁸ **A.g.e.**, V/6 (Haziran 1930) s.337-338.

F- KOOPERATİFÇİLİK VE SİGORTACILIK

I- KOOPERATİFÇİLİK

İzmir Vilayeti'nde 1928 senesinde başlayan kooperatif hareketi kısa zamanda büyük bir ilerleme ve gelişme göstermişti. İzmir'in her kaza merkezi ve birçok köyünde kooperatifler oluşturularak, çiftçi ve köylüler faizciler ve komisyoncuların elinden kurtarılmıştır²³⁹. Çiftçi ve köylü için çok önemli bir yere sahip olan Zirai Kredi Kooperatifleri Kanununa göre; kredi kooperatifleri, yüz haneden ve nüfusu beş yüzden aşağı olmayan köy, kasaba ve şehirlerde kurulmuştu. Bu kooperatiflerin ortak sayıları köy kooperatiflerinde 30, şehir ve kasaba kooperatiflerinde 60 olarak belirlenmişti. Kooperatife üye olan ortaklar, mahsullerini kooperatifin müsaadesini almadan satamazlardı. Ayrıca Zirai Kredi Kooperatifleri Ziraat Bankası'nın teftiş ve denetimi altındaydı²⁴⁰. Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu'nun çıkarılmasıyla birlikte Türk kooperatifçiliğinde de büyük gelişmeler meydana gelmiştir. 1935 yılı sonuna kadar 2309 köyde 67.332 ortaklı 668 Zirai Kredi Kooperatifi açılmıştı²⁴¹.

Gazi Mustafa Kemal, üç aylık seyahati sırasında İzmir'de bulunduğu günlerde kooperatifçilik konusunda eleştiri yapılması üzerine 27 Ocak 1931 İzmir Halk Fırkası Kongresi ve 1 Şubat 1931'de İzmir Ticaret Odası'nda yaptığı konuşmalarda kooperatifçiliği şu sözlerle savunacaktır:

“Kanaatim odur ki, muhakkak surette birleşmede kuvvet vardır. Kooperatif yapmak, maddi ve manevi kuvvetleri, zekâ ve maharetleri birleştirmektir. Yoksa bir zayıf ile bir kuvvetlinin birleşmesinden bahsetmiyorum. Birleşmenin böylesi zayıf olanın kuvvetliye esir olması demektir. Ege iktisat mıntıkasındaki bütün insanların hâsıllarını ve gayretlerini birleştirmesi muhakkak feyizli neticeler verecektir. Türkiye'nin hayat ve mevcudiyetini mütalâa edince birleşmeden mütevellit fayda ve menfaatlerin çok büyük olacağı kanaatine varacağınızdan şüphe etmiyorum. Müstahsillerin birleşmesinden şahsi menfaatlerinin haleldar olacağını düşünenler tabi şikâyet edeceklerdir”²⁴².

²³⁹ İzmir Rehberi, İzmir ve Havalisi ..., s. 143.

²⁴⁰ Lütüfî, İzmir Mıntıkası Ticaret ve İktisadiyatı Sene 1930-31, s. 290-291

²⁴¹ Özlem Yıldırım, İzmir'de Kooperatifçilik (1923-1950), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 1994, s.31.

²⁴² Tekeli, a.g.m., s.191.

İzmir’de 1929 yılı senesinin Temmuz ayında çeşitli köylerde Kredi Kooperatiflerinin açılması çalışmaları yapılacaktır. Köylüyü faizcilerin elinden koruyacak olan kooperatifler, Ziraat Bankası’ndan borç alabilecekler ve bankanın denetimi altında olacaklardı. 1929 senesinin Ekim ayında Bayındır, Kuşadası, Ödemiş, Torbalı ve Tire kazalarının kooperatifleri Vali Kazım Paşa tarafından meydana getirilmiştir. Kredi Kooperatiflerinin açılması yeterli değildi. Ayrıca kooperatifçiliğin yöntemi ve gayesini bilen kooperatifçide yetiştirmek gerekliydi²⁴³.

1929 yılında kurulmaya başlayan zirai kredi kooperatiflerinin sayısı gün geçtikçe artmaktaydı. Zirai kredi kooperatiflerinin yanında pazarlama sorununun halledilmesi için satış kooperatiflerinin de kurulması gerekliydi. Bu düşüncenin sonucu olarak Cumaovası’nda bir satış kooperatifi kuruldu. Böylece bölgede Aydın İncir Müstahsilleri Kooperatifi’nden ayrı olarak satış kooperatifçiliğinin örnekleri de ortaya çıkmaya başladı²⁴⁴.

Satış Kooperatifçiliği örneklerinin gelişmesinde, ilk sırayı 13 Şubat 1913 tarihinde faaliyete başlayan Aydın İncir Müstahsilleri Kooperatifi almaktadır. Ege bölgesinde kooperatifçiliğin gelişmesinde, 1932 yılında kurulan Manisa Bağcılar Satış Kooperatifi ve 12 Mayıs 1928 yılında kurulan Bağcılar ve Tütüncüler Kooperatifi de etkin rol oynamıştır. Ziraat Bankası’nın öncülüğünde kurulan İzmir Meyve ve Satış Kooperatifi ile 1935 yılında faaliyetine başlayan Tarih’te satış kooperatifleri içinde önemli bir yere sahiptir²⁴⁵.

Ticari merkezi İzmir olan Aydın İncir Müstahsilleri Kooperatifi ekonomik buhranın etkilerine rağmen çalışmalarını başarıyla gerçekleştirdi. 1929 yılında yapılan genel kurulda ortaklarına 209.000 lira dağıtarak örgütlenmenin gerekliliğini göstermiş oldu²⁴⁶. Dünya ekonomik bunalımının etkisi ve birçok sorun karşısında kooperatiflerin üyelerine avantaj sağladığı görülmektedir. İncir fiyatlarında düşüşün yüksek olduğu 1929-30 yılında, kooperatifin incir ortalama ihraç fiyatı, tüccarın ortalama ihraç fiyatından kiloda 4,60 kuruş daha fazladır. Ayrıca kooperatif ihracatından Amerika gümrüklerinden dönen incirde çok az olmuştur²⁴⁷.

²⁴³ **Anadolu**, 30 Nisan 1929.

²⁴⁴ **A.g.g.**, 11 Kânunuevvel 1930.

²⁴⁵ Durgun, **a.g.e.**, s. 218.

²⁴⁶ **Anadolu** 9 Haziran 1929.

²⁴⁷ Tekeli, **a.g.m.**, 196-197.

İzmir vilâyetinde 45 zirai kredi kooperatifi hakkında gelen bilgilere göre, kredi kooperatiflerinde satılan hisse senetleri miktarı 611.500 liraya ulaşmıştır. 1929 yılında İzmir’deki kooperatifler ve sermayeleri ise şu şekildedir ²⁴⁸:

Kooperatifler	Sermayeleri (Lira)	Kooperatifler	Sermayeleri (Lira)
Buca	31.580	<u>Ödemiş</u>	
Bornova	5.780	Adagide	28.000
Cumaovası	28.340	Adagüme, Birgi ve Beydağı	16.000
Seydiköy	21.740	Kiraz	8.000
Dedebaşı	11.040	Kaymakçı	6.000
Değirmendere	10.340		
Narlıdere	6.900		
Pınarbaşı	6.580		

Kooperatifler	Sermayeleri (Lira)	Kooperatifler	Sermayeleri (Lira)
<u>Bergama</u>		Kemalpaşa	8.980
Turanlı	29.740	Armutlu	13.920
Kınık	12.340	Parsa	7.820
Reşadiye	13.600	Ören	6.740
Kozak	2.940	Ulucak	4.340

Kooperatifler	Sermayeleri (Lira)	Kooperatifler	Sermayeleri(Lira)
<u>Tire</u>		Menemen	2.020
Eskioba	17.500	Seferihisar	24.340
Büyük Kale	12.800	Emiralem	7.240
Kahrat	10.000	Aliağa	6.620
		Ula	4.760

²⁴⁸ **Anadolu**, 25 Teşrinisani 1929.

Kooperatifler	Sermayeleri (Lira)	Kooperatifler	Sermayeleri(Lira)
<u>Çeşme</u>		Urla	13.680
Alaçatı	20.020	Kılızman	10.260
Barboros	8.740	Karaburun	10.200
		Mordoğan	11.260
		Kuşadası	9.900
		Selçuk	8.840
		Dikili	16.880
		Bayındır	12.660
		Eski Foça	5.440
		Yeni Foça	8.040

II- SİGORTACILIK

19. yüzyılda küçük çapta bir sanayinin gelişmesine yol açan pamuk üretimi, kapitalizmin gelişmesini hızlandıran bankacılık ve sigortacılık gibi kurumların ortaya çıkmasını sağlamıştır. 1863 yılında London Sun Insurance Co. İzmir’de açılan ilk sigorta şirkettir. Hayat sigortaları yeterince rağbet görmeyen İzmir’de en fazla yangına karşı sigorta yapılırdı. O dönemde İzmir’de bulunan sigorta şirketlerinin tamamı yabancılara aitti. Bu sigorta şirketlerinin esas merkezleri yurt dışında olup, oralardan idare edilmekteydiler. İzmir’de 1930’lu yıllara gelindiğinde sigorta işlerinin aldığı vaziyet pek de iyi değildir²⁴⁹. Sigortacılık işi memlekette, henüz yapılması gerektiği gibi layıkıyla yapılamamaktadır²⁵⁰.

1929 yılında İzmir’de bulunan sigorta şirketleri aşağıda gösterilmiştir²⁵¹:

²⁴⁹ Şenocak, a.g.e., s.74.

²⁵⁰ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, V/6 (Haziran 1930) s.300.

²⁵¹ Lütfi, İzmir Mıntıkası Ticaret ve İktisadiyatı Sene 1929, s. 190-193.

S NO	SİGORTA ŞİRKETLERİ	MERKEZLERİ	SERMAYELERİ	PARANIN CİNSİ
1-	İttihadı Milli	İstanbul	200.000	T.L.
2-	İtimadı Milli	İstanbul	100.000	T.L.
3-	Anadolu	İstanbul	500.000	T.L.
4-	İstanbul Umum	İstanbul	550.000	T.L.
5-	Boz Kurt	İstanbul	250.000	T.L.
6-	Milli	İstanbul	200.000	T.L.
7-	Türkiye Milli	İstanbul	176.000	T.L.
8-	Örben	Paris	5.000.000	Fr. Fr.
9-	İsviçre Milli	Bal	5.000.000	İs. Fr.
10-	Enstitü Nasyonal Della Asigürasiyoni	Roma	5.000.000	İt. Lir.
11-	Uyon Dö Pari	Paris	40.000.000	Fr. Fr.
12-	Asigürasiyoni Cenarili Di Triyeste	Triyeste	12.600.000	İt. Lir.
13-	Aleanza Unyona Mediteronea	Milano	8.018.400	İt. Lir.
14-	Ahen Münih	Münih	1.700.000	İn. Lir.
15-	Asigüransi Ünyon	Hamburg	6.000.000	Mark
16-	Balkan	Sofya	5.000.000	Leva
17-	Zi Biritiş Lav Ensürans Kompanyi Limitet	Londra	300.000	İn. Lir.
18-	Danüp A Viyen	Viyana	3.000.000	Ko. Lir.
19-	Re Önyona Adriyatika Di Triyeste	Triyeste	20.000.000	Liret
20-	Lafederal	Zürih	5.000.000	İs. Fr.
21-	Lanosyanal	Paris	5.000.000	Fr. Fr.
22-	Asigürasiyoni Ditalya	Roma	20.000.000	Liret
23-	Laprovayyans	Paris	2.000.000	Fr. Fr.
24-	Viktorya Dö Berlin	Berlin	6.000.000	Mark

25-	Lakompanyi Dasürans Kontr Lensandi	Berlin	2.000.000	Mark
26-	La Süvis	Zürih	1.000.000	İs. Fr.
27-	Magde burg	Maydeburg	5.000.000	Altın Mark
28-	Nordiştien	Berlin	3.000.000	Altın Mark
29-	Nordoviçe Ferzi Herzonk Kezelşaft	Hamburg	16.000.000	Mark
30-	Zi Korn Hil Ensürans K.L.	Londra	200.000	Sterlin
31-	Helveçya	Senegal	10.000.000	İs. Fr.
32-	Doyçer Loit	Berlin	3.000.000	Mark
33-	Güneş	İstanbul	500.000	T.L.
34-	Zi Britiş Ok.	Londra	1.000.000	Sterlin
35-	La Kontınantal	Manhayn	2.000.000	Mark
36-	La Manhayn	Manhayn	8.000.000	Mark

1929 yılında İzmir’de bulunan sigorta ekspertizleri de şunlardır²⁵²:

Sigorta Ekspertizleri	Bulunduğu Yerler
Alyoti Biraderler	Maltızlarda No: 8
Patrison ve şürekâsı	Birinci Kordon No: 88
P. Yeni	Yandevi Han No: 21
Moralı zade Ahmet	Halim Ağa Çarşısı No: 60
S. Vitel ve şürekâsı	İkinci Kordon No:12/5
Hilel Palaçi	Peştamalcılar

G- ORMANCILIK VE MADENCİLİK

I- ORMANCILIK

Türkiye’deki ormanların altıda birini meydana getiren Ege mintikasındaki ormanlardan, kereste, odun, kömür, ceviz kütüğü, ceviz kabuğu, kitre mazi,

²⁵² İzmir Vilayeti 1929-1930 Senesi İstatistik Yıllığı, s.335.

mahmuze, çöven, çehri, kök boya, çam kabuğu, defneyaprağı, somak yaprağı, siğalayağı, günlük buhuru ve buna benzer maddeler elde ediliyordu Ege bölgesinde üretilen orman mahsullerinin hepsinin ihracatı yapılmaktadır²⁵³. İzmir kazasında bulunan 30.000 hektar genişliğindeki ormanlarının yüzde yetmişi akçam, yüzde altısı meşe ve envai çeşitleri, yüzde yirmi dördü de muhtelif çalılıklardan meydana geliyordu²⁵⁴.

1929 yılı istatistiğine göre İzmir vilayetinde bulunan mevcut ormanların durumu şu şekildedir²⁵⁵:

Kaza İsimleri	Ormanların Yüzölçümü	Mevcut Ormanların Cinsleri						
		Çam	Meşe	Çalılık	Ardıç	Çınar	Kavak	Zeytin
	Hektar	Hektar	Hektar	Hektar	Hektar	Hektar	Hektar	Hektar
İzmir	30000	17000	13000	0	0	0	0	0
Ödemiş	50000	14600	30000	3150	0	2000	0	0
Tire	18000	3500	5000	6050	0	1150	1050	1250
Bayındır	45000	29250	6750	6750	0	0	0	0
Kemalpaşa	47000	22035	19415	9350	1600	0	0	0
Urla	19900	15200	4700	0	0	0	0	0
Seferihisar	27000	11960	15040	0	0	0	0	0
Menemen	48900	41900	7000	0	0	0	0	0
Kuşadası	24500	13100	500	10900	0	0	0	0
Bergama	50000	25000	12000	3000	0	10000	0	0
Çeşme	2500	1500	1000	0	0	0	0	0
Karaburun	2600	800	1800	0	0	0	0	0
Torbalı	30000	21600	8400	0	0	0	0	0
Foça	5000	3000	2000	0	0	0	0	0
Toplam	390.400	220.445	122.605	39200	1600	13150	1050	1250

²⁵³ İzmir Cumhuriyetin 15. Yılında, s. 62.

²⁵⁴ İzmir Vilayeti Salnamesi 1927-1928, s. 20.

²⁵⁵ İzmir Vilayeti 1929-1930 İstatistik Yıllığı, s. 206.

Umumi harptan evvel memleketimizden Avrupa'ya kitre, çöven, mazi, sümbül soğanı, çam kabuğu, meşe kabuğu, keklik otu, cehri, gök boya, ceviz kabuğu, mersin yaprağı gibi orman ürünleri ihraç edilmekteydi. 1930 yıllarda ise dışarıya bu ürünlerin bazıları ihraç ediliyordu²⁵⁶.

1928-1929 senesi İzmir Vilâyeti'ndeki ormanlardan elde edilen ürünler ve miktarları aşağıda gösterilmiştir²⁵⁷:

KAZALARIN İSİMLERİ	ORMAN ÜRÜNLERİ	ÜRÜN MİKTARI	KIYMETİ
		KİLO	LİRA
İZMİR	Defne Yaprığı	1740	174
ÖDEMİŞ	Mazı	1500	300
TİRE	Kara Çam Kabuğu	5000	300
BAYINDIR	Siyah Katran	1300	325
KEMALPAŞA	Çam Kabuğu	13500	539
KUŞADASI	Sumak Yaprığı	1300	180
KUŞADASI	Adaçayı		30
BERGAMA	Çivit Mazı	2800	510
ÇEŞME	Beyaz Mazı		475
TOPLAM		27.140	2833

II- MADENCİLİK

İzmir kazasına bağlı Buca karyesinde Ernest Abot ve ailesine ait olan Simli kurşun madeni, Bornova'da Arap gözü mevkiinde Fokön Gordanbarf ve ailesi tarafından işletilmekte olan gümüş ve kuvarslı altın madeni, Seydiköy nahiyesinin Alman boğazı ile Gölova mevkiinde Ernest Abot ve ailesi tarafından işletilmekte olan zımpara madenleri vardı²⁵⁸. İzmir kazasında 1928-29 yıllarında simli kurşun çinko, zımpara, civa, manganez, demir, kömür, altın ve gümüş madenleri çıkartılıyordu. Bu yıllarda en çok çıkartılan madenlerin başında zımpara yer alıyordu.

²⁵⁶ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, 5/1, (Kânunusani 1930), s.70.

²⁵⁷ İzmir Vilayeti 1929-1930 İstatistik Yıllığı, s. 208.

²⁵⁸ İzmir Vilayeti Salnamesi 1927-1928, s. 20-21.

Bu madenler, Seydiköy nahiyesinin Alman boğazı, Gümüldür, Gölova mevkileriyle Değirmendere nahiyesinin Ahmetbeyli mevkilerinde azınlıklar tarafından işletiliyordu. Ayrıca Tire ve Kuşadası kazalarında da zımpara çıkartılıyordu. Bu yıllarda Seydiköy kazasından ihraç olunan 50 ton zımparadan 177 lira 55 kuruş vergi alınmıştı. Tire kazasından çıkarılan 400 ton zımparadan 741 lira 60 kuruş vergi alınmıştı. 1928-1929 yılları arasında çıkartılan madenlerden toplam 10.095 lira 50 kuruş vergi geliri sağlanmıştı.²⁵⁹

1928-1929 senesinde İzmir Vilâyeti'ndeki mevcut madenler şunlardır²⁶⁰:

KAZA İSİMLERİ	MADENLERİN MEVKİLERİ	MADENLERİN CİNSİ
Seydiköy	Kömüldür	Simli Kurşun
Seydiköy	Tahtalı	Simli Kurşun
Torbalı	Ahmetli	Zımpara
Bornova	Kavaklıdere	Altın, Gümüş, Bakır
Ödemiş	Balyan bulu	Cıva
Bergama	Kozak	Demir, Bakır, Kurşun, Cıva
Bergama	Köbelller	Petrol, Zift, Kömür
Tire	Tirede	Zımpara
Tire	Hasan Çavuşlar	Manganez
Tire	Toplak ve dede Musalar	Demir ve Cıva
Seferihisar	Hacı Numan	Zımpara
Kuşadası	Arvalya Çiftliği	Antimuvan, Manganez, Bakır
Kuşadası	Selçuk Şirkince	Zımpara
Kemalpaşa	Sarılar ve Sinancılar	Arsenik, Gümüş, Altın
Kemalpaşa	Yeni Köy	Simli Kurşun, Çinko, Bakır
Kemalpaşa	Kızılcalı	Simli Kurşun, Çinko, Bakır
Menemen	Ali Ağa Çiftliği	Kükürt, Petrol
Tire	Fata Çoban Köy	Cıva, Kükürt
Tire	Sarılar	Cıva, Kükürt

²⁵⁹ İzmir Vilâyeti 1929-1930 İstatistik Yıllığı, s. 184-186.

²⁶⁰ A.g.e., s. 187.

1928-1929 yılları arasında İzmir’den ihraç olunan madenler ve değerleri şu şekildedir²⁶¹:

Kazaların İsimleri	Madenlerin Cinsleri	İhraç Olunan Madenler			
		Miktarı			Değeri
		Kilo	Ton	Şişe	Lira
Urla	Simli Kurşun Altın ile	50	-	-	8
Ödemiş	Antumuvan	250	74	-	-
Tire	Zımpara	-	300	-	4.950
Karaburun	Civa	-	-	220	22.000
Kuşadası	Zımpara	-	100	-	1.650
Kuşadası	Zımpara	-	100	-	1.650
Tire	Zımpara	-	400	-	-
Kuşadası	Zımpara	-	300	-	-
Karaburun	Civa Taşı	500	-	-	-
Urla	Simli Kurşun	1.500	-	-	-
Kuşadası	Zımpara	-	100	-	-
Ödemiş	Antumuvan	-	55	-	-
Tire	Zımpara	-	150	-	-
Bayındır	Arsinik	-	10	-	-
Seydiköy	Zımpara	-	50	-	-
Karaburun	Civa	-	-	348	-
Toplam		2.300	1.639	568	30.258

H- BÜYÜK BUHRAN’DA İZMİR

Amerika Birleşik Devletleri’nde 24 Ekim günü New York Borsası’nın çöküşü ile başlayan ekonomik kriz, kısa süre içinde tüm dünyayı etkisi altına almıştı. Krizle birlikte başta ABD olmak üzere tüm dünyada yatırımlar durmuş, üretim ve tüketim azalmış, milli gelirlerde büyük azalmalar ortaya çıkmıştır. Hammadde, yiyecek ve

²⁶¹ A.g.e., s.186.

sanayi ürünleri fiyatları düşerken işsizlik oranları da olağanüstü boyutlara ulaşmıştır²⁶². Ekonomik buhranın etkisiyle yüzlerce Amerikalı milyoner Newyork sokaklarında bir lokma ekmeğin arkasında on takla atacak vaziyete düşmüşlerdi. Amerika’da sanayi kolları iş yapamaz hale gelmiş. Rusya’nın ucuz buğdayları karşısında Amerika buğdayları ambarlarda çürümekle vakit geçiriyordu. Mister Hover gibi dünyanın en büyük iktisat uzmanı bile elindeki onca imkâna rağmen çaresizlik içinde kıvranıyordu. En zengin farz edilen Amerika bu halde ise Avrupa’nın durumu daha kötüydü. İngiltere’de iki milyon işsiz sokaklarda dolaşarak hükümetin sırtından geçiniyor. Fransa’da en kudretli mali müesseseler, bankalar arka arkaya batıyor. İki buçuk milyondan fazla işsiz insanı olan Almanya’da haftada seksen, doksan tüccar iflas ediyordu. Yunanistan sefalet ve buhran içinde inim inimliyordu. Bütün dünya bu vaziyette kıvranırken, her şeyi toprak mahsulüne bağlayan Türkiye gibi bir memleket de refah ve huzur içinde olamazdı²⁶³.

İzmir Ticaret Odası, 1929 yılında Wall Street’te başlayıp, kısa zamanda tüm dünyayı kaplayan Büyük Buhran Dönemi’ne girilirken İzmir Şehri’nin ardülkesi sınırlarını “İzmir İktisadi Mıntıkası” adı altında kesin çizgilerle belirlemiştir. Bu çizgilere göre “İzmir İktisadi Mıntıkası”; İzmir, Manisa, Aydın, Muğla, Denizli illeri; Kütahya ilinin merkez kazası ile Sandıklı ve Dinar kazaları; Isparta ilinin merkez kazası ile Eğirdir ve Uluborlu kazaları; Burdur ilinin merkez kazasından meydana gelmektedir. Bu 93,907 kilometrekarelik geniş alan içinde, 1929 yılı verilerine göre 2,338,905 kişiyi ilgilendiren, tarımsal ve sanayi üretimin alım satın işi ve dışsatımı büyük ölçüde İzmir kenti ve limanı aracılığıyla yapılmaktaydı. Ege Bölgesi’nin en önemli dış satım merkezi olan İzmir Limanı ve ardülkesi olan İzmir İktisadi Mıntıkası dünyada yaşanan ekonomik krizden Türkiye’nin başka bölgelerine oranla daha çok etkilenmiştir. Diğer ülkelerin Buhran’ın etkilerini en aza indirmek için gümrük duvarlarını yükseltmek, kota sınırlamaları getirmek ve daha sıkı döviz denetimi sağlamak gibi aldıkları korumacı önlemler sonucunda, dünya ekonomisinde serbest ticaret ilkesinin işleyişine göre koşullanmış olan İzmir İktisadi Bölgesi zor durumda kalmıştır. Özellikle 1931 ve 1932’nin ilk yarısında giderek artan bir şekilde olumsuz etkilenmiştir²⁶⁴. Buhran sırasında özellikle tarım ürünlerinin

²⁶² Örs, **a.g.m.**, 113.

²⁶³ **Anadolu**, 13 Teşrin-i sani 1930.

²⁶⁴ Özveren, **a.g.m.**, s.268.

fiyatlarının düşmesi, İzmir ticaretine bir anda büyük darbe vurmuştur. 1929 yılıyla 1934 yılı arasında tarım ürünlerindeki düşüş, buhranın ne kadar olumsuz bir etkisinin olduğunu göstermektedir. Bu yıllar arasında buğday 12,6 kuruştan 3,6 kuruşa, üzüm 4,7 kuruştan 3 kuruşa, incir 5,1 kuruştan 2,6 kuruşa, zeytin 8,9 kuruştan 4,9 kuruşa, tütün 62,3 kuruştan 33,1 kuruşa düşmüştür. Ekonomik krizin en fazla etkilediği kesim, dış ticaret ve tarım ile uğraşan kesimdi. Özellikle incir, üzüm gibi büyük bölümü dışarıya satılan ürünlerde bu etki daha fazla görülmüştü. Profesör İlhan Tekeli'nin yapmış olduğu araştırmalara göre, 1929 yılında İzmir bölgesinden yapılan 22.800 ton incir ihracatından 8,1 milyon lira gelir elde edilmişken, 1930 yılında aynı miktar ihracattan ancak 5,5 milyon lira gelir sağlanmıştı. 1931 yılında 24.000 ton incir ihracatından 5,2 milyon lira, 1932 yılında 23,4 ton incir ihracatından 3,5 milyon lira gelir elde edilmişti. 1929 yılı ile 1932 yılları arasında buhranın etkisiyle birlikte fiyatlarda yarı yarıya bir düşüş görülmüştür²⁶⁵.

Ekonomik buhranın ülkemizde yaratmış olduğu olumsuz etki ve sıkıntıyı Mustafa Kemal, sık sık çıkmış olduğu yurt gezileri sırasında Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak'a şu sözlerle ifade etmiştir²⁶⁶:

“ Bunaliyorum çocuk, büyük bir ızdırap içerisinde bunaliyorum. Görüyorsun ya, her gittiğimiz yerde mütemadiyen dert, şikâyet dinliyoruz. Her taraf derin bir yokluk, maddi, manevi perişanlık içerisinde...”

Buhran öncesi ve Buhran döneminde İzmir limanına giren-çıkan gemi, motor ve yelkenlilerin hacmine bakılacak olursa, buhranın İzmir'i ne denli etkilemiş olduğu görülür. İzmir limanına gelen yabancı bandıralı gemilerinin hacmi, 1926-1932 yılları arasında 1.557 bin tonalitodan 1.125 bin tonalitoya düşmüştür. Limana giriş ve çıkışlarda yaklaşık %25'lik bir azalma meydana gelmiştir²⁶⁷.

İzmir Ticaret Odası istatistiklerine göre, buhran bağlamında Ege Bölgesi'nin Türkiye Ekonomisi'ndeki dışsatım payı önemli ölçüde gerilemiştir. İzmir'in 1931 yılı dışsatımı da 1930 yılına göre; ağırlık olarak yalnızca % 19.02, değer olarak ise % 28.9 oranında düşmüştür.

²⁶⁵ Gürsoy, **a.g.e.**, s. 174-175.

²⁶⁶ Örs, **a.g.m.**, s. 113.

²⁶⁷ Sönmez, **a.g.e.**, s.37.

Ekonomik Buhran Dönemini de içine alan 1927-1932 yılları arasındaki Türkiye ve İzmir'deki ihracat ve ithalat miktarları aşağıda gösterilmiştir²⁶⁸:

İTHALAT (TL)			İHRACAT (TL)		
Yıllar	Türkiye	İzmir	Yıllar	Türkiye	İzmir
1927	211.398.184	33.355.316	1927	158.420.998	99.493.408
1928	223.531.775	34.417.381	1928	173.537.489	80.812.778
1929	256.296.397	37.694.690	1929	155.214.071	89.863.751
1930	147.533.703	21.671.238	1930	151.454.371	71.257.496
1931	126.659.893	18.369.870	1931	127.274.807	50.601.942
1932	85.983.723		1932	101.305.650	40.618.162

Ekonomik bunalımın etkisiyle birlikte Ege Bölgesi'nde özellikle kuru üzüm ve incir piyasalarında olumsuzluklar meydana gelmiştir. Bu dönemde satış bağlantıları önceden ve İngiliz Lirası üzerinden yapıldığından, İngiliz parasının değer kaybetmesi sonucu, bu işten ihracatçılar zararlı çıktığı gibi, üzüm ve incir fiyatlarındaki düşüş sonucu üreticilerde güç durumda kalmıştır. Tütün piyasasında ise 1931 yılında hem iyi cins hem de çok ürün edilmesine karşın alıcı şirketlerin ellerindeki stokları eritmek için tütün piyasasını Ağustos yerine Eylül'de açmaları sonucunda, 21 milyon kiloya varan tütün rekoltesinden 16 milyonu satılabildiğinden 6 milyon kilo tütün, üreticinin elinde kalmıştır. İzmir Ticaret Odası Raporu'na göre, 1930 yılı tütün ihracatı değeri, 27,760,467 TL'dir. 1931 yılı değeri ise 13,084,866 TL'dir. 1930 ve 1931 yılları arasındaki 14,675,601 liralık fark, Ege Bölgesi ihracatında görülen genel düşüşü göstermektedir. Ege Bölgesi'nin Türkiye'nin diğer yörelerine göre dünya ekonomisi ile daha bütünleşmiş olması Ekonomik Buhran'ın etkilerinin İzmir ve çevresinde daha ileri düzeyde hissedilmesine neden olmuştur²⁶⁹.

Yabancı bankalara borçlu tüccarların alacağı borçlarından beş misli fazla olmasına rağmen bu tüccarlar alacaklarını alamıyorlar, ellerindeki malı satamıyorlardı. Yabancı bankaların kredileri kesmelerinin yanında bu bankaların alacaklarını ertelememesi yüzünden tüccarlar çok zor duruma düşüyorlardı. Yabancı bankalar memlekete karşı vazifelerini yerine getirmiyor. Ekonomik buhran tüccarları

²⁶⁸ Özveren, **a.g.m.**, s.268.

²⁶⁹ **A.g.m.**, s.269.

bir bir yutuyordu. Hizmet başyazarı Zeynel Besim'e göre Türk bankaları, Türk tüccarlara gerekli yardımı yapmalıydı. Vilayet makamı ve Ticaret Odası da tüccarları koruyacak gerekli tedbirleri en kısa sürede almalıydı²⁷⁰.

Buhran ve sıkışık vaziyetten kurtulmak için;

1- Bayındırlık işlerinin yapılması ve ülke içerisine yabancı para akışını sağlamak.

2- Halka kazanç ve iş sahası açmak için gerekli tedbirlerin alınması gerekliliği vurgulanıyordu²⁷¹.

İzmirli tüccarlar, kendilerini olumsuz bir şekilde etkileyen buhranın etkilerini iki yolla gidermeye çalışmışlardır. İlk olarak 1929 yılında yerli malı kullanımını teşvik amacıyla İzmir'de Yerli Malları Koruma Cemiyeti'nin kurulması için çaba göstermişlerdir. İzmir Ticaret Odası'nın faaliyet raporunda yerli mallarında etiket kullanma mecburiyetinin getirilmesi, beğenilen ve aranan malları üreten yerli sanayinin teşvik edilmesi gerekliliği vurgulanıyordu. Ayrıca oda'nın yayınladığı dergide yerli malı kullanımının teşviki ve tasarrufu özendirici tedbirlerin yer aldığı haberlere de sık sık yer veriyordu. İzmir Ticaret Odası'nın buhrana karşı düşündüğü ikinci çare de vergilerin düzenlenmesi, bazı indirim ve muafiyetlerin sağlanmasıdır. Buhran'dan sadece tüccar ve sanayiciler değil hatta zarar görmüştü. Geliri az olup, karın tokluğuna çalışanlardan kazanç vergisi alınmaması gerektiği vurgulanarak, muamele ve kazanç vergilerinde de yeni düzenlemeler yapılması gerekliliği üzerinde duruluyordu²⁷².

²⁷⁰ Zeynel Besim, "Vaziyetin Kurbanı", **Hizmet**, 30 Mart 1930.

²⁷¹ Zeynel Besim, "Kabine ve Buhran", **Hizmet**, 6 Nisan 1930.

²⁷² Bülent Varlık, "İzmir Ticaret Odasının 100. Yılı", **1885-1985 Türkiye Ekonomisinin 100 Yılı ve İzmir**, İzmir Ticaret Odası Sempozyumu, İzmir, 1985, s. 223-224.

III. BÖLÜM

SOSYO-KÜLTÜREL YAPI

A- TOPLUMSAL YAPI VE YAŞAM

19. yüzyıl başına kadar Avrupalıların yaşadığı mahalleler olan Frenk Sokağı ile bunu kesen Güller Sokağı şehrin en güzel sokağı olarak görülmektedir. İzmir şehri pazarları, körfeze girerken görülen cami, sinagog ve kiliseleri; Avrupalı, Ermeni, Yunanlı, Müslüman ve Yahudilerin damgasını vurduğu farklı mahallelerinde görülen, değişik dillerin yanında çeşitli geleneklerin görüldüğü bir nüfusun bileşimi haline gelmiştir²⁷³. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Müslüman burjuvazinin, yukarı şehrin mahallelerini yavaş yavaş terk ederek İzmir'in güneybatı sahili boyunca gelişen Karataş, Güzelyalı, Karşıyaka ve Buca gibi içeride kalan bölgelere yerleştikleri görülmektedir. Bu kişiler buralarda konaklar, batılı tarzda konutlar inşa ettirirler ve geleneksel yaşam tarzlarını terk etmeye başlarlar. Meydana getirilmiş olan yeni ulaşım altyapılarından sürekli yararlanırlar. İzmir sakinlerinin çoğunu, hangi etnik yapıdan olursa olsun cezbeden Frenk mahallesine özellikle rıhtıma da yerleşirler²⁷⁴.

İzmir şehrinde toplumsal yapı içerisinde üç ana sosyal grup ön plana çıkmaktadır. Bunlar Müslümanlar, Azınlıklar, Levantenler ve Yabancılardır. Müslüman grup sosyal yaşam bakımından diğer gruplardan ayrılmaktadır. Levantenler ve yabancılar birlikte karışık bir sosyal yapı oluşturmuşlardı. Bu iki grubun toplumsal yaşamı Frenk Mahallesi (Bugünkü Alsancak ve çevresi) ile Kordon civarında geçmekteydi. Bu bölgelerde Avrupa kültürüne açık bir yaşam görülmekteydi²⁷⁵. Bu gruplar arasında kimi bağlar kurulurken kimi bağlarda kurulamaz. 19. yüzyıl boyunca ve 20. yüzyıl başında Müslümanlarla Hristiyanlar arasında ya da Müslümanlarla Yahudiler arasında evliliğin olmadığı dikkati çekmektedir. Gündelik hayatta ise mesleki ve sosyal ilişkiler, farklılıkların ötesinde devam etmektedir. Fabrikalar ve hanlarda Müslümanlar, Yunanlar ve Yahudiler işçi

²⁷³ Smyrnelis, **a.g.e.**, s. 11.

²⁷⁴ **A.g.e.**, s. 67.

²⁷⁵ Tevfik Çavdar, "Mütareke ve Milli Mücadele Döneminde Osmanlı Ekonomisi ve İzmir", **1885-1985 Türkiye Ekonomisinin 100 Yılı ve İzmir**, İzmir Ticaret Odası Sempozyumu, İzmir, 1985, s.127.

olarak yan yana çalışmaktadır. Avrupalı tacirlerle, simsarlar ve Müslüman üreticiler arasında iş ilişkileri de mevcuttur. Müslüman dükkân sahipleri ile farklı etnik kökenden müşteriler arasında pazarda bağlar görülmektedir. Rıhtım boyunca beliren lüks kafe ve eğlence yerlerine ister Müslüman, Yunanlı, Ermeni, Yahudi isterse Avrupalılar olsun gidip gelirdi²⁷⁶.

İzmir’de İtalyan, Yunan ve Türkler arasında Katolikler de bulunmaktaydı. Rumca, Fransızca veya İtalyanca konuşan, kendilerine Katolik diyen bu tüccar zümreye Levanten denmekteydi. İzmir’e gelip yerleşen ve ticaretle uğraşan İngiliz, Fransız, Hollandalı, İtalyan ve diğer Levanten aileler yabancı bir ortamda, kendi aralarında çevrelerinden kopuk, kendi içlerine kapanık, ortak bir kültür oluşturarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir²⁷⁷. Levantenler Anadolu’da her zaman azınlık olmalarına rağmen hem Türklerin hem de Rumların kendi emellerine bağlı kalmalarını istiyorlardı. Levantenlerden İngiliz uyruğunda olanlar halı, incir, palamut vb. ticaret ile uğraşıyorlardı. Fransız kökenli olanlar ise bilimsel ve ticari propaganda ile uğraşıyorlardı. İtalyanlar ise İzmir’de üstün bir konuma gelmenin uğraşı içerisindeydiler²⁷⁸. Sayıları Rumlara göre daha az olan Ermeniler görünüşte daha çok Türklere benzemekteydi. Ticaret hayatına da uyum sağladıkları görülmektedir. İzmir’de bulunan Yahudiler, kültürlerine, örf ve adetlerine, dillerine ve yaşam tarzlarına sahip çıkarak İzmir’deki ticari faaliyetlerde etkin rol oynamışlardır. Rumlar ise İzmir’de yaşayan diğer gruplara göre daha çok serbest hareket etmişlerdir. İzmir şehrinin en güzel semt ve caddelerinde rahat bir hayat süren Rumlar, İzmir’in ticari, kültürel ve sanat hayatında her geçen gün daha da etkin rol oynamışlardır²⁷⁹.

İzmir, yaşam tarzı ve bazı gelenekleri bakımından bambaşka özelliklere sahipti. Erkek evinin hem sahibi hem de evde son sözü söyleyen kişiydi. Ramazan geceleri erkekler çalgılı kahvehanelerde eğlenip karagöz oyunları seyrederken kadınlar da komşu ziyaretlerine giderdi. İzmir’in en eski aileleri Tilkilik, İkiçeşmelik, Karantina ve Göztepe semtlerinde otururdu. Yazın bir çok aile İzmir’in yazlığı olan

²⁷⁶ Smyrnelis, a.g.e., s. 68-69.

²⁷⁷ Baran, **İzmir’in İmar ve İskânı (1923-1938)**, s. 16.

²⁷⁸ Zeki Arıkan, “Levantenler”, **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, Sayı:6, Mart 2003, s.152.

²⁷⁹ Baran, **İzmir’in İmar ve İskânı (1923-1938)**, s. 16-17.

Bozyaka semtindeki bağlara çekilir, bazı ailelerde deniz kenarındakiyalılarda otururdu.

Mrs. J. Fisher “İzmir Hakkında 16 Mektup” adlı eserinde İzmir’deki tanınmış ailelerin yaşam tarzı ile ilgili şunları anlatır²⁸⁰:

“Kocamın İzmir’den gaybubeti esnasında boş vakitlerimi İzmir’in eski ve tanınmış aileleri ile tanışmakla geçirdim. Bilhassa Mansur zade ailesiyle yakınlık tesis ettim. Bu aile İzmirli diğer birçok aileler gibi gayet muhafazakârlardı. İnanişlarına bağlanmıştı. Evdeki genç kadınlar bütün günlerini kocalarını düşünmek ve onlara hizmet etmekle geçirirlerdi. Pek nadiren bizzat yemek pişirirler, fakat ekseriya mutfakta olup bitenleri kontrol ederlerdi. Genç kızlar büyüklerinin nezdinde pek az kalmakla beraber, orada bulundukları zaman fazla konuşmazlardı. Bazıları gergefte çalışır ve bir kısmı da ince elişleri yapar veya kitap okurdu. Okudukları kitaplar tamamen romandı. Evde bir çok halayıklar ve hanım efendinin emrinde genç ve taze kızlar bulunurdu. Bu kızlar evin içinde hanımefendinin yardımcıları olarak bulunur, her bakımdan evin hanımının işlerine ve vazifelerine yardım ederlerdi. Akşam vakti eve yorgun argın gelen beyefendiyi karşılamak, rahat ettirmek bu kızlara aitti. Evin sahibesi olan hanımefendi, evin erkeğine gayet itibar ve hürmet gösterirdi.

Kabul günlerinde evin içinde bulunan herkes en iyi elbiselerini giyer ve misafirleri geniş odalarda ağırlarlardı. Misafirlere kahve, adaçayı, türlü reçeller vişne şurubu takdim edilirdi. Kadınlar gayet güzeldi. Ekser İzmirli kızlar füsunlu bir güzelliğe, siyah hülyalı gözlere maliktiler. Küçük-büyük farkı hemen Türk evinde göze çarpardı.

Sokaklarda dilenciye pek o kadar rastlanmazdı. Zengin aileler varlıksız kimseleri himaye ederler ve maaş bağlarlardı. Bilhassa Cuma günleri zengin evlerinde kazanlar kaynatılarak fakirlere ikram edilirdi. Dul kadınlarla, fakir genç kızlar, zengin kimseler tarafından evlendirilir ve fakir çocukların sünnetleri zenginler tarafından yaptırılırdı.

Türk kadınları ile konuşmak bir zevkti. Tahsilleri fazla olmakla beraber kendi kendilerini yetiştirirlerdi. Umumi malumatları iyi idi. Tanıyabildiğim Türk erkekleri sağlam bir karaktere sahiptiler. Memleketlerini severlerdi. Orduda hizmet etmeği bir

²⁸⁰ Adnan Bilget, *Son Yüzyılda İzmir Şehri 1849-1949*, Meşher Basımevi İzmir, 1949, s.39-40.

şeref bilirlerdi. Erkekler dürüst kimselerdi. Çarşıda pazarda alışverişe gelen kadınlara başlarını kaldırıp bakmazlardı.”

B- BAYRAMLAR

23 Nisan Bayramı, 30 Ağustos Büyük Zafer Bayramı ve 29 Ekim Bayramı, daha önceki milli bayramlar dini bayramlardan daha canlı ve coşkulu bir şekilde kutlanıyordu. Cumhuriyet’in 10. yılının kutlandığı 1933 senesindeki Cumhuriyet Bayramı; Yeni Türk Devleti’nin başkenti, bütün köyleri, yurdun her köşesinde büyük bir coşku ve heyecanla üç gün boyunca milli şenlikler halinde kutlanmıştı. Bütün gençler, bütün çocuklar, büyüklerle birlikte Cumhuriyet idaresinin gücünü ve parlaklığını yüreklerinde hissetmişlerdi. Milli Bayramlar sayesinde çocuklarımızın milli benlik ve milli duyguları da güçlenmekteydi²⁸¹.

Önemli günler ve bayramlarda İzmir Türk Ocağı yapacağı faaliyetlerin düzenli olması için büyük çaba göstermiştir. İzmir’de bulunan Himaye-yi Etfal, Hilal-i Ahmer, Tayyare Cemiyetlerinin yanında İzmir Türk Ocağı’nın yaptığı çalışmalar daha çok dikkat çekmekteydi²⁸².

I- İNCİR VE ÜZÜM BAYRAMI

İncir ve üzüm mahsulünün şehre ilk geldiği ve ilk ihracatının yapıldığı zaman, şehirde bayram niteliğinde görkemli törenler düzenlenmiştir. 1929 yılında şehirde yapılacak olan incir ve üzüm bayramı için bir programda hazırlanmıştır. Alsancak’ta 23 Ağustos tarihinde saat 18:00’da başlayacak olan programın sorumluluğu Ticaret Odası görevlilerine verilmiştir. İncir ve üzüm bayramlarına halkın ilgisi gittikçe artmış, kortej Alsancak’tan Yemiş Çarşısı’na kadar yürümüştür. Topluluğun geçişi sırasında sevinç gösterilerinin yanında, Pasaport İskeleyi’ne gelindiğinde vapurlar düdükları ile topluluğu selamlamışlardır. Vapurların çıkardığı gürültüyü duyan halk hükümet konağı önüne gelerek muazzam bir kalabalık

²⁸¹ Kazım Nami, “ Milli Bayramlarımızın Terbiyevi Tesirleri”, **Fikirler**, cilt:5, sayı:101, 31 Birinci Kanun 1933, s. 1-2.

²⁸² Günver Güneş, **İzmir Türk Ocağı Faaliyetleri (1923-1931)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 1990, s. 81.

oluşturmuştur²⁸³. Binlerce halk, Alasancak'ta istasyon civarında ve İncir Alayının geçeceği Birinci Kordon'da toplanmıştı. Cuma günü hususi trenle Aydın ve havalisinden 10118 çuval incir gelmişti. Germenciğe kadar olan havaliden 4433 çuval, Germencik'ten 1985 çuval, Söke'den 700, Balakçık'tan 1900, Selçuk'tan 500, Tire ve Ödemiş havalisinden 700 çuval incir gelerek hazırlanmış olan arabalara yüklenmiş ve incir bayramı münasebetiyle alaya katılmıştı²⁸⁴. Yemiş çarşısında pek yerinde bir sevinç ve heyecan yaşanırken, Vali Kâzım Paşa Hazretleri kısa bir nutukla yeni mahsulün şehre refah ve saadet getirmesini temenni etmişti²⁸⁵. 3 Ağustos 1929 yılında yapılan incir ve üzüm bayramı törenini İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası şu şekilde aktarmıştır. *“İncirin pazarı demek olan Yemiş Çarşı'sında daha sabahdan amelebaşılar toplanmışlar ve İzmir'e servet ve refah getiren mübarek mahsulün gelmek üzere olduğunu, davullarla, muhtelif şenliklerle halka tebşire başlamışlardı. Saat 11 raddelerinde tüccardan Aydınlı İzzet Bey'e Selçuk'tan ve başka bir tüccara da Ödemiş'ten gelen birer kamyon yeni mahsul incir, sevinçlerle karşılanmış ve mağazalara alınmıştır. Yemiş Çarşısı pek yerinde olan bir sevinç ve şetaretle akşama kadar böylece sahne olurken, beri tarafta Alsancak İstasyonunda da hazırlıklara devam olunmuş ve incir mahsulünü getirecek olan katarın vüruduna saat 17'ye kadar intizar olunmuştur. Vali Paşa Hazretleri, Belediye Reis Vekili, davetlilerden Kars Mebusu Halit Bey, Amerikan General Konsülü Mister Korigan, İngiltere Konsülü, şehrimizde bulunmakta olan şarap mütehassısı M. Mofar, Ticaret Müdürü Ziya, Sanayi ve Mesai Müdürü Naci, Oda reisi Balcızade Hakkı, oda kâtibi umumisi Turgut, Şerif Paşazade Remzi, Cevahirci zade Sabri Beylerle yüzlerce tüccar, Alsancak istasyonunda, gelen mahsulü karşılamışlardır. Oda kâtibi umumisi Turgut Bey, atideki nutku irad ederek yeni mahsulü selâmlamıştır. Turgut Bey nutkunu bitirdikten sonra yeni incir mahsulünden birer kutu alarak Vali Paşaya, Belediye Reisi Vekili Ferit Bey'e ve konsolos beylerle sair davetli takdim eylemiştir. Bunu müteakip Vali Paşa Hazretleri kısa bir nutukla yeni mahsulün şehrimize refah ve saadet getirmesini temenni etmiş ve müstahsillere, amele ve tacirlerimize hayırlı kârlar temenni eylemiştir. Vali Paşa Hazretlerinin nutkundan sonra, başta askeri mızıkası olduğu halde alay hareket etmiş ve*

²⁸³ Karabulut, a.g.e., s.61.

²⁸⁴ Anadolu, 25 Ağustos 1929.

²⁸⁵ Hizmet, 25 Ağustos 1929.

neşrolunan program mucibince davetlilerin otomobilleri, alayı takip ederek Birinci Kordon Tarikiyle Yemiş Çarşısı'na muvasalât olunmuştur. Binlerce halk, Birinci Kordon'dan itibaren bütün yolları tutmuş ve alayı temaşa eylemiştir. Alay Birinci Kordon'dan geçerken Zeki Bey'le oda memurlarından Osman, Hulûsi, Ulvi, Adil, Nuri, Mehmet, Fazli Beyler memur edilmişlerdi. Gerek alayın tanzimi ve gerek hareketi çok muntazam olmuş, en ufak bir aksaklık bile olmamıştır. 25 Ağustos Pazar günü limanımızdan hareket eden İngiliz Bandıralı (Siptah) Vapuru ile ilk parti incir İngiltere'ye sevk olunmuştur. Bu vapura Şerif Remzi Bey 26 kasa işlenmiş incir yükletmiştir. Kırkağaçlı Kazım Bey'de 250 torba göndermiştir²⁸⁶.” Ege bölgesi ve özellikle İzmir'in ihracatında önemli bir yere sahip olan incir ve üzümün ilk mahsullerinin şehre gelmesi ile yapılan incir ve üzüm bayramı şehrin ileri gelenleri ve halk tarafından büyük bir coşku ve katılım ile kutlanmıştır.

II- 23 NİSAN ÇOCUK BAYRAMI

Bayramdan bir gün önce, 22 Nisan'da gazeteler; Çocuk Bayramı'nda yapılacakları açıklamıştı. Programa bakılırsa çocukları müthiş bir gün, tam bir bayram beklemekteydi. Öğlene kadar bütün sinemalar çocuklara bedavaydı; aynı zamanda çocuklar gün boyu toplu taşıma araçlarına ücretsiz binebilecekti. Namazgah'taki Misakı Milli Mektebi, toplu yürüyüş için buluşma noktası olarak seçilmişti. Burada toplanacak olan ilkokul öğrencileri, Hükümet Konağı'na doğru bir yürüyüş gerçekleştirecek; oradan da Türk Ocağı'na geçecek ve kendilerine dağıtılacak oyuncakları kabul edecekti. Bu arada Jandarma Mektebi binası önünde çocuklara ayran ikram edilecekti. Kutlama programı gerçekten müthişti²⁸⁷.

1929 yılında İzmir'de 23 Nisan Çocuk Bayramı büyük bir coşkuyla kutlanmıştı. Şehir baştan aşağı bayraklar, çiçekler ve defnelerle süslenmişti. Sokaklar kıızıl bir daireye bürünmüştü. Evlerin balkonlarından, pencerelerinden ve araçlarda bayraklar gözükiyordu. İzmir'in sabahı bayram sevinci ile erkenden uyanmış yavruların şen sesleri ile başladı. Kısa zaman içerisinde sokaklar yeni ve temiz

²⁸⁶ “Türkiye İktisadi Haberleri”, **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası**, IV/9 (Eylül 1929) s. 281-282.

²⁸⁷ **Anadolu**, 22 Nisan 1929.

elbiselerini giymiş çocuklarla dolmuştu. Anne ve babalarda yavrularının sevinçlerine katılarak sokaklara çıkmışlardı

Himayei Etfal Cemiyeti'nden mektep talebeleri ellerinde kutulardaki rozetleri dağıtmaya başladılar. Bir saat içinde sokakta herkesin göğsünde bir rozet bulunuyordu.

Çocuklar Kordon ve Yalı semtlerine doğru dağılmışlardı. Göztepe Tramvay Hattı çocukları parasız bindiriyordu. Vapurlarda aynı şekilde kalabalıktı. Çocuklar istedikleri yere gidebiliyordu. Çocukların bir kısmı da kendilerine parasız temin edilen sinemalarda film izlediler. Bahribaba parkı ve sahil kısmı kadınlı erkekli rengârenk bir kalabalıkla örtülmüştü. Himayei Etfal Cemiyeti burada çocuklar için eğlence yerleri hazırlamıştı. Şehrin çeşitli yerlerinde davul, zurna sesleri geliyordu.

Törende geçit resmi alkışlar içinde başlamıştı. Sırasıyla Alsancak, Aras, Buca, Darülfırfan, Dumlupınar, Hâkimiyeti Milliye, İnönü, Müdafaa-i Hukuk, Keçeciler mektepleri ve şehirdeki ilk mektepler geçtiler. Dumlupınar talebesi beyaz ceket, lacivert etek ve pantolonlarla şık bir görüntü oluşturmuştu. Başlarında papatyalardan yapılmış zarif çelenkler, en önde Gazi Hazretlerinin büyük çerçeveli fotoğrafları ve 23 Nisan yazılı bir çelenk vardı. Bu şekilde tören geçişi güzel bir şekilde son bulmuştu²⁸⁸.

Çocuk bayramı münasebetiyle, çocuk bayramından üç gün sonra İzmir-Alsancak stadyumunda düzenlenen sıhhat müsabakasına yüz kadar ilk mektepli talebe katılmıştı. Sağlık heyeti tarafından yapılan muayenelerden sonra, en sağlıklı olanları seçilerek, bu çocuklara altın madalyaları verilmişti²⁸⁹.

III- 29 EKİM CUMHURİYET BAYRAMI

Cumhuriyetimizin yıldönümünün, 1929 yılında İzmir'de çok coşkulu bir şekilde kutlanması kararlaştırılmış, Vali Paşa o gece Vilayet Konağı'nda bir balo düzenlenmesi için direktif vermişti²⁹⁰. Türk İnkılâbı'nın bir şaheseri olan Cumhuriyet'in ilanının 6. yıldönümü büyük bir coşku ve katılımı kutlandı. Sabahın

²⁸⁸ Hizmet, 24 Nisan 1929.

²⁸⁹ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, IV/V (Mayıs 1929) s.160.

²⁹⁰ Ahenk, 23 Ekim 1929.

erken saatlerinde halk sokaklara çıkmıştı. Oteller taşradan İzmir’de bayramı kutlamak için gelmiş vatandaşlarla dolmuştu. Kahveler de sabahın erken saatlerinde hınça hınç doluydu. Dükkânlar bayraklar ve renkli kâğıtlarla donatılmıştı. Bugün her vatandaş daha itinalı giyinmiş, kadın erkek herkes şehrin merkez noktası olan Kemeraltı civarında toplanmıştı. Kışla, hükümet konağı bayraklar içindeydi.

Saat 9’a gelmişti. Artık merasim başlıyordu. Şehirde bulunan mebuslarla, parti ileri gelenleri Vali Kâzım Paşa’yı tebrik ettiler. Daha sonra Müstahkem Mevki Kumandanı Ali Fuat Paşa ve diğer kumandanlar, daire amir ve müdürleri, cemiyet temsilcileri, şehrin ileri gelenleri ve yabancı devlet temsilcileri de tebrikâta katıldılar. Dışarıda bulunan yoğun bir kalabalık bu kutlama merasimini zevkle seyrediyordu.

Saatler ilerlemiş ve Kemeraltı’ndaki coşku gittikçe artmıştı. Polisler izdihamı engellemek için koşturuyor ve gerekli tedbirleri alıyordu. Bu sırada mektep talebeleri gelmeye başladılar. Şehirdeki Türk ve yabancı bütün ilk ve orta mekteplerle, dikiş, bıçki yurtlar talebelerinin hepsi meydana toplanmıştı.

Saat 12’yi geçmişti. Vali Paşa ile protokol görüldü. Şiddetli bir alkış yükseldi. Vali Kâzım Paşa şapkasını kaldırarak bekleyenleri selamladı. Önce Belediye Reis Muavini Adil Bey konuşmasını yaptı. Ardından Erkek Lisesi’nden Ratip Efendi bir konuşma yaptı. Daha sonra Vali Paşa alkışlar arasında söze başladı. Anlamlı ve güzel bir konuşmadan sonra Vali Kâzım Paşa sözlerini şöyle bitirdi: *“Yaşasın Cumhuriyet, Yaşasın Büyük Gazi, Yaşasın Büyük Milletimiz...”*

Resmi geçit hazırlığı ve tertibatı yapıldıktan sonra saat İki buçuk civarında alay, önde Müstahkem Mevki Mızıkasıyla birlikte ağır ağır hareket etti ve Birinci Kordon’a girdi. Caddenin iki tarafı da kalabalıktı; iğne atacak yer yoktu. Gazi Bulvarında da büyük bir kalabalık vardı. Bulvarda bir tribün hazırlanmıştı. Burada Vali Kâzım Paşa, Ordu Müfettişi Fahrettin, Müstahkem Mevki Kumandanı Ali Fuat, Fırka kumandanı Seyfi Paşa Hazretleri ile Giresun Mebusu Hacim, Belediye Reisi Hulusi Beyler, Fırka erkânı, askeri ve mülki amirler hazır bulunuyordu.

Müstahkem Mevki mızıkası ile Fırka mızıkası tribünün karşısında yerlerini aldılar. Önce piyadeler ikişer manga halinde tribünün önünden geçiyordu. Mehmetçikler tribünün önüne gelince başlarını sert bir çevirme ile tribüne yöneltiyorlardı. Gazi Bulvarı büyük bir alkış tufanı içinde uğulduyordu. Topları çeken dinç ve yüksek atlar herkesi heyecanlandırıyordu. Top arabalarında kol kola

sarılmış askerler dikkat çekiyordu. Muhabere güvercinleri herkesin gözü önünde uçuruldu. Uçaklar alçak bir mesafeden uçuşa geçtiler. Bu sırada çevik, zinde bahriyeliler geçerken yine bir alkış yükseldi. Alayın geçişi devam ediyordu. “*Muhabere, makineli tüfek, tayyare bölükleri, polisler, belediye zabıtalrı ve daha bazı askeri kıtalar...*”

Sıra öğrencilere gelmişti. Önce Kız Lisesi izcileri, sol elleri kalplerinin üzerinde bir izci selamı vererek geçtiler. Kız Lisesi’nden sonra Erkek Lisesi öğrencileri şapkaları ellerinde geçtiler. Kız ve Erkek Muallim Mektepleri ile Sanatlar, Ticareti Amerikan mektepleri izcileri ve öğrencileri büyük bir coşkuyla alkışlandı. Daha sonra ilk mektepler geçmeye başladı. Törende geçiş yapan mektepler sırasıyla şöyle idi:

“Alsancak, Karşıyaka, Ankara, Bayraklı, Dumlupınar, Karşıyaka Cumhuriyet, Duatepe, Halitbey, Hâkimiyet-i Milliye, İstiklâl, İsmet Paşa, İnönü, Misakımilli, Müdafaa-i Hukuk, Olti, Reddi ilhak, Sakarya, Şehit Fadıl Bey, Şehit Fethi Bey, Topaltı, Türk Birliği, Tınaztepe, Yıldırım Kemal Bey, Zafer, Göztepe Amerikan, Muhtelit Karataş, Keçeciler Mektepleri ile Tilkilik Biçki Yurdu, Türk Hanımları Biçki Yurdu ve Gündoğdu Fransız Mektebi.”

Geçiş töreni bittikten sonra, kalabalık şehrin farklı istikametlerine doğru dağıldı. Gece, şehirde yine bayram havası vardı. Akşam yemeğinden sonra halk tekrar sokaklara çıktı. Şehrin farklı mahallelerinde meşaleler yakıldı. Vapurlar sabaha kadar işledi. Bayram heyecanı sevinç ve neşe içinde bitti²⁹¹.

Cumhuriyet Bayramı şerefine Türk ocağı salonunda verilen resmi balo çok parlak geçmişti. Baloya yabancı ülke konsolosları ve şehrin ileri gelenleri katılmıştı. Baloda Şerafettin Bey tarafından konser verilmişti. Ampul ve halılarla süslenen salonda, zengin bir orkestra çalmış, çeşitli eğlenceler, zarif ve kibar numaralar gösterilmişti. Cumhuriyet Bayramı kutlamaları ülke genelinde olduğu gibi İzmir’de de muhteşem olmuştu²⁹².

²⁹¹ **Hizmet**, Birinci Teşrin 1929.

²⁹² **A.g.g.**, 30 Birinci Teşrin 1929.

IV- 9 EYLÜL BAYRAMI

İzmir tarihinde 9 Eylül'ün çok ayrı bir yeri ve anlamı vardır. 9 Eylül Türkler için unutulmaz bir tarihtir. Kurtuluş Savaşı'nda her Türk'ün kalbi İzmir için çarpmış ve İzmir için cephede kanını akıtmıştır. 1929 senesinde İzmir'in kurtuluş gününün parlak bir şekilde kutlanması kararlaştırılmış, bunun için Cumhuriyet Halk Partisi'nde bir heyet toplanarak bu yönde karar almış ve hazırlıklara 40 gün önceden başlanmıştır²⁹³. 9 Eylül Kurtuluş Bayramı, İzmirli ve çevreden gelenlerle birlikte büyük bir heyecan ve coşkuyla kutlanmıştır. Şehir baştan başa bayraklarla donatılmıştır. Anma töreni heyeti, sabah saat sekizde İzmir yolunda ilk şehit düşen kahraman askerlerin mübarek ruhlarını anmak için şehitlikteki abideyi ziyaret etmiş ve çelenk koymuştur. Şehitlerin hatırası sanki orada herkesi sarmıştır. Beş, altı hafız efendi güzel ve hazin sesleri ile ayetler okumuş; Müftü efendi de anlaşılır ve sade bir dua okumuştur. Dua sırasında bütün gözlerin yaşla dolduğu görülmüştür. Program gereğince İzmir mebusu Kâmil Bey etkili ve hararetli bir konuşma yapmıştır. Benal Nevzat Hanım da "Şehit" isimli şiirini okudu.

İzmir'e ilk girecek süvarileri temsil edecek Birinci Mülâzım Faik Bey, abidenin üzerinde bir konuşma yaptı. Şehre giriş saati geldiğinde süvariler mızraklarını kaldırarak Darağaç ve Alsancak'ı takiben Kordon'a çıktılar. Caddenin her iki tarafında büyük bir kalabalık vardı. Tören heyeti, otomobillerde, süvarileri takip ediyordu. Alkışlar, vapurların düdük sesleri, otomobillerin korna sesleri etrafı büyük bir uğultu kaplamıştı. Kışla önüne gelindiğinde asıl kalabalığın burada toplandığı görüldü.

Saat 10'da halkın heyecanlı bakışları arasında süvari takımı kumandanı tarafından kışlaya bayrak çekildi. Saat 11'de sıra ile Belediye'ye, Konak'ta hükümete, kışlada orduya tebrikler sunulmuştu. Bu merasime İzmir'de bulunan bütün mebuslarla, topluluğun ileri gelenleri, amir ve müdürler, resmi ve özel cemiyet temsilcilerinin hepsi katılmıştı. Saat 15'de Kadife kalesinden gelen bir top sesi, Basmahanede hazırlanmış zafer alayının hareketi emrini verdi. Önde Müstahkem Mevki Mızıkasıyla birlikte, Tilkilik, Hatuniye, Arasta, Kemeraltı ve Hükümet caddesi takip edilerek bir saat içinde kışla önüne gelindi. Alay geçmeye başladığı

²⁹³ Anadolu, 2 Ağustos 1929

zaman Saat Kulesi'nin dibinde hazırlanan köşk'te Vali Kâzım Paşa, Müstahkem Mevki Kumandanı, Fırka Müfettişi Zühtü, Mebuslar, Belediye Reisi Ferit Bey ve şehrin ileri gelenleri bulunuyordu.

Alay içerisinde muhteşem bir zafer arabası dikkati çekiyordu. Zafer arabasında Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın heykelini periler tutuyordu. Ayşeciği temsil eden bir kız milli kıyafetle güllesini almış, İstiklâl mücadelesindeki kadınlarımızı temsil ediyordu.

Asker müfrezeleri halkın hürmet ve alkışları arasında geçerken, uçaklarda ara vermeden pek az bir yükseklikten uçuyorlardı. Merasim bu şekilde bitti. Fakat halk gece yarısına kadar bayramı kutlamaya devam etti. Gece Karşıyaka'da fener alayları düzenlendi. İzmir'de bir 9 Eylül Bayramı da, büyük bir coşku ve heyecanla kutlanarak sona erdi²⁹⁴.

C- EDEBİYAT VE SANAT

19. yüzyılın ilk yıllarında İzmir, Akdeniz'de önemli bir kültürel ve entelektüel merkez olarak kendini göstermiştir. Batılı Seyyahlar Şark'a yaptıkları yolculuklar sırasında burada mola verip dinlendiklerinde şehrin kıraathanelerinden, tiyatrolarından, konser salonlarından, cemiyetlerinden ve kitapçılarından yararlanmışlardır. Dönemim ileri gelen Avrupalı yazarların yanı sıra Osmanlı yazarlarının da temsillerini seyredereklerdi. Dönemin en ileri fikirlerini İzmir'de kitaplar, gazeteler, sanatlar aracılığıyla öğrenirlerdi²⁹⁵.

Bezmi Nusret Kaygusuz, 20. yüzyılın ilk yıllarında eski İzmir'i şu şekilde anlatmaktadır: “ İzmir eskiden daha sönük idi. Yahut ki bana öyle görünüyordu. İçtimai hiçbir inkişaf olmamış, bilâkis ortalığı derin bir hüznün ve melâl toplamıştı. Sabahtan akşama kadar günlük meşgaleler arkasında dolaşmak ve geceleyin sigara ve nargile kokuları ile dolu kahvehanelerde oturmak. Müslümanların yaşayışı o kadar yeknesak idi ki, başka bir muhite alışanlar için bu hayata tahammül etmek müşküldü. Koca şehirde bir tiyatro yoktu. Bir konser verildiği veya edebi bir müsamere yapıldığı vaki değildi. Radyo henüz keşfedilmediği için musiki ancak iptidai şekilde bulunan gramofon kovanlarından dinlenebilirdi. Gramafon plakları

²⁹⁴ **Hizmet**, 11 Eylül 1929.

²⁹⁵ Smyrnelis, **a.g.e.**, s. 20-21.

*sonradan meydana çıkmıştır. Sinemalarda Türkçe yazı bulunmazdı ve filimler sessizdi*²⁹⁶.”

Atatürk bir milletin gelişmişlik ve canlılık belirtilerinden biri olan sanat ve edebiyata özellikle tiyatroya büyük önem vermiştir. Cumhuriyet rejiminin sanata ve sanatçıya değer vermesi sonucu tiyatro ve sinema etkinlikleri hızlı bir şekilde canlanmıştır. Bezmi Nusret Kaygusuz’un tanımladığı eski İzmir yerine, sinemaların oynandığı, tiyatroların kurulduğu, parti ve baloların düzenlendiği sanatsal faaliyetlerin yoğun bir şekilde görüldüğü yepyeni bir İzmir ortaya çıkmıştır²⁹⁷.

İzmir, öteden beri yetiştirdiği güzide şahsiyetler, âlimler, şairler ve ediplerle tanınmış bir şehirdir. İzmir’in başlı başına bir edebiyatı, Türk edebiyatı âleminde bir mevkii vardı. İstanbul’dan sonra fikir, edebiyat ve sanatın toplandığı yer İzmir’di. İzmir, her zaman Tokadi zade Şekiple, Tevfik Nevzadile, Eşrefle, Mehmet Neciple hatta Halit Ziya ile her zaman iftihar edebilir. Eskiden edebiyat hayatı İzmir’de daha canlıydı. Sonraları yavaş yavaş fikirlere durgunluk, kalem sahiplerine bezginlik geldi ve nihayet Yunan işgali her şey gibi fikri edebiyatı da öldürdü. İzmir’in kurtuluşundan sonra bir zaman yaralı şehir harbin ve facianın tesiri altında sessiz ve hareketsiz kaldı. İzmir gibi birçok aydını bulunan büyük bir şehir daha fazla edebiyatsız kalamazdı. Güçlü bir aydın kitlesi tarafından “Fikirler” mecmuası çıkarıldı. Bu mecmua yalnız İzmir’in değil, Batı Anadolu’nun fikir, edebiyat ve sanat ihtiyacını da dile getiriyordu. 1930’lu yıllara gelindiğinde onbeş günde bir çıkan mecmuada, ilk zamanlardaki sanat ve edebiyat faaliyetleri görünmüyordu.

Fikirler’den sonra İzmir’de edebiyata önem veren gençliğin ilerleme ve yükselişinde büyük paya sahip olan gazetelerdir. Hizmet, Yeni Asır ve Anadolu bu itibarla gençliğe rehber olmakta, İstanbul gazetelerinden ziyade edebiyat ve sanata sayfa ayırarak katkıda bulunmaktadır. Yazı yazarlar arasında Orhan Rahmi, Haşim Nezihi, Celâl Nuri, Mahmut Nedim, Ferit Ragıp, Feyzi Kutlu, İrfan Konur, Mahzar, Süleyman Sıddı, Esad, İrfan Bey, Hasene Nalân ve Benal Nevzat Hanımların görüş, şiir ve yazıları oldukça önemli yer tutar. İzmir edebiyatının nesir ve hikâye cephesi zayıftır. Hizmet’te Adnan’ın Yeni Asır’da ara sıra Eşref Sabit’in nesirleri yer almaktadır. Anadolu gazetesi bir yarışma ile halk ve köylü hikâyelerine büyük önem

²⁹⁶ Bezmi Nusret Kaygusuz, **Bir Roman Gibi**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2002, s.109.

²⁹⁷ Baran, **İzmir’in İmar ve İskânı (1923-1938)**, s. 251,254,260.

verdiğini göstermiştir. Yayımlanan hikâyeler arasında bazı değerli eserlerde göze çarpmaktadır.

Fikir ve edebiyat hayatında roman cephesine gelince; Hizmet'te Raif Nezihi Bey'in Şahin Yavrusu, Yeni Asır'da Nizameddin Nazif'in Kara Davut'u, Rabia Arif Hanım'ın Dinsiz Adamı, Anadolu'da Kemal Talât Bey'in Kabakçı Mustafa'sı, Hamdi Nüzhet Bey'in Beyler Sokağında Bir Deli isimli romanlarını sayabiliriz. Bu romanlardan "Kara Davut, Şahin Yavrusu, Kabakçı Mustafa" birer tarihi romandır²⁹⁸.

Üç tarafı denizlerle kaplı, geniş sahilleri ve engin denizleri olan bir memlekette yaşamamıza rağmen deniz edebiyatı yoktur. Bazı şairler denizi tasvir ettiler. Enis Behiç'in korsan hikâyelerindeki deniz tasvirleri ile Fikret "Balıkçılar" şiirinde denizi tasvir eder. Büyük şair Hâmit, kuvvetli bir romancı ve eski bir bahriye zabiti olan Mehmet Rauf Bey'in denizi tasvir eden güzel eserleri vardı²⁹⁹.

İzmir'de bir edebi hareket vardır. Fakat topluluk ve fikirler arasında birlik olmadığı için yeterince güçlenememiştir³⁰⁰. 1930 yılına gelindiğinde İzmirli edebiyatçı ve yazarlar İzmir Edebiyat Derneği çatısı altında bir araya gelmişlerdir. Derneğin kurucuları, Hizmet Gazetesi sahibi Zeynel Besim, Ferit Ragıp, İrfan Konur, Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, Orhan Rahmi Gökçe, Haşim Nezihi, Hüseyin Avni Ozan, Hasene Nâlân, Asım Kültür, Süleyman Sıdık, Tevfik Nevzad'ın kızı Benal Nevzad, Adnan Bilget, Avukat Bedri İlhan ve Celal Enver'dir. İzmir'de önemli edebiyat çalışmaları yapan dernek Tokadizade Şekip'in ölümüyle kapanmıştır. İzmir Edebiyat Derneği'nin bir araya getirdiği edebiyatçı ve yazarlar ileriki zamanlarda kentin düşünce yaşamında etkili olmaya devam etmişlerdir³⁰¹. Hicivleriyle çağdaşları ve sonraki şairleri önemli ölçüde etkilemiş olan ve yaşadığı yıllarda özellikle İzmir'de canlı bir edebiyat hayatının oluşmasının sağlayan şairlerden biri de Eşref'tir. Şairin hayatının son yıllarında yanında bulunan Hüseyin

²⁹⁸ Hikmet Turhan, "İzmir ve Komşu Vilayetlerde Edebiyat ve Fikir Hayatı", **Anadolu** 22 Mayıs 1930.

²⁹⁹ Turhan, "Deniz ve Edebiyat", **Anadolu** 19 Haziran 1930.

³⁰⁰ Turhan, "İzmir ve Komşu Vilayetlerde...", **Anadolu** 22 Mayıs 1930.

³⁰¹ Aksoy, **a.g.e.**, s. 228-229.

Rıfat'ın, Vakit gazetesinde 1929 senesinde yayımladığı “Eşref ve Hayatı” başlıklı seri yazısı, dönemin edebiyat alanındaki önemli yazı serilerinden biridir³⁰².

İzmir’de Türk Ocağı’nın düzenlemiş olduğu konferans, konser, müsamere ve balolar şehrin sosyo-kültürel olarak gelişmesinde büyük öneme sahiptir. 1929 yılı sonlarında ünlü Türk sanatçısı Hafız Burhan’ın Bahribaba’daki Türk Ocağı salonunda vermiş olduğu konseri İzmirliiler çok beğenmiştir. 24 Temmuz 1929 Çarşamba günü Miralayzade Niyazi Bey’de, Türk Ocağı salonunda konser vermiştir. Türk Ocağı’nda verilen opera konserleri içerisinde en önemlisi Bestekâr Muhlis Sabahattin Bey’in “Süreyya Paşa Opereti”dir. İzmir Türk Ocağı’nda 10 Teşrin Evvel 1929’da II. Süleymaniye Gençler Birliği tarafından verilen müsamere ile 17 Teşrin Sani 1929’da Ergenekon Terbiye-i Bedeniye Yurdu gençleri tarafından Yunan mezalimini tasvir eden Ümidin Güneşi isimli oyun ile Soyulan Hırsız isimli komediler büyük bir beğeniyle izlenmiştir³⁰³.

Şehrin en büyük ve güzel salonlarından biri olan Türk Ocağı Salonu’nda Hilal-i Ahmer, Himaye-yi Etfal gibi çeşitli kuruluşlara yardım toplamak amacıyla balolar düzenleniyordu. Bu balolara; Vali ve eşi, bankalar, cemiyetler, Maliye müessese müdürleri, tüccarlar, aydınlar ve şehrin ileri gelenleri katılmaktaydı³⁰⁴. Hilâli Ahmer Cemiyeti’nin hükümet salonunda verilen senelik büyük balosu çok güzel olmuş ve sabaha kadar danslar, nezih ve samimi eğlenceler tertip edilmişti. Baloya İzmir’in kibar Türk ve ecnebi ailelerine mensup hanımlardan başka civar vilayetlerden de birçok kibar hanım katılmıştı. Hilali Ahmer Cemiyeti’nin balo için neşrettiği Balo gazetesi davetliler tarafından çok beğenilmişti³⁰⁵.

Dünya Ekonomik Bunalımı, şehrin kültürel ve sanat hayatını da olumsuz yönde etkilemiştir. Buhranın etkisi ile birlikte geçim sıkıntısı ve yaşam mücadelesi içine girmiş olan insanlar, kültürel ve sanatsal faaliyetlerden uzak kalmışlardır. Şehrin kültürel faaliyetleri, tiyatro, edebiyat vb. zarar görmüştür³⁰⁶.

³⁰² Ö. Faruk Huyugüzel, “İzmir Üzerine Hatıralar”, **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Sayı:6, Mart 2003, s.50-51.

³⁰³ Güneş, **a.g.e.**, s. 63, 64, 66.

³⁰⁴ **A.g.e.**, s. 69.

³⁰⁵ **Anadolu**, 17 Kânunusani 1930.

³⁰⁶ **Smyrnelis**, a.g.e., s. 261.

D- SİNEMA VE TİYATRO

İzmir sinemanın ortaya çıktığı ilk Osmanlı şehirlerinden biridir. İlki 1896'da açılmıştır. Açık hava gösterilerini de şehrin çok sayıda sakini izlemeye gelirdi³⁰⁷. İzmir'in ilk sineması Kordon'da açılan Pathe Sineması'dır. Pathe Sineması'nın açıldığı tarihlerde Kordon'da sekiz, Karşıyaka'da iki, Irgat Pazarı, Asansör'de, Güzelyalı ve Basmahane'de birer sinema daha açılmıştır³⁰⁸. İzmir şehrinin ilk tiyatro binası 1841 yılında açılmış olan Euterpe tiyatrosudur. Bu tiyatro binasından başka değişik tarihlerde, İzmir'de Cammarano Tiyatrosu, Eksaristeron Tiyatrosu, Nea Skene, Theatron Smirnes ve Sporting Klüp Tiyatroları da yapılmıştı. İzmir'de 1930 yılına gelindiğinde Türkler tarafından açılmış pek çok sinema olmasına rağmen tiyatro binaları için aynı şeyi söylemek mümkün değildi³⁰⁹. Cumhuriyetin ilanından sonra temsil hayatımızda da bir canlanma olmuştur. Temsil kültürü gittikçe yurdun her tarafında yayılmaya başlamıştır. Tiyatrolarımız yavaş yavaş yabancı şivelerden sıyrılıyor, Türk aktörler daha güzel temsiller sergiliyordu³¹⁰. Cumhuriyetin ilk yıllarında İzmir'in tiyatro yaşamında yabancıların varlığı azalmaya başlamıştır. 1930'lu yıllarda Raşit Rıza Topluluğu'nun verdiği temsillerin yanında yaz aylarında fuar süresince pek çok topluluk İzmirliyle tiyatro sevgisini aşılamıştır³¹¹. İzmir Şehir Tiyatrosu, ilk kez 28 Şubat 1946'da Kültürpark'ta İzmirliyle buluşmuştur. İzmir Şehir Tiyatrosu, beş yıl süren yaşamında 44 telif eserin yanı sıra pek çok çocuk oyunu da sergilenmiştir. Döner bir sahneye sahip olan tiyatro, 480 kişiliktir. Sahnenin genişliği 20 metre, derinliği ise 4 metre idi. İzmir Belediyesi Şehir Tiyatrosu'ndan önce İzmir'de bütün bir sezon oynanan tiyatro yoktu. Fuar zamanı, Basmahane'deki Ali Ulvi Bahçesi, Fuar'daki Akasya Bahçesi, Lunapark civarındaki sahneler başta olmak üzere bir festival gibi birbiri ardında perdeler açılırdı³¹². Bunlardan başka Cumhuriyet halk fırkasının himayesindeki Halkevinin, büyük ve modern bir sahnesi vardı. Halk evinin temsil kolu ve bazı mekteplerde milli bayramlar ve özel günlerde

³⁰⁷ A.g.e., s. 69.

³⁰⁸ Müslime Güneş, "II. Dünya Savaşı'nda İzmir'in Kültürel Hayatında Sinema ve Tiyatro", **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Sayı:6, Mart 2003, s.109.

³⁰⁹ Metin And, "İzmir'de İlk Tiyatrolar", **Hayat Tarih Mecmuası**, Sayı: 6, Temmuz 1967, s.40.

³¹⁰ H. Bedi Fırat, "Temsil Hayatı", **Fikirler**, Sayı:222-223, 31 Birinci Teşrin 1941, s.7

³¹¹ Güneş, a.g.m., s.112.

³¹² Hacer Özmakas, "Bir Tiyatrocunun Anılarında İzmir Şehir Tiyatrosu", **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Sayı:6, Mart 2003, s.90.

burada milli piyesler düzenlerlerdi³¹³. Sinemaların en meşhuru olan Elhamra'da, cumartesi ve pazar günleri 15:00 ve 17:00'deki seanslar oldukça kalabalık oluyordu. O dönemlerde filmler alt yazılı ve orijinal olarak gösteriliyordu. Eşrefpaşa'ya çıkan yokuştaki Tan Sineması da her zaman yabancı filmler getirirdi³¹⁴. Birinci Kordon'da Tayyare ve Sakarya sinemaları bulunmaktaydı. İtalyan mimar Egli tarafından tasarlanan, akustik olarak Türkiye'de eşsiz olan bu sinema dönemin en modern eğlence mekânıydı. Kaloriferli olan, 5 ve 6 kişilik yedi locası bulunan Tayyare Sineması'nda her Çarşamba film değiştirilirdi³¹⁵. Keçeciler caddesindeki Lale Sineması, İkiçeşmelik caddesindeki Asrî Sinema, Ankara Sineması, Karşıyaka iskele karşısındaki Lüks Sinema, Karşıyaka Kemalpaşa caddesindeki Zafer Sineması İzmir'deki diğer önemli sinema salonlarından bazılarıydı³¹⁶.

1929 senesinde İzmir'de Sakarya, Elhamra ve Tayyare sinema salonlarında izlenen bazı filmler şunlardır:

No.. No.. Nanette, Üç Çıplak Kız, Bağdat'ın Üç Hırsız, Serseriler Kralı, Meşin Maskeli Kahramanlar³¹⁷, Çiçekler Melikesi, Aşk Yüzünden, Ölüm Çemberi³¹⁸, Babaların Günahı, Napoleonun Emri, Kadının Harbe Girişi³¹⁹, Serenat, Serseriler Kralı³²⁰, Şiraz Gülü, Gülen Adam bu filmlerden bazılarıdır³²¹.

İstanbul'a gelen yabancı opera, tiyatro toplulukları gelişlerinde ya da dönüşlerinde bir kültür ve sanat merkezi haline gelen İzmir'e uğrayıp, burada hünelerlerini sergilerlerdi. Sahne faaliyetleri, yabancı konsolosluk ve elçiliklerde düzenleniyordu. Moliere, Corneille gibi ünlü tiyatro yazarlarının eserlerinin sergilendiği temsilleri Türk seyircileri de izlemiştir³²².

³¹³ **İzmir Rehberi**, İzmir ve Havalisi..., s. 79.

³¹⁴ A. Nedim Atilla-Nüket Franko, "Salvatore Eskinazi ile Söyleşi O Hep Buradaydı...", **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Sayı:6, Mart 2003, s.179.

³¹⁵ Atilla, **a.g.e.**, s. 24.

³¹⁶ **İzmir Rehberi**, İzmir ve Havalisi..., s. 84.

³¹⁷ **Hizmet**, 18 İkinci Kanun 1929.

³¹⁸ **A.g.g.**, 1 Şubat 1929.

³¹⁹ **A.g.g.**, 15 İkinci Teşrin 1929.

³²⁰ **Anadolu**, 18 Kânunusani 1929.

³²¹ **A.g.g.**, 14 Nisan 1929.

³²² **And**, **a.g.m.**, s.40.

E- MİLLET MEKTEPLERİ, KÜTÜPHANELER VE MAARİF VEKİLİ MUSTAFA NECATİ’NİN VEFATI

I- MİLLET MEKTEPLERİ

Türkiye halkını okuryazar hale getirmek ve halka hayatta lazım olan bilgileri kazandırmak amacıyla Millet Mektepleri Teşkilatı oluşturulmuştu. Millet Mektepleri Teşkilatı sabit ve seyyar olmak üzere; A ve B dershaneleri, halk okuma odaları ile köy dershanelerinden oluşacaktı. Şehirlerde, kasabalarda ve mektebi bulunan köylerde açılan millet mektebi dershanelerine sabit, mektebi olmayan köylerde muallim göndermek suretiyle açılan dershanelere ise seyyar dershaneler adı verilecekti. A dershanelerinde her sene kurslar, 1 teşrinisanide başlayacak ve şubat sonunda bitecekti. Millet Mektepleri, ilk mektep bulunan her yerde, 15-40 talebeli olarak açılacaktı. 16-45 yaşında olan kadın, erkek Millet Mekteplerine devam edecekti. Millet Mektepleri Teşkilâtı’nın umumi reisi ve Millet Mekteplerinin başmuallimi Reisi Cumhuriyet Gazi Mustafa Kemal Hazretleriydi. Millet Mekteplerinde haftada 6 ders verilecekti. Halkı hayata hazırlamak için hesap, ölçüler, sağlık bilgisi, yurt bilgisi dersleri de verilecekti. Mektepsiz köylerin çocukları için köy yatı dershaneleri oluşturularak, bu mektebe 12-18 yaşlarındaki köy çocukları alınacaktı. Ders okutan her muallime dört aylık ders evresi için en az 50 lira verilecekti. Ayrıca Millet Mektepleri Maarif Müdürleri ve İlk Tedrisat Müfettişleri tarafından denetlenecekti³²³. Yeni Türk Harfleri kabul edildikten sonra, Mustafa Necati Bey’in Milli Eğitim Bakanlığı sırasında Millet Mektepleri, halka okuma yazma öğretmek amacıyla 16-45 yaş arasında binlerce kadın ve erkeği çatısı altında toplamıştı. Dersler genellikle akşamları yapılıyordu. Bu kurslar dört ay sürüyordu³²⁴. Millet Mektepleri A ve B kursları olarak iki grup olarak açılmıştı. A kursları yeni Türk harflerini okuyup-yazmayı bilmeyenler için, B kursları ise A kurslarını tamamlayıp bilgilerini artırmak isteyenler için açılmıştı³²⁵.

³²³ Zeki Arıkan, **İzmir Basımından Seçmeler 1923-1938**, II. Cilt-I. Kitap, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2003, s.218-219.

³²⁴ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi, (Başlangıçtan 1988’e)**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No: 160, Ankara, 1989, s. 451.

³²⁵ **Anadolu**, 31 Ekim 1930.

İzmir Vilayeti’nde Millet Mektepleri, 1 Ocak 1929 tarihinde büyük bir ilgi ve coşkuyla törenle açıldı. İzmir’de 1 Ocak 1929 tarihinde 50 Millet Mektebi dershanesi, öğretim faaliyetlerine başladı. İzmir’de açılan dershanelerin yerleri ve açılış törenine katılan şehrin ileri gelenleri şunlardır³²⁶:

Açılan Millet Mektepleri Dersanelerinin Yerleri	Açılış Törenine Katılan Kişiler
Salepçioğlu Camisi Dersanesi	Vali Kâzım Paşa ve Müstahkem Mevki Kumandanı Ali Paşa
Dumlupınar Mektebi Dersanesi	Belediye Azasından Vehbi Bey
Şehit Fethi Bey Mektebi Dersanesi	Mektupçu Şevket Bey
İstiklâl Mektebi Dersanesi	Muhtelit Mektep Müdürü Haydar Bey
Turan Mektebi Dersanesi	Maarif Müdürü Ahmet Nailli Bey
Misak-ı Milli Mektebi Dersanesi	Erkek Muallim Mektebi Müdürü Hikmet Bey
İsmet Paşa Mektebi Dersanesi	Muhasebe Mümeyyizi Ziya Bey
Olti Mektebi Dersanesi	Müfettiş Mansur Tekin Bey, Kız Lisesi Muallimlerinden Rabia Hanım
Aras Mektebi Dersanesi	Metruk Mallar Müdürü Niyazi Bey
Sarıkamış Mektebi Dersanesi	Kısmi Adli Reisi Sabri Bey
İnönü Mektebi Dersanesi	Müfettiş Oğuz Bey, Kız Lisesi Muallimlerinden Kevser Ferit Hanım
Tınaztepe Mektebi Dersanesi	Varidat Müdürü Sabri Bey
Karşıyaka Soğukkuyu Mektebi Dersanesi	Tapu Müdürü İsmail Bey
Duatepe Mektebi Dersanesi	Sulh Ceza Mahkemesi Reisi Cemal Bey, D. Etem ve B. Turan
Kahramanlar Mektebi Dersanesi	Erkek Muallim Mektebi Muallimlerinden Osman Bey
Şehit Fadıl Mektebi Dersanesi	Belediye Reisi Muavini Adil Bey

³²⁶ **Hizmet**, 1 İkinci Kanun 1929.

Müdafaa-i Hukuk Mektebi Dersanesi	İkinci Hukuk Reisi Kemal Bey
Redd-i İlhak Mektebi Dersanesi	Ticaret Mahkemesi Hâkimi Sururi Bey
Alsancak Mektebi Dersanesi	Ağır Ceza Reisi Yakup Rasim Bey, Kız Lisesi Muallimlerinden Nüzhet Hanım
Sakarya Mektebi Dersanesi	Kız Lisesi Müdürü Şehime Hanım
Halit Bey Mektebi Dersanesi	Erkek Muallim Mektebi Muallimlerinden Faik Bey
Zafer Mektebi Dersanesi	İskân Müdürü Münir Bey
Yıldırım Kemal Bey Mektebi Dersanesi	Nüfus Müdürü Hikmet Ali Bey
Tepecik Mahfeli Dersanesi	Baytar Müdürü Adil Bey
İkiçeşmelik Camialtı Dersanesi	Cumhuriyet Halk Partisi Mutemedi Salih Bey
Asansör Kahvehanesi Dersanesi	Evkaf Müdürü Hulusi Bey
Karantina Mahfeli Dersanesi	İstatistik Müdürü Nazım Bey
Cedit Mahallesi Dersanesi	Muallim Reşat Bey
Ballıkuyu Dersanesi	Dr. Ramih Bey
Mumcu Kahvehanesi Dersanesi	Müfettiş Nurettin Bey
Eski Salı Tekkesi Dersanesi	Belediye Azasından Tahsin Bey
İkinci Karantina Spor Mahfeli Dersanesi	Muallim İhsan Bey
Göztepe Mahfeli Dersanesi	Eczacı Ferit Bey
İkinci Süleymaniye Birliği Dersanesi	Posta ve Telgraf Baş Müdürü Enver Bey
Sakarya Kulübü Dersanesi	Hükümet Posta ve Telgraf Müdürü Ferit Bey
Damlacık Kahvehanesi Dersanesi	Belediye Azasından Hafız Hayri Bey
Üçkuyular Dersanesi	Eytam Bankası Müdürü Hayrettin Bey
Karşıyaka Ankara Mektebi Dersanesi	Ziraat Başmüdürü Zühtü Bey
Karşıyaka Türk Birliği Mektebi Dersanesi	Ticaret Müdürü Ziya Bey

Millet Mektepleri, ilk zamanlar İzmir’de yoğun talep görmekte ve açılan mektepler yetersiz kalmaktaydı. Bunun üzerine görülen lüzum gereği; Balçova’da hanım ve erkekler için iki derslane, Karşıyaka’da Ankara mektebinde bir, Turan köyünde bir millet mektebi açılmış ve derslere hemen başlanmıştı. Çevre köylere de 50 kişiden oluşan bir seyyar öğretmen topluluğu Maarif Müdürlüğünce gönderilmişti. Gezici öğretmenlerin köylere göre dağılımı ise şöyleydi: Dikili’ye bir, Yamanlar ve çevresine bir, Kemalpaşa ve Menemen’e iki, Seydiköy’e iki gezici öğretmen atanmıştı. Görevli öğretmenlerin derhal yerlerine gidip, çalışmalara başlamaları bildirilmişti³²⁷.

Halkın yeni Türk harflerini öğrenip, kolayca okuryazar durumuna gelmesi kolayca gözleniyor ve bu herkesi coşku, istek ve azimle dolduruyordu. Daha önceden hiçbir eğitim almamış arabacı ve ayakkabı boyacıları dahi yeni harflerle okumayı sökmekte zorlanmıyorlardı³²⁸. Karşıyaka bölgesinde Şimikler ve Keler köylerinde gündüz yapılan teftişlerde mekteplere devam eden genç, yaşlı herkesin yeni Türk harflerini öğrendiği görülmüştü³²⁹.

Mekteplere halk katılımı yüksek seviyedeydi. Öyle ki; öğretmen olarak görevlendirecek kimse bulmaktaki zorluklar, yeni mekteplerin hizmete girmesini engelliyordu. Nitelikli gençler Maarif Vekilliğine öğretmen olarak başvurmaya çağırılıyordu. Vilayet Tetkik Heyeti, görüşlerini Maarif Vekâletine bildirmeyi sürdürüyordu. Heyet aynı zamanda mekteplerin bazı ek ihtiyaçları için belediyeden beş yüz lira istemeyi düşünüyordu. Yirmiden fazla çalışanı olan işletme ve fabrikalarda birer derslane açılması gereğinden dolayı polis tarafından bu tür işletme ve yerler tespit ediliyordu³³⁰.

Vali Kazım Paşa’nın açıklamasına göre; il genelinde açılan 914 mektebe 49.920 kişi devam etmektedir. Kadınlar için açılan 292 sınıfta 13.700 kişi, erkekler için açılan 622 sınıfta 36.280 kişi eğitim görmektedir. Yetkililer gerek genel gidişattan, gerekse 50 bin hedefini yakaladıkları için memnuniyetlerini dile getiriyordu³³¹.

³²⁷ Anadolu, 6 Ocak 1929.

³²⁸ A.g.g. 25 Ocak 1929.

³²⁹ A.g.g., 10 Ocak 1929.

³³⁰ A.g.g., 13 Ocak 1929.

³³¹ A.g.g., 17 Ocak 1929.

Vilayetin mektepler için istettiği 5925 kitaptan 2925 tanesi gelmiş ve çevre kazalardaki mekteplerde dâhil olmak üzere dağıtımına başlanmıştı³³². Ayrıca, mekteplerin 62 bin liralık bütçesine 10 bin liralık daha ek kaynak bulunduğu bizzat Vali Kazım Paşa tarafından açıklanmıştı. Aynı konuşmada mekteplere devam edenlerin sayısının 60 bine çıktığı da belirtilmişti³³³.

İzmir Vilayeti'nde 1928 -1929 yıllarında Millet Mektepleri'nin faaliyetleri aşağıda gösterilmiştir³³⁴:

KAZA İSİMLERİ	Mektep Adedi		Devam Eden		Muallim	
	A Kursu	B Kursu	Hanım	Erkek	Hanım	Erkek
İzmir	123	12	2654	5344	48	65
Urla	18	2	155	541	15	5
Ödemiş	86	0	1248	2019	13	54
Bayındır	30	3	143	1268	4	18
Bergama	35	0	313	1080	7	28
Tire	29	5	591	907	7	23
Çeşme	22	7	513	657	14	15
Seferihisar	12	7	189	585	4	10
Foça	10	2	64	370	2	10
Karaburun	34	2	580	520	3	19
Kuşadası	16	4	244	709	4	14
Kemalpaşa	21	0	79	810	2	19
Menemen	26	9	329	1078	6	21
Torbalı	24	0	361	559	2	10
Dikili	9	4	130	452	3	6
Toplam	495	57	7623	16929	134	317

İzmir Vilayeti'ndeki Millet Mektepleri'nin 1928-1930 yılları arasındaki talebe ve mezun durumlarını gösteren tablo şu şekildedir³³⁵:

³³² A.g.g., 20 Şubat 1929.

³³³ A.g.g., 25 Şubat 1929.

³³⁴ İzmir Vilayeti 1929-1930 Senesi İstatistik Yıllığı, s. 71.

	YILLAR	DERSANE				
		A		B		Toplam
		E	K	E	K	
ŞEHİRDE	1928-1929	88	65	94	47	294
	1929-1930	83	55	15	6	159
KÖYDE	1928-1929	443	178	56	12	689
	1929-1930	242	109	31	6	388
TOPLAM	1928-1929	531	243	150	59	983
	1929-1930	325	164	46	12	547
	YILLAR	MUALLİM				
		A		B		Toplam
		E	K	E	K	
ŞEHİRDE	1928-1929	72	54	75	42	243
	1929-1930	76	46	16	5	143
KÖYDE	1928-1929	353	49	45	12	459
	1929-1930	231	47	30	5	313
TOPLAM	1928-1929	425	103	120	54	702
	1929-1930	307	93	46	10	456

	YILLAR	TALEBE MEVCUDU				
		A		B		Toplam
		E	K	E	K	
ŞEHİRDE	1928-1929	5439	2716	5683	3203	17041
	1929-1930	4945	2660	674	170	8499
KÖYDE	1928-1929	20070	8434	3150	471	32146
	1929-1930	9970	4603	1258	145	15976
TOPLAM	1928-1929	25509	11150	8833	3674	49166
	1929-1930	14915	7263	1932	315	24425

³³⁵ Tutsak, **a.g.e.**, s.388-389.

	YILLAR	BAŞARILI OLANLAR				Toplam	DIŞARIDAN		
		A		B			A	B	Toplam
		E	K	E	K				
ŞEHİRDE	1928-1929	2468	1888	5600	2398	11498	329	381	710
	1929-1930	1875	1171	295	180	3521	1648	93	1736
KÖYDE	1928-1929	7046	2555	2186	685	12472	88	119	207
	1929-1930	4032	1570	552	25	6179	367	25	392
TOPLAM	1928-1929	9514	4443	7286	3083	24326	417	500	917
	1929-1930	5907	2741	847	205	9700	2015	118	2133

Büyük bir ilgi ve coşku ile faaliyetlerine başlayan Millet Mekteplerinin bütçesi, Türkiye genelinde olduğu gibi İzmir’de de gerilemeye başlamıştır. 1928-1929 yılında Millet Mekteplerinin 45.960 TL. maaş ve ücret, 9.602 TL’de diğer masraflar olmak üzere toplam bütçesi 55.562 TL. iken, 1929-1930 yılında Millet Mekteplerinin bütçesi % 49 azalarak 27.791 TL. maaş ve ücret, 824 TL.’de diğer masraflar olmak üzere 28.625 TL’ye düşmüştür³³⁶.

II- KÜTÜPHANELER

Millet Mektepleri, Kütüphaneler ve eğitim kurumlarının çalışmaları sonucunda İzmir’de kültür hayatının canlılık kazandığı görülmektedir. Devletin ülke genelinde eğitimi destekleyici politikasının yanında, halkın okuma isteği eğitim ve kültür faaliyetlerini kolaylaştırmıştır. İzmir’deki Türk Ocağı, Halkevleri, Himaye-i Etfal, Kızılay vb. dernek ve kuruluşlar da sosyo-kültürel hayatta etkili olmuştur. Bu dönemde İzmir’de bulunan kütüphaneler ise şunlardır: Hisar Kütüphanesi, Erkek Muallim Mektebi, Erkek Lisesi, Kız Lisesi, Sanatlar Mektebi, Şehit Fethi Bey Mektebi, Sakarya Mektebi ve Misak-ı Milli Mektebine ait kütüphaneler, yabancılara

³³⁶ Mustafa Şahin, **Millet Mektepleri (İzmir Örneği)**, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 1990,s. 126.

ait Amerikan Koleji, Karataş Musevi Mektebi, Musevi Yetim Mektebine ait kütüphaneler³³⁷, Milli Kütüphane, Salepçioğlu Kütüphanesi, Konak'ta İngiliz Kütüphanesi, Kordon'da Amerikan Kütüphaneleridir³³⁸.

İzmir Milli Kütüphane Müdürlüğü'nün hazırlamış olduğu altı aylık istatistiğe göre 1 Ocak-30 Haziran 1930 tarihleri arasında Milli Kütüphane'ye 3555 kişi giderek 3555 kitap okumuştur. En çok okunan eserler tarih ve sosyoloji içerikliydi. 3555 kişiden 1144'ü tarih ve sosyoloji içerikli eserler okumuşlardı. Sırasıyla diğer okunan kitaplar ise fen bilimleri, edebiyat, roman, mecmua, dil bilimi, felsefe, çeşitli haberler, dini içerikli kitaplardı. Fen Bilimlerine ait eserleri okuyanların sayısı 778, edebiyat 648, roman 630, mecmua 185, dil bilimi 65, felsefe 59, çeşitli haberler 25 ve dini eserleri okuyanlar 21 kişidir.

İstatistiğe göre, en fazla kitap okuyanlar öğrencilerdir. Altı ay zarfında kütüphaneye giden öğrencilerin sayısı 2539'dur. İkinci sırada okuyanlar ise 446 kişi olan memurlardır. Üçüncü sırada bulunanlar sanatkarlardır. Bunlar da 198 kişidir. Dördüncü sırada mühendis, gazeteci, avukat gibi meslek sahipleri teşkil etmektedir. Bunlar da 11 kişidir. Beşinci sırada tüccarlar, altıncı sırada muallimler ve yedinci sırada askerlerdir. Altı ay zarfında kütüphanede kitap okuyan tüccar 113, muallim 83, asker de 42'dir. Kütüphaneye devam ederek okuyanların çoğunluğu erkeklerdir. Kadınlardan ise öğretmen ve öğrenci hanımlar kütüphaneye devam etmektedir.

Kütüphane'de kitap okuyanları yaş gruplarına göre sıralayacak olursak; birinci sırada 10 ile 20 yaş arasında bulunanlar oluşturmaktadır. İkinciliği 20-30, üçüncülüğü 30-40, dördüncülüğü 40-50, beşinciliği 50-70 yaşlarında olanlar oluşturmaktadır. Gençlerin pek çoğu birinci sırada ciddi eserler okumaktadır. Milli Kütüphane'nin kayıtlarına göre 1928 senesinde 9632 kitap, 1929 senesinde ise bir düşüş yaşanarak 5960 kitap okunmuştur.

Kütüphane'de 10.000 kitap bulunmaktadır. Bu kitaplardan 6534'ü eski Arap harfleri ile yazılmış eserler olup, 1154'ü Arapça, 130'u Acemce ve 5250'si de Türkçedir. Kütüphanede yeni Türk harfleriyle yazılmış eserlerin sayısı ise 75'tir³³⁹.

³³⁷ Baran, *İzmir'in İmar ve İskânı (1923-1938)*, s. 266-267.

³³⁸ Bilget, *a.g.e.*, s.48.

³³⁹ *Anadolu* 4 Temmuz 1930.

III- MUSTAFA NECATİ'NİN VEFATI

Mustafa Necati, merhum Darendeli Halit Bey'in oğludur. 1892 senesinde İzmir'de doğmuş ve İzmir'de büyümüş olan Necati, en verimli döneminde 1 Ocak 1929 senesinde 36 yaşında vefat etmiştir. İlköğrenimini İzmir'de tamamladıktan sonra İzmir İdadisinde okumuştur. Daha sonra İstanbul'a giderek hukuk mektebini bitirmiştir. Necati Bey, siyasi ve vatani faaliyetlerine ilk defa 1910 senesinde Anadolu gazetesi yazarlığı ile başlamıştı. Ayrıca İzmir Türk Ocağı'nın ilk kurucularındandır³⁴⁰. İzmir'de Darr'ül Muallimin ve Darr'ül Muallemat'ta öğretmenliklerde bulunmuştur. Vasıf Çınar'la birlikte Şark Hususi İdadisi'ni açmıştır³⁴¹. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinden üç gün sonra buradan ayrılarak "Reddi İlhak Cemiyeti'ne" katılmıştır. Balıkesir'de ilk Kuvayı Milliye Heyeti Merkeziyesi'ni oluşturmuş, aynı şehirde İzmir'e Doğru gazetesini çıkarmaya başlamıştı. Ankara'da I. B.M.M. açılınca Saruhan Mebusu seçilerek Ankara'ya geçmiştir. Kastamonu İstiklâl Mahkemesi reisliğine seçilmiş, iki yıl boyunca İstiklâl mücadelesi karşıtlarıyla uğraşmıştır. İzmir'in kurtuluşundan sonra II. B.M.M.' ne İzmir mebusu olarak katılmıştı. O dönemde yeni kurulmuş olan İmar İskân ve Mübadele vekâletine tayin edilmiştir. Bir müddet sonra Adliye Vekili olunca şimdiki Adli İnkılâbın ilk temellerini atmıştır. İkinci İsmet Paşa kabinesinde Hamdullah Suphi Bey'in istifasından sonra Maarif Vekili olarak kabinede yer almış ve ölümüne kadar da bu görevi başarıyla yerine getirmiştir³⁴². M. Kemal Atatürk'ün çalışkanlığı, sağlam karakter ve kişilik özelliklerinden dolayı çok sevdiği Mustafa Necati'nin bakan olarak seçilmesi sevinçle karşılanmıştı. Genç, dinamik yeni bir bakanın sorunların çözümünde daha etkili olacağına inanılıyordu³⁴³. Mustafa Necati, bakanlığı sırasında büyük saygınlık kazanmış ve bugüne kadar da öğretmenlerce unutulmamıştır. Mustafa Necati, öğretmenlerdeki meslek aşkı ve heyecanı doruk noktasına çıkarmıştı. Onun zamanında maarif müdürleri, müfettişler, valiler ve politikacılar öğretmenlere karşı keyfi hareketlerde bulunmaya cesaret edemezdi. Öğretmenlerin sorunlarıyla doğrudan ilgilenirdi. Kısacası Mustafa Necati, öğretmene

³⁴⁰ A.g.e., 2 Kânunusani 1929.

³⁴¹ Kemal Arı, "Mustafa Necati'nin Ölümü ve İzmir", *İzmir Tarih ve Toplum*, Mart 2009, s.60.

³⁴² Anadolu 2 Kânunusani 1929.

³⁴³ Arı, a.g.m., s.59.

güven veren bir bakan olmuştur³⁴⁴. “ *Necati yalnız İzmir’in gözbebeği değil, Türk İnkılâbının da en büyük simalarından birisiydi. Canı kadar hatta canından fazla sevdiği İzmir’in Yunanlılar tarafından işgali ile başlayan Türk İstiklâl ve inkılâp mücadelelerinde her sayfada ayrı ayrı Necati’nin bir mevkii, kendine mahsus bir mevkii vardır...*”³⁴⁵.” Türk Devrimi’nin öncüsü olan Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün yanında canla başla çalışan bir avuç idealist insandan biri de Mustafa Necati’ydi. Türk Devrimi’nin en önemli konularından biri olan eğitim ve öğretim faaliyetlerinde öncü rolünü üstlenmişti. Devrime yürekten inanan genç bakan bir taraftan yoksullukla bir taraftan da bilgisizlik ve cahillikle mücadele ediyordu. Yeni Türk Alfabesi’nin benimsenmesi ve okuma-yazma oranının artması için büyük uğraş veriyordu. Türkiye’de ilk defa bir kitabın 200.000 adet basılması emrini veren, Millet Mektepleri’nin açılacağı müjdesini veren Mustafa Necati’nin sağlığı bozulmaya başlamıştı. Doktorlar birbirleriyle görüşükten sonra maarif vekilinin ameliyat olmasına karar vermişti³⁴⁶. Türk inkılâbının en önemli simalarından olan, Türkiye Cumhuriyeti’nin güzide Maarif vekili Necati apandisit rahatsızlığı yüzünden yapılan ameliyat sonrası vefat etmişti³⁴⁷. Memleketin çok candan samimi bir hizmetkârı olan Maarif Vekili İzmir Mebusu Mustafa Necati daha gençliğine doyamadan, hizmetinden bu milleti daha uzun seneler istifade ettirmeden hayata gözlerini yummuştu³⁴⁸. Cenaze merasiminde, Gazi Hazretleri adına Kâtibi Umumi Tevfik ve Seryaver Rusuhi Beyler, B.M.M Reisi Kâzım Paşa, bütün vekiller, mebuslar, müdürler, binlerce halk ve öğrenci bulunmuştu³⁴⁹. Necati Bey’in cenaze merasimine asker, jandarma, polis, ellerinde çelenklerle izciler ve öğrenciler katılmıştı. Öğrenciler yolun iki tarafında sıralanarak cenazeyi selamlamışlardı. İsmet, Fevzi ve Kâzım Paşalar, vekiller ve birçok mebus Cebeci’deki mezarlığa kadar cenaze otomobilini takip etmiş ve cenaze töreni esnasında hazır bulunmuşlardı. Başvekil İsmet Paşa hazretlerinin, merhum Mustafa Necati’nin kabri üzerinde yapmış olduğu konuşma herkesi ağlatmıştı³⁵⁰. Başvekil İsmet Paşa, konuşması sırasında cenaze

³⁴⁴ Akyüz, **a.g.e.**, s. 459.

³⁴⁵ **Anadolu 2** Kânunusani 1929.

³⁴⁶ Arı, **a.g.m.**, s.61-62.

³⁴⁷ **Anadolu 2** Kânunusani 1929.

³⁴⁸ **Hizmet**, 2 İkinci Kanun 1929.

³⁴⁹ **Cumhuriyet**, 3 Kânunusani 1929.

³⁵⁰ İzmir Meb’usu H. Hüseyin, “Sevgili Necati’yi Bugün Kara topraklara Gömdük”, **Anadolu 3** Kânunusani 1929.

töreninde bulunanlarla birlikte kendisi de ağlamıştı. İzmir'in kıymetli evladı Mustafa Necati, Cebeci'de annesinin yanında kara topraklara gömülmüştü³⁵¹. Başvekil İsmet Paşa Mustafa Necati'nin mezarı başında yapmış olduğu nutkunu şöyle bitirmişti: *"İnkılâpçıların ölürken kalanlardan ve yeni yetişenlerden bir tek dileği vardır: Cansız bileklerinde sallanan vazife bayrağının kavranıp daha yüksekte dalgalandırılmasıdır. Necati, aziz Necati! Dileğin yerine getirilecektir"*³⁵².

F- GÜNDELİK HAYAT

I- SUÇLAR

İzmir merkezdeki suç türlerine bakıldığında en önemli ağırlığı hırsızlık, gasp, sahtecilik, dolandırıcılık ve yankesicilik alıyordu³⁵³. Karabağlar, Kokaryalı ve Eski İzmir havalisinde birçok şahsın hayvanları çalınmaya başlamıştı. Bu şahısların adedi 20'ye ulaşmıştı. Hırsızlık olayları gün geçtikçe çoğalmaya başlamıştı. Vilâyet bu konuda önlemler almaya çalışıyordu³⁵⁴. İzmir'de Sokak ortasında yatıp kalkan insanlar da vardı. Bunlar geceleri yangın yerinde yatarlardı. Gündüzleri sokaklara atılırlar, hiçbir yerde durmaz ve eğlenmezlerdi. Karınlarını nerde doyurdukları belli değildi. İzmir'in asayışı ve huzuru için polis ve belediye bu kişileri sürekli denetim altında tutardı³⁵⁵.

Şehrin bazı yerlerinde ara sıra meydana çıkarılan gizli randevu evlerinin faaliyetlerine son vermek ve zararlarını ortadan kaldırmak için zabıtaca şiddetli tedbirler alındı. Bu tedbirlere göre farklı isimler altında, bu evlerin faaliyetini sürdürenler cezalandırılacakları gibi ortaya çıkarılan evlerde 5 ay boyunca kapatılacaktı. Ayrıca gizli suretle fuhuş faaliyetlerine devam eden kadınların sıkı bir şekilde takip edilmesi ve bu gibi kadınların meydana çıkarılması için zabıta ve muhtarlar iş birliği yapacaktı³⁵⁶.

³⁵¹ İzmir Meb'usu Osmanzade Hamdi, "Necati'nin Mezarında", **Anadolu** 3 Kânunusani 1929.

³⁵² **Anadolu**, 4 Kânunusani 1929.

³⁵³ Göksu, **a.g.e.**, s.57.

³⁵⁴ **Hizmet**, 15 Mayıs 1929.

³⁵⁵ **A.g.g.**, 22 Temmuz 1929.

³⁵⁶ **A.g.g.**, 17 Nisan 1929.

Hizmet gazetesi başyazarı Zeynel Besim'e göre randevu evleri sıkı bir denetime tabi tutulup kapatıldı. Fakat artık fuhuş, mahalle aralarına ve namuslu semtlere kadar inmeye başlamıştı. Medeni ve beşeri bir ihtiyaca cevap verecek umumhaneleri olmayan bir memlekette, gizli randevu evlerinin açılmasından, fuhuşun sokak aralarına ve mahallelere kadar inmesinden doğal bir şey yoktu. Zeynel Besim'e göre fuhuşu meslek edinmiş kadınlara karşı halk sağlığını koruyucu önlemler alınmalı, umumhaneler ve gizli randevu evlerinin zabıtaca denetimi yapılarak açılması sağlanmalıydı. Böylece bütün şiddetiyle fuhuşun mahalle aralarına ve sokaklara kadar inmesi engellenecekti³⁵⁷.

Dünya ekonomik bunalımının toplum ve bireyler üzerinde olumsuz etkilerine de dikkat etmek gerekir. Açlık, yokluk ve iflasın sonucunda intihar eden insanların sayısı gün geçtikçe artmaktaydı. Bunun yanında geçim sıkıntısıyla birlikte tüm dünyada olduğu gibi dilencilik, fuhuş ve karaborsacılığın ülke genelinde arttığı görülmektedir. Ekonomik buhranın getirmiş olduğu açlık ve sefalet ile intiharların dışında İzmir'de suç sayılacak eylemlerde de bir artışın olduğu görülmektedir. Özellikle hırsızlık, gasp, saldırı, yankesicilik ve dolandırıcılık gibi suçlarda artış olmuştur³⁵⁸.

İzmir vilâyetinde maddi zorluklar, aşkına karşılık bulamama ve yasak ilişki gibi sebeplerden dolayı intiharlarda görülmekteydi. Birinci Aziziye Mahallesi'nde 60 yaşlarında, parası olmayan, maddi zorluklar içerisinde bulunan, ihtiyar bir adam olan Hamdi Bey canından bıkmış ve intihar etmişti³⁵⁹. Demirciye bir saat mesafede Çanakçı Köyü'nde Şerif isimli bir delikanlı evli olduğu halde kocası askerde olan Asiye isimli bir kadınla ilişki yaşadı. Köylü tarafından bu durum öğrenilince Asiye isimli kadın kendini ağaca asarak intihar etti. Şerif isimli delikanlının eşi de bu durumu öğrenince, üzüntüsünden kendini aynı ağaca asarak intihar etmişti³⁶⁰.

Vilayetin son üç aylık faaliyeti hakkında Dâhiliye Vekâleti'ne gönderdiği rapora göre asayiş gün geçtikçe düzelmekteydi. Bergama ve havalisinde huzuru bozan Dağıstanlı Ali çetesinin mensupları dağıtılmıştı. Bayındır, Menemen, Tire,

³⁵⁷ Zeynel Besim, "İki Mesele", **Hizmet**, 2 Ekim 1929.

³⁵⁸ Alev Gözcü, "Bir İntiharın Sosyo-Ekonomik Arka Planı: Dünya Ekonomik Bunalımı'nın İzmir Örneğinde Gündelik Yaşama Yansımaları", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, VI/14, İzmir, 2007, s. 86-88.

³⁵⁹ **Hizmet**, 26 Şubat 1929.

³⁶⁰ **A.g.g.**, 27 Mart 1929.

Ödemiş kazalarında görülen cinayet, kız kaçırma gibi suçların azalması için tedbirler alınmıştı³⁶¹.

1929 senesinde İzmir vilayetindeki bazı suçlar ve dağılımı şu şekildedir³⁶²:

Kazalar	Kız Kaçırma	Yaralama	Darp	Hane Saldırı	Sarhoşluk	Bekâretin Bozulması	Dolandırıcılık	Yankesicilik	Silah Atma	Tehdit	Kumar Oynamak	Yol Kesmek	İntihar	Irza Geçmek
	Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	Adet
İzmir	11	195	23	11	4	14	6	29	25	3	12	0	2	0
Urla	2	10	115	3	1	3	2	0	9	40	1	0	0	3
Ödemiş	6	16	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Bayındır	6	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Bergama	11	46	6	4	0	13	0	0	0	1	0	8	0	0
Tire	12	16	7	4	1	2	1	0	0	0	0	0	2	0
Çeşme	0	9	64	0	0	4	0	0	0	0	0	1	0	0
Seferihisar	6	41	1	0	3	4	1	0	0	4	1	0	0	1
Foça	1	4	50	2	2	0	3	0	1	5	3	0	0	0
Karaburun	3	7	1	0	0	2	0	0	0	0	0	1	0	0
Kuşadası	3	12	12	6	0	0	1	0	1	10	2	0	0	7
Kemalpaşa	5	22	2	5	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Menemen	4	13	12	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Torbalı	7	13	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0
Dikili	6	2	1	0	0	1	0	0	6	0	0	1	0	4
Toplam	83	410	295	35	11	46	14	29	42	62	19	11	4	15

³⁶¹ A.g.g., 1 Mart 1929.

³⁶² İzmir Vilayeti 1929-1930 Senesi İstatistik Yıllığı, s.168-170.

1929 senesinde İzmir vilayetindeki hapishanelerin durumu ve mahkûm sayıları aşağıda gösterilmiştir³⁶³:

KAZALAR	KOĞUŞ ADEDİ	HAPİSHANE MEVCUDU					
		TUTUKLU		MAHKÛM		TOPLAM	
		E	K	E	K	E	K
İzmir	9	208	6	500	7	708	13
Urla	3	34	0	14	0	48	0
Ödemiş	4	85	2	55	0	140	2
Bayındır	2	8	1	7	1	15	2
Bergama	7	42	2	31	2	73	4
Tire	3	2	0	3	1	5	1
Çeşme	3	8	1	196	1	204	2
Seferihisar	0	4	0	2	0	6	0
Foça	3	0	0	0	0	0	0
Karaburun	1	0	0	0	1	0	1
Kuşadası	2	2	0	5	0	7	0
Kemalpaşa	3	1	0	2	0	3	0
Torbalı	1	4	0	1	0	5	0
Menemen	2	4	0	4	0	8	0
Dikili	2	0	0	0	0	0	0
Toplam	43	402	12	820	13	1222	25

II- AYDINLANMA

İzmir şehrinin aydınlatılması için Cumhuriyet döneminden itibaren havagazı kullanılmıştır. Kentin aydınlanmasında bazı özel kuruluşlar aracılığıyla elektrik kullanıldığı da görülmektedir. Elektrik üretimi ile yapılan aydınlanma pahalıya mal olduğundan yeterince kullanılmamıştır³⁶⁴. Havagazı tesisatı İzmir yangınında büyük zarar görmüş olmasına rağmen 1930'lu yılların başlarına kadar önemini de

³⁶³ A.g.e., s.164.

³⁶⁴ Şen, a.g.e., s. 75.

korumuştur. Bu tarihten itibaren aydınlatma da yerini elektriğe bırakmıştır³⁶⁵. Teknolojik gelişmelerle birlikte elektriğin daha ucuz ve modern bir enerji çeşidi olmasından dolayı şehrin hava gazı ile aydınlatılması konusundaki tartışmalar ve düşünceler bırakılarak, 1931-1941 yılları arasında belediye başkanlığı yapmış olan Behçet Uz döneminde şehrin aydınlatılmasında elektrik tercih edilmeye başlanmıştır³⁶⁶. İzmir Belediyesi'nin daha ucuz elektrik ihtiyacını karşılama düşüncesi doğrultusunda İzmir Tramvay ve Elektrik Türk Anonim Şirketi tarafından kurulan elektrik santrali 1928 yılında faaliyete geçmiştir³⁶⁷. Elektrik şirketi Bahribaba parkı girişinde bir santral binası ve tesisatını yaptırmıştı. Bu santral, fabrika merkezinden 10100 volt üzerinden gelmekte olan elektriği 220 volta indirecek ve yukarı mahallelere dağıtacak³⁶⁸. Şirketin 1929'da elektrik üretimi 2.498 kilovat saat iken bu oran 1939 yılında 10.054 kilovat saate çıkmıştır. 1929 yılında abone sayısı 4.186 iken bu oran 1939'da 15.484 olmuştur³⁶⁹.

III- YANGINLAR VE İTFAİYE TEŞKİLATI

İzmir Belediyesi, Cumhuriyetin ilanından sonra itfaiye teşkilatına büyük önem verdi. Cumhuriyet öncesi İzmir'de 15 eski makine ve kısmen atlı arabalardan oluşan itfaiye teşkilatı yeni makinelerle donatılarak, 1928 yılına gelindiğinde 28 araçtan oluşan bir park meydana getirildi³⁷⁰.

Eski Bitpazarında Silahçı Ali Bey'in mağazasında yangın çıktı. Birkaç saat içinde 11 dükkân yandıktan sonra hemen söndürülmüştü³⁷¹. İzmir'in herhangi bir semtinde çıkan yangın hemen tespit edilir ve itfaiye teşkilatı hemen yola çıkardı. Çoğu zaman yangının çıktığı semtin halkı, yangın çıktığını gelen itfaiye teşkilatını görünce anlar ya da itfaiye teşkilatı yangını söndürdükten sonra semt sakinlerine yangın çıktığını haber verirdi. İzmir İtfaiyesi, çıkan yangınların % 95'ini yangının

³⁶⁵ Kurt, **a.g.e.**, s.125,244.

³⁶⁶ Dr. Oktay Gökdemir, "Tarihi Hava Gazı Fabrikası'ndan Çağdaş Bir Kültür Kompleksine, Cumhuriyet'in Çağdaş Kenti İzmir'in Yeniden Doğuşu", 9 Eylül'ün 86. Yılında Cumhuriyet'in İzmir'i, İhlas Gazetecilik, 9 Eylül 2008, s. 92.

³⁶⁷ Durgun, **a.g.e.**, s. 103-104.

³⁶⁸ **Hizmet**, 22 Ağustos 1929.

³⁶⁹ Şen, **a.g.e.**, s. 75.

³⁷⁰ Atilla, **a.g.e.**, s. 16.

³⁷¹ **Hizmet**, 23 Nisan 1929.

çıktığı yerde söndürürdü. İzmir İtfaiyesinin bu başarısı sayısal olarak aşağıda gösterilmiştir³⁷²:

SENE	ÇIKAN YANGIN SAYISI	SÖNDÜRÜLEN	TAMAMEN YANAN
1933	93	84	9
1935	77	70	7
1936	77	74	3

1929 yılında İzmir’de meydana gelen yangınlar sayısal olarak şöyledir³⁷³:

SENE	TAMAMEN YANAN	KISMEN YANAN	CÜZİ YANAN	TOPLAM
1929	20	11	82	113

IV- EĞLENCE YERLERİ VE PARKLAR

İzmirlilerin belli başlı eğlence yerleri yaz ayları hariç sinemalar, tiyatrolar ve sahil gazinolarıydı. İzmir’in önde gelen eğlence yerleri Kordon, Karşıyaka, Güzelyalı, İnciraltı ve Kültürpark’tı³⁷⁴. “İzmir, Levant’ın en parlak ticaret kenti; burada hemen hemen bütün Avrupa devletlerinin –büyük bir lüks içinde yaşayan-konsoloslukları bulunuyor. Bunun yanı sıra kentte yaşayan Avrupalı işadamlarının durumları da çok iyi. Kentin ticarete uygun konumu dolayısıyla limana sık sık gelen gemiler kentin zenginliğini günbegün biraz daha artırıyorlar. İzmir ayrıca, İran’dan ve Anadolu’nun içlerinden gelen kervanlar için de bir kesişme noktası oluşturuyor. Avrupalılar, yerli halktan ayrı bir semtte oturuyorlar; rıhtım boyunca uzanan evleri denizden bakıldığında harika bir resim meydana getiriyor. Ve aynı zamanda hemen hemen hepsinin –herhangi bir tehlikeyle karşılaşmadan ve eğlenceleri düzenledikleri- yazları kullandıkları sayfiye evler var. Buradaki insanların neşeli hali, güzel kadınların sevecenliği ve karşılaşılan konuksever sıcaklık buradan

³⁷² Baskın, a.g.e., s. 36,37.

³⁷³ Serçe, a.g.e., s. 227.

³⁷⁴ Güneş, a.g.m., s.90.

*ayrılmamızı zorlaştıran nedenler. Bunun içindir ki İzmir, gezginler için beğenilen ve tercih edilen bir kent. Burada yaşayan Türkler de oldukça kibar insanlar; onlar da ticaretin önemini kavramışlar; çünkü ürettikleri tahıl burada kolayca satabiliyorlar.*³⁷⁵ İzmir, Ege'nin ihracata yönelik tarım ürünleri ile madenlerinin sevk edildiği bir liman kenti olmasının yanında, kentteki gayrimüslim tüccar, banker, araçlara dayalı burjuva yapısı gereği, kültür, sanat ve eğlence yönüyle de ön plana çıkmıştır. İzmir'de toplum yaşantısı, doğunun hemen bütün şehirlerine oranla daha gelişmiştir. Akşam yemekleri, balolar, davetler birbirini izliyor. Salonlarda kaliteli müziğe büyük önem verilirdi³⁷⁶. Kordon'uyla ünlü, Avrupa sosyetesinin deniz kenarındaki yazlık mekânı olan, Küçük Paris diye adlandırılan Ege'nin incisi İzmir'de, gece yaşantısında gazinolardaki eğlencelerde dikkat çekiciydi³⁷⁷. 1929 yılında, Hizmet gazetesi editörü Zeynel Besim, İzmir'de hayat koşullarının artık eskisi gibi olmadığını, yaşamın daha az renkli olduğunu belirtiyordu. Şehirdeki insanların ve ziyaretçilerin eğlenebileceği, hoşça vakit geçirebileceği sosyal mekânların azlığından dert yanmaktadır³⁷⁸.

1930'lu yıllarda İzmir'de insanların eğlenip dinlendiği bazı gazinolar ise şunlardır³⁷⁹:

- Kafe Korso	- Yeni Nino Gazinosu
-Türkocağı Aile Bahçesi	- Kozağaç Gazinosu
- İsmet Bey Gazinosu	- Alsancak Deniz Banyosu Gazinosu
- Bayraklı İskele Gazinosu	- Zühre Gazinosu
- Karşıyaka Osman Bey Gazinosu	- Şehir Gazinosu
- Şen Türk Gazinosu	-Panayır Gazinosu
- Yeni Taflan Gazinosu	- Halkevi Gazinosu
- Karşıyaka Belediye Sahil Gazinosu	- İnciraltı
- Sinekli Gazinosu	- Belediye Park Gazinosu
- Belediye Şehir Gazinosu	- Zaman Gazinosu

³⁷⁵ Lütü Dağtaş, **İzmir Gazinoları 1800'lerden 1970'lere**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, Nisan 2004, s.1-2.

³⁷⁶ **A.g.e.**, s.4-5.

³⁷⁷ **A.g.e.**, s.20.

³⁷⁸ **Hizmet**, 15 Eylül 1929.

³⁷⁹ Dağtaş, **a.g.e.**, s.23-56.

İzmir’de gece hayatı, belirli birkaç gazonadan başka Bahri baba parkında geçmekteydi. Akşamları irili ufaklı, kadınlı erkekli insanlar grup halinde aile aile buraya akın ederlerdi. Parkın çeşitli yerlerine konan oturma yerleri hemen dolardı. Yer bulamayan insanların bazıları toprağa bazıları çimenliklerin kenarlarına otururlardı. İnsanlar yemeklerini yerlerdi. Kafile halinde gelen gençler şarkılar eşliğinde eğlenirlerdi. Saat 11’de lambalar sönünce herkes evinin yolunu bulurdu. Gündüz ise ağaçların altında işsiz, bazı insanların banklarda uzanarak uyudukları görülürdü³⁸⁰.

İzmir’de insanların gezdiği, vakit geçirdiği parklar arasında Kültür park önemli bir yere sahipti. Kültür parkta, müzeler, şehir stadı, tenis kortları, hayvanat bahçeleri, suni bir göl ve birçok kültür müessesesi bulunmaktaydı. Bunun dışında Konak, Belediye Sarayı, Hatuniye, Cumhuriyet Meydanı, Şehitler Abidesi, Tayyare Şehitleri, I. İnönü sahil parkı, Kazı Özalp, Deliklitaş, Emniyet Abidesi, Karşıyaka Soğukkuyu parkları da insanların vakit geçirdiği yerler arasındaydı. Şehirde çocukların oyun yerleri ise Belediyenin Karşıyaka Sahil Parkı, Karantina Köprü parkı, Eşref Paşa, Karşıyaka Çocuk Yuvası, Faik Paşa ve Behçet Salih Parkıydı³⁸¹.

V- ET FİYATLARI VE EKMEK MESELESİ

Ülke genelinde et fiyatlarının aşırı şekilde yükselmesi tartışmalara neden oluyordu. Son günlerde et fiyatlarının pahalılığı konusunda yapılan araştırmalara göre bu kış gerek Anadolu’da gerek Trakya’da hayvan ölümleri oldukça fazla olmuştu. Kurtarılan hayvanlar içinde birçok masraf yapılmıştı. Bu durum doğal olarak et fiyatlarının yükselmesine neden oluyordu³⁸². 1929 senesi İzmir basınına bakıldığında, et fiyatlarının yükselişi ve İzmir Belediye’sinin et fiyatlarının düşmesi konusundaki yaptığı mücadele geniş yer tutmaktadır. Et fiyatlarının yükselişi karşısında belediye, kasaplara karşı büyük bir mücadeleye başlamıştı. Belediyenin et fiyatlarının artışına karşı başlattığı mücadele etkisini kısa zamanda gösterdi. Kasaplar kelle ve ciğerleri de et fiyatıyla satıyorlardı. Belediye, kelle ve ciğerleri ayırmış, 100 kuruş üzerinden taze kuzu eti satmaya başlamıştı. Bunun üzerine

³⁸⁰ **Hizmet**, 1 Ağustos 1929.

³⁸¹ **İzmir Enternasyonal Fuarı ve İzmir Rehberi 1937**, s.42-43.

³⁸² **Cumhuriyet**, 22 Mart 1929.

kasaplar da kelle ve ciğeri et fiyatından ayırmıştı³⁸³. Belediye, Caferaki Biraderler ile anlaşmaya varmış, şehrin on iki yerinde belediyenin göstereceği dükkânlarda bu kardeşlere et sattıracaktı. Bu dükkânlarda satılan etler, kasapların sattığı et fiyatlarından en az on kuruş ucuz olacaktı. Bunun üzerine koyun etinin kilosu 80 kuruşa satılmaya başlanmıştı³⁸⁴. Belediyenin yapmış olduğu bu anlaşma kısa sürede etkisini gösterdi. Kasaplar koyun etinin kilosunu 90 kuruşa düşürmüştü³⁸⁵.

Baytar Müdürlüğü'nün İzmir mezbahasında kesilen hayvanlarla ilgili olarak yaptığı istatistiğe göre 1929 senesinde İzmir mezbahasında 41.784 koyun, 31.821 kuzu, 4.787 keçi, 761 oğlak, 4.762 öküz, 8.211 inek, 514 manda, 88 deve, 672 dana, 30 malak, 47 domuz kesilmişti³⁸⁶. 1929 senesinde İzmir mezbahasında 2.352.298 kilo et çıkmıştır. Deniz ve köylerden 235.209 kilo balık elde edilmiştir. Bunlara 117.613 kümes hayvanının etleri de dahil edilirse İzmir merkezinde bir senede 2.705.115 kilo et tüketilmiştir. İzmir'de 182.000 nüfus mevcut olduğuna göre toplam tüketilen et miktarı mevcut nüfusa bölünürse bir senede kişi başına 14, 5 gram et düşmektedir.

Kazalar da hesaba katılmak suretiyle bütün vilâyet dâhilinde bir senede tüketilen et miktarı 4.558.600 kilodur. Vilâyetin genel nüfusu 558.000 olduğuna göre kişi başına 7,5 gram et düşmektedir. Buda vilayet dâhilinde et fiyatlarının yükselişi karşısında halkın ne kadar az et tükettiğini göstermektedir.³⁸⁷

Yetkililerin önceliği, halkın yaşadığı yokluklar içerisinde hayat pahalılığını bir nebze de olsa düşürebilmek olduğu için, dışarıdan gelen una uygulanan vergi 11 kuruştan 4 kuruşa düşürüldü. Bu durumda ekmek fiyatının 3 kuruş ucuzlayacağı hesabı yapılıyordu. Un tüccarları tüm açıklamalarına rağmen vergi indiriminde genel fikri değiştiremedi. Unculara göre fiyatın yüksekliği, kötü geçen tarım sezonundan olsa gerek, buğday kıtlığıydı. Geçen sene aynı zamanda 100 bin çuval buğday varken, bahsi olan senede sadece 20 bin çuval mevcuttu; un fiyatlarının yüksek olması tüccarların elinde olan bir şey değildi³⁸⁸. Sonuç olarak genel çoğunluğun, halk kitlelerinin çıkarları her şeyin üzerinde tutuldu ve devlet vergi toplamından

³⁸³ **Hizmet**, 1 Mart 1929.

³⁸⁴ **Anadolu**, 27 Eylül 1929.

³⁸⁵ **A.g.g.**, 1 Teşrinievvel 1929.

³⁸⁶ **A.g.g.**, 6 Kanunisani 1930.

³⁸⁷ **A.g.g.**, 17 Şubat 1930.

³⁸⁸ **A.g.g.**, 18 Ocak 1929.

fedakârlık etti. Birkaç gün sonra Belediye yeni ekmek fiyatlarını açıkladı. Hem birinci hem ikinci nevi ekmek 20 para ucuzlayacak; birinci nevi ekmeğin kilosu 19 kuruşa inecekti³⁸⁹.

Amerika'dan alınan bir bilgiye göre 1929 yılı, Dünya hububat piyasasının genel savaştan beri ilk defa, ürün fazlalığından dolayı buhran geçirdiği bir dönem olmuştur. Bir önceki sene iyi giden mahsulün birçoğu elde kaldığı için de buğday fiyatları düşmeye devam etme eğilimine girmiştir. Nitekim elde kalan mahsulün miktarı yeni senede üretilenin yarısı kadar olmuş, 1929 yılı mahsulünün miktarı da önceki seneye oranla iki misli artmıştır. Bu nedenle hububat ihracatı yapan ülkeler arasında şiddetli bir rekabet başlamıştır³⁹⁰.

Bizdeki durumda bundan farklı değildir. Tam mevsiminde ve bol miktarda yağan yağmur geçmiş senelerdeki mevcut kıtlığı gidererek memleketimizin her yanında mahsulü arttırmıştır. Bunun yanında hükümetin mahsulü iki katına çıkarmak için aldığı radikal tedbirler şehrimizde de memnuniyetle karşılanmıştır. Zaferden sonra hükümetimizin göstermiş olduğu bu gayret ve faaliyet neticesinde memleketimiz, dışardan un ve buğday getirme ihtiyacını hissetmemiştir. Hükümetimizin aldığı tedbirler neticesinde ileriki senelerde iktisadi hayatımızda iyileşme görülecek ve dışarıya da ihracat yapılma imkânı sağlanabilecektir³⁹¹.

Buğday ve un üretimindeki fazlalık fiyatlar üzerine de yansıdığı için belediye ekmek fiyatlarını ucuzlatmıştır. Buna göre birinci çeşit (nevi) ekmek 17 kuruş 10 paraya, ikinci nevi ekmekte 14 kuruşa satılmaya başlanmış, buğday ve un fiyatlarının düşüş eğiliminde olması ekmek fiyatlarının daha da düşeceği sinyalini vermiştir³⁹². Ancak kış ayları yaklaştıkça doğal olarak fiyatlarda artış görülmüş, 19 Aralık 1929 Perşembe gününden itibaren birinci nevi ekmeğin kilosu 30 para zam ile 18 kuruştan, ikinci nevi ekmeğin kilosu 30 para zam ile 14,10 kuruştan satılmasına belediye meclisince karar verilmiştir³⁹³.

Zeynel Besim'e göre ekmek meselesi ancak ziraata gereken önemi vererek, buğday üretimi ile çözülebilirdi. Ekmek için dışarıya para vermenin bir manası

³⁸⁹ A.g.g., 20 Ocak 1929.

³⁹⁰ Ahenk, 1 Temmuz 1929.

³⁹¹ A.g.g., 1 Temmuz 1929.

³⁹² A.g.g., 4 Temmuz 1929.

³⁹³ A.g.g., 18 Aralık 1929.

yoktu. Ülkede ticaret yok, sanat yok elinde sadece saban vardı. Yiyecek ekmeğimizi de bu sabandan çıkaramazsak halimiz harap olurdu³⁹⁴. Ekmek fiyatlarının aşırı yükselmesi ve eksik ekmek çıkaran fırınlar basında sürekli yer alıyordu. Eksik ekmek çıkaran birçok fırıncı, yapılan denetlemeler neticesinde yakalanmış ve eksik olarak çıkarılan ekmeklere el konulmuştur³⁹⁵.

VI- İZMİR'DE RAMAZAN VE NEVRUZ

Ellerinde paketler, mendiller ipe dizilmiş ramazan çörekleri, dumanı tüten pidelerle evlerinin kapısını çalan ihtiyarlar; çerezler, reçellerle bezenmiş sofraların başında, masum gözlerini bunlara dikmiş, iftar topunu sabırsızlıkla bekleyen çocuklarını hazır bulurlar. Nihayet top sesi duyulur. Önce bir hurma, zeytin tanesi, daha sonra gür dumanlar fışkıran mis kokulu, baharatlı çorbalara kaşıklar daldırılır. İnce ince dilimlenmiş çalı fasulyesi, kıymalı börek, üstüne karabiber ekilmiş pilav, erik, kayısı, üzüm hoşafı, güllaç, baklava takip eyler.

Yemekten sonra mahalle kahvesi, arkasından teravi namazına gidilir. Herkes, birer kahvehanede nargilesini çekmek, sigarasını içmek, kahvesini yudumlamak ve çene yarıştırmakla meşguldür. Gençler ya bir kilo baklavasına iskambile başlamış, ya alay alay, Karagöz'ün, meddahın, sinemanın, tiyatronun yolunu tutmuşlardı. Hele küçüklerin torpil, mantar tabancası, maytap ve havai fişekle sokakları çınlatan kahkahaları kaplıyordu³⁹⁶.

İzmir'in eski fakat güzel günler görmüş semtlerinden biri Pazaryeri!.. İşte bu tarihi meydanın ortasındaki dut ağacı Ergenekon Terbiye-i Bedeniye Yurdu'nun girişini süslemektedir. Ramazan'da haftada iki gece, biri gençlere biri de hanımlara mahsus iki güzel müsamere verilirdi. Binanın girişinde; temiz giyinmiş, çok nazik ve sevimli gençler, davetlileri karşılayarak içeri alıyorlar, ilk adımda da aynı nezaketle teşrifatçılar vazife görüyorlardı.

Saat 9'a doğru Muharrir Sait Bey'in küçük, fakat veciz sözleriyle müsamere başladı ve perde açıldı. Tanrı Misafiri Para Vermez! adlı monolog büyük bir zevkle izlendi. Daha sonra şık bir kostüm ile çıkan Macit Bey şarkılarını söyledi. Bundan

³⁹⁴ Zeynel Besim, "Ekmek", **Hizmet**, 16 İkinci Kanun 1929.

³⁹⁵ **Hizmet**, 17 Mayıs 1929.

³⁹⁶ **Anadolu**, 5 Şubat 1930.

sonra da Konyalı ve keklik oyunlarını oynayan ikisi de erkek, fakat biri kadın kıyafetindeki çift seyredildi. Yarım saat kadar istirahattan sonra mendil, çorap, kolonya vesaire şeyler için tombala çekildi. Misafirler arasındaki Altaylı Baha Bey, gayet tatlı ve başarılı bir şekilde Arnavut taklitleri yaptı. Bunu müteakipte “Canlı İstida” isimli bir perdelik komik bir temsil verildi. Bu da bitince gecenin yarısına doğru unutulmaz bir gece yaşayan misafirler ayrılarak müsamere son bulmuştur³⁹⁷.

Nevruzu İzmirliiler bol güneşli ve güzel bir havada geçirmişlerdi. Adet olduğu üzere halk kırlara dökülerek mangallarını yakmışlardı. Karşıyaka’ya 15.000 kişi inmişti. Bornova hınça hınç dolu idi. Karşıyaka’da toplanan halkın Manisa treninden mesir bekleyişleri boşa çıkmıştı. İstasyonlar ve iskelelerde kalabalıktan izdiham oluşmuştu. Çocuğunu kaybeden, annesini arayan, bağırان, çağırان insanlar ortalığı kaplamıştı. Mükemmel bir gün geçiren insanların evlerine dönerken ulaşım araçlarının yetersizliğinden büyük sıkıntılar çektiği görölüyordu³⁹⁸.

VII- YARDIMLAR

İzmir Vilayeti’nde Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Arı ve Kümes Cemiyeti, Zührevi Hastalıklar Cemiyeti, Kanserle Mücadele Cemiyeti, Verem Mücadele Cemiyeti, Hilaliahmer Cemiyeti, Himaye-i Etfal Cemiyeti, Öksüzlere Yardım, Asariatika Muhipleri Cemiyeti, Turing Kulübü, Talebe Yurdu, İlk mektep Himaye Heyeti, Orta Mektep Himaye Heyeti gibi doğal afet ve savaş zamanında halkın yanına koşan fakir ve muhtaç insanlara yardım eden milli cemiyetler bulunmaktaydı³⁹⁹. 1929 senesinde İzmir’de Himaye-i Etfal, Kırmızı Ay Cemiyeti, İzmir Veremle Mücadele Cemiyeti ve çeşitli cemiyetlerin felaketzedelere, fakir ve ihtiyacı olan insanlara çok önemli yardımlarda bulunduğu görölmemektedir. Himaye-i Etfal Cemiyeti 1929 senesinde, çoğunluğu mektep talebesi olan kimsesiz ve muhtaç 237 çocuğa ayakkabı, çorap, fanila, şapka vermiş ve 46 mektep talebesine de şapka almıştır. 124 çocuğa birer çift ayakkabı verilmişti. Kimsesizi muhtaç 23 kız; çeşitli biçki ve dikiş yurtlarına yerleştirilmiş, bu kızlardan dokuzunun bütün ders ihtiyaçları ile elbise parası, yurt ücretleri verilmişti. 68 mektep talebesinin kitapları ve ders

³⁹⁷ A.g.g., 10 Şubat 1930.

³⁹⁸ Hizmet, 24 Mart 1929.

³⁹⁹ İzmir Rehberi, İzmir ve Havalisi..., s. 121.

ihtiyaçları temin edilmişti. 39 küçük çocuğa süt ve gıda paraları verilmişti. 47 ocuk İzmir'in çeşitli mekteplerine çoğunluğu parasız ve yatılı olarak yerleştirilmişti. 23 Nisan Bayramı'nda çocuklar parasız sinemalara alınmış, çocuklara oyuncaklar, ayran ve bisküvi daęıtılmıřtı⁴⁰⁰. Çok çocuklu muhtaç ve hiçbir geliri olmayan 13 aileye para yardımı yapıldı. Mektepte okumak için evre vilayetlerden gelen 34 çocuğun beslenme ve barınma giderleri de karřılanmıřtı⁴⁰¹.

İzmir'de 1929 senesinde Himaye-i Etfal ocuk Bakım Evi'nde 4908 ocuk muayene ve tedavi edilerek ilaçları da parasız olarak verilmiřti⁴⁰².

1929 senesinde İzmir Veremle Mücadele Cemiyeti'nde 1396 hasta muayene edilmiş ve ilaçları da para alınmadan verilmişti. Ayrıca İzmir Veremle Mücadele Cemiyeti, 9 Eylül'de sağlıkla ilgili bilgi ve nasihatleri içeren 7000 sağlık dergisini ücretsiz daęıtmıřtı⁴⁰³.

Kırmızı Ay Cemiyeti'nin Torbalı'da bulunan heyeti, İzmir'den götürdüğü 17.000 lirayı felaketzedelere paylaştırmıştı. Heyet Torbalı mıntıkasında ırpı Köyü'ne 615 lira, Arıkbaşı'na 560 lira, Hasköy'e, Torbalı merkeze 1545 lira, Torbalı muhacir mahallesine 580 lira, apak Köy'e 1490 lira, Aslanlara 335 lira, Kuşcuburuna 210 lira, Dağkızılca'y'a 415 lira, Karakuyu'ya 1280 lira, Taşkesiği'ne 290 lira, aybaşı'na 2355 lira, Eğerci'ye 555 lira, Meşhet'e 433 lira, Hortuna'ya 2205 lira, Dermile 930 lira, Subaşı'na 260 lira, Burgaz'a 305 lira daęıttı⁴⁰⁴. İzmir Berberler Cemiyeti, Pazaryeri Camii'nde bir mevlit okutarak kimsesiz 120 çocuğu da sünnet ettirmişti. İzmir'deki çeşitli cemiyet ve kuruluşlar sosyal içerikli olarak gerekli yardımlarda bulunarak İzmir'de çok önemli bir görevi yerine getiriyordu⁴⁰⁵.

VIII- HAYAT PAHALILIğI

Hayat pahalılığı, ülke genelinde kendini hissettirmeye başlamıştı. Sabah, akşam muntazam sıcak yemek yiyen ailelerin miktarı parmakla gösterilecek kadar azalmıştı. Özellikle umumi harpten sonra bütün dünya ekonomik bir buhran

⁴⁰⁰ Anadolu, 28 Mart 1930.

⁴⁰¹ İzmir Vilayeti 1929-1930 Senesi İstatistik Yıllığı, s.74.

⁴⁰² Anadolu, 22 Kanuni Sani 1930.

⁴⁰³ İzmir Vilayeti 1929-1930 Senesi İstatistik Yıllığı, s.76.

⁴⁰⁴ Hizmet, 20 İkinci Kanun 1929.

⁴⁰⁵ A.g.g., 29 Mayıs 1929.

geçirmişti. Bir de buna 1929 dünya ekonomik buhranı eklenince insanlar kazandıkları parayla geçinemez hale gelmişti ⁴⁰⁶. Hayat pahalılığı yüzünden İzmir, artık oturulacak bir şehir olmaktan çıkmıştır. Ailelerin geçim sıkıntısı çektiği görülmektedir. Özellikle insanların en temel ihtiyaç maddesi olan ekmek fiyatının artması insanları zor duruma düşürmüştür. İzmir basınına göre, Türkiye'nin en pahalı ve geçinmenin zor olduğu şehri İzmir'dir ⁴⁰⁷.

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce 1914 senesi ile 1930 senesi ocak ayındaki yiyecek, yakacak, giyecek ve ev kiralardaki fiyat değişikliği ve hayat pahalılığı hakkında İzmir Ticaret Odası karşılaştırmalı bir cetvel hazırlamıştır. Bu cetvel hazırlanırken 1 Altın Türk Lirası 901, 1 İngiliz Lirası da 1031 kuruştur. Bu cetvel biri 1,5, biri 7, diğeri de 15 yaşında üç çocuklu ana ve babadan oluşan bir aileye göre hazırlanmıştır. Bu hazırlanan cetvele göre:

<u>YİYECEKLER</u>				
Sene	1914	1914 Aylık	1930	1930 Aylık
Ekmek	1 kuruş	45 kuruş	18 kuruş	810 kuruş
Un	1 kuruş	5 kuruş	19,50 kuruş	97,50 kuruş
Sadeyağ	9 kuruş	33,25 kuruş	218 kuruş	764,40 kuruş
Zeytinyağı	7 kuruş	31,50 kuruş	62,40 kuruş	280,80 kuruş
Beyaz peynir	5 kuruş	10 kuruş	93,60 kuruş	187,20 kuruş
Zeytin	75 santim	2,25 kuruş	39 kuruş	70,20 kuruş
Pirinç	1,75 kuruş	10,50 kuruş	39 kuruş	234 kuruş
Bulgur	1,25 kuruş	3,7 kuruş	27,30 kuruş	81,90 kuruş
Kuru fasulye	1 kuruş	6 kuruş	31,20 kuruş	187,20 kuruş
Nohut	0,75 kuruş	1,50 kuruş	19,50 kuruş	39 kuruş
Mercimek	0,50 kuruş	1 kuruş	23,40 kuruş	46,80 kuruş
Kuru soğan	0,50 kuruş	4 kuruş	9,75 kuruş	78 kuruş
Koyun eti	6,25 kuruş	75 kuruş	70,20 kuruş	842,40 kuruş
Tavuk	4 kuruş	16 kuruş	78 kuruş	312 kuruş
Kesme şeker	2,50 kuruş	16,25 kuruş	46,80 kuruş	304,20 kuruş
Yumurta	0,25 kuruş	18,75 kuruş	4 kuruş	300 kuruş

⁴⁰⁶ Cumhuriyet, 13 Nisan 1929.

⁴⁰⁷ Baran, **Bir Kentin Yeniden Yapılanması İzmir 1923-1938**, s.53-54.

(tane)				
Süt	1 kuruş	23 kuruş	23,40 kuruş	538,20 kuruş
Tuz (kilo)	1,75 kuruş	3,50 kuruş	1,70 kuruş	23,40 kuruş
Balık	3,50 kuruş	10,50 kuruş	78 kuruş	234 kuruş
<u>YAKACAKLAR</u>				
Sene	1914	1914 Aylık	1930	1930 Aylık
Gaz (kilo)	0,75 kuruş	9,75 kuruş	31,20 kuruş	405,60 kuruş
Odun kömürü (kilo)	0,32 kuruş	22,50 kuruş	7,80 kuruş	292,50 kuruş
Odun (Çeki)	22,50 kuruş	22,50 kuruş	450 kuruş	450 kuruş

<u>GİYECEK</u>		
Sene	1914	1930
Elbise (Bir takım)	300 kuruş	4500 kuruş
Ayakkabı	70 kuruş	900 kuruş
<u>EV KİRASİ</u>		
Sene	1914	1930
Ev kirası (dört odalı)	100 kuruş	2500 kuruş

Bu cetveli değerlendirecek olursak, gıda maddelerinde % 1830, yakacakta % 1860, giyeceklerde % 1459, ev kirasında % 1666 oranında bir artış görülmüştür. 1914 senesinde bir ailenin bir aylık masrafı 960 kuruş 50 santim iken 1930 senesinde 160 lira 66 kuruşa fırlamıştı. 40-80 lira maaşla bir ailenin nasıl geçinebildiği oldukça düşündürücüdür⁴⁰⁸.

1929 senesine gelindiğinde piyasada çok belirgin bir durgunluk vardı. Geçen sene piyasada görülen faaliyetten eser yoktu. Yalnız Türkiye’yi değil bütün dünyayı sarsan iktisadi buhran kendisini daha fazla hissettirmeye başlamıştı. Kasaplar kendi bildikleri gibi hareket etmeye devam ediyorlardı. Kuzu eti 120 kuruş, koyun eti 110 kuruş, sığır eti 75 kuruştı. Sebze fiyatları da et fiyatlarıyla rekabete girişmiş gibiydi. Hanlarda toptan satış olarak ıspanağın kilosu 25-28 kuruştı. Sebze fiyatlarının bu derece artmasının sebebi soğuk havalardı. En ucuz sebze pırasaydı. Fakir fukara

⁴⁰⁸ **Hizmet.**, 16 Mart 1930.

pirasaya fazlaca rağbet göstermekteydi. Pırasanın fiyatı 8-10 kuruştı. Kavaflar çarşısında oldukça yoğun bir kalabalık olmasına rağmen alış veriş yok denecek kadar azdı. 10 bin lira sermayesi olan ticarethane günde 3-4 lira kazanıyordu. Tabii ki buna da kâr denemezdi. İş yapan esnaflar veresiye iş yapanlardı⁴⁰⁹.

İzmir Ticaret Odası'nın raporuna göre bu yıllarda 1 altın lira ortalama olarak;
1928'de 826 kuruş
1929'da 870 kuruş
1930'da 912 kuruş idi.

Buna göre hayat pahalılığı savaş öncesine oranla:

1928 senesinde % 109

1929 senesinde % 177

1930 senesinde % 154 artmıştı⁴¹⁰.

1927-1929 yılları arasında ekmek, et, süt vb. temel gıda maddelerinin fiyat artışı da aşağıdaki tabloda gösterilmiştir⁴¹¹:

GIDA MADDELERİ	1927 SENESİ	1928 SENESİ	1929 SENESİ
Ekmek	14,5 Kuruş	16,5 Kuruş	17 Kuruş
Et	120 Kuruş	110 Kuruş	150 Kuruş
Yumurta	3.25 Kuruş	4 Kuruş	5 Kuruş
Şeker	60 Kuruş	56 Kuruş	58 Kuruş
Yoğurt	60 Kuruş	70 Kuruş	100 Kuruş
Tavuk	100 Kuruş	110 Kuruş	150 Kuruş
Bakla	15 Kuruş	18 Kuruş	40 Kuruş
İspanak	6 Kuruş	14 Kuruş	25 Kuruş
Süt	25 Kuruş	25 Kuruş	30 Kuruş

Zeynel Besim'e göre hayat pahalılığı bir yaşam mücadelesi haline dönüşmüştü. Geçen sene eline 100 lira geçirebilenler, 1929 senesinde 50 lirayı bulamayacak hale gelmişlerdi. Geçen sene 100 lira ile geçinebilenler bu sene 150 liraya muhtaçtırlar. Kazancın ve paranın azalmasına karşın hayat pahalılığı giderek

⁴⁰⁹ A.g.g., 28 Şubat 1929.

⁴¹⁰ Göksu, a.g.e., s.35.

⁴¹¹ Cumhuriyet, 13 Nisan 1929.

artmaktaydı. Bu yüzden hükümet ve belediyeler gücünü göstermeliler ve bu hayat pahalılığına karşı müdahalesini de yapmaları gerekliydi⁴¹².

1939 yılına gelindiğinde hükümetin aldığı tedbirler sonucu üretimin artmasıyla birlikte bolluk ve ucuzluğun yaşanması sonucu fiyatların düşerek hayat pahalılığının azaldığı görülmektedir. 1929 yılı ile 1939 yıllarında bazı ürünlerin fiyatlarını karşılaştıracak olursak:

1929 yılında 12 kuruş 83 santim olan buğday, 1939 yılında 5 kuruş 64 santime

1929 yılında 8 kuruş 47 santim olan arpa, 1939 yılında 4 kuruş 24 santime

1929 yılında 7 kuruş 41 santim olan yulaf, 1939 yılında 3 kuruş 84 santime

1929 yılında 74 kuruş 88 santim olan pamuk, 1939 yılında 54 kuruş 33 santime

1929 yılında 191 kuruş 10 santim olan tiftik, 1939 yılında 110 kuruşa düşerek ucuzlamıştır⁴¹³.

G- MUHACİR VE MÜBADİLLERİN İSKÂNI

Türk Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlanması neticesinde Türkiye'nin sosyo-ekonomik ve kültürel gelişimi içerisinde mübadele, imar ve iskân işleri önemli bir yer tutmaktadır. Batılı devletlerin yönlendirmesi sonucu Anadolu'ya asker çıkaran Yunanistan'ın zafer kazanıp, Batı Anadolu'yu işgal edeceğine kesin gözüyle bakılıyordu. Bu düşünceyle bekleyen Anadolu Rumlarının, Yunanistan'ın yenilgiye uğraması ile birlikte Anadolu'yu terk etmeye başlaması demografik hareketlenmeyi de kendiliğinden ortaya çıkarmıştır. Anadolu'nun batı şehirleri, Yunan askerlerinin geri çekilişi sırasında büyük bir yıkıma uğrayarak harabeye dönmüştü. Bu sırada sayıları yüz binlere ulaşan felaketzedeler, Rumların kaçarken Anadolu'da bırakmak zorunda kaldıkları "emval-i metruke" adı verdikleri terk edilmiş mallar, evler, dükkânlar, tarlalar ve bahçelerden pay kapmak için Ege kentlerine yöneliyordu. Bu karışık ortam içerisinde iskân edilmek için bekleyenlerin sayısı İzmir için 20.000 eski Aydın vilâyeti için de 200.000'dir. Bunun yanında Birinci Dünya Savaşı'ndaki Rus işgali sonucu doğu vilayetlerinden kaçıp Anadolu'nun değişik bölgelerine dağılmış "Vilayet-i Şarkiye Muhacirleri" de iskân için bekliyordu. *"Türkiye'nin yeni sınırları içinde kalan İstanbul dışındaki Rumlar da, Batı Trakya dışında kalan*

⁴¹² Zeynel Besim, "Pahalılık", **Hizmet** 23 Nisan 1929.

⁴¹³ Nail Esin, "İktisat Haftası Dolayısıyla", **Fikirler**, Cilt:9, Sayı:208, 15 İkinci Teşrin 1940, s.5-6.

*Yunanistan Türkleriyle; Lozan'da, 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan, 'Türk-Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol Anlaşması' uyarınca, zorunlu olarak göç ettirildiler. Bu yolla Türkiye'ye gelen göçmenlerin sayısı ise, yarım milyona yakındı*⁴¹⁴.” Uzun yıllar yaşadıkları topraklardan ayrılarak ülkemize gelen bu insanlara, ülkemizin bir ferdi olarak davranarak, hak ve sorumluluklarını bilerek yaşamalarına fırsat verilmeliydi. Geçici olarak yerleştikleri evlerden, kesin olarak sahibi olacakları mallar edinmeleri sağlanarak iskâna tabii tutulmaları gerekliydi. Göçmenlerin bir kısmı İzmir'e yerleştirilirken bir kısmı da ilçelere gönderilmiştir. İskân için gönderildikleri yerler arasında Bornova, Torbalı, Seydiköy, Karaburun, Bergama, Ödemiş, Çeşme, Urla gibi yerler yoğunluktadır⁴¹⁵. İzmir'de iskâna muhtaç olarak bekleyen insanların varlığı ve aradan yıllar geçmesine rağmen iskân meselesinin tam anlamıyla çözülmemiş olması, işlerin yoğunluğu, bir türlü belirlenen sürelerde iskânın sona erdirilememesi yüzünden İzmir'de iskânın bir çıkmaz haline geldiğini düşünen insanlar ortaya çıkmıştır. Halk içinde ve basında iskân meselesi sürekli gündeme geliyor ve eleştiriliyordu. Bu insanlar Metruk Mallar İdaresini net bir çizgi izlememesinden dolayı eleştiriyordu. Ahenk Gazetesi'nde A. Kâmi yazısında valiye açık mektup yazarak iskân memurlarını şikâyet ediyordu. Hükümetin bu konuda elinden geleni yaptığını ancak iskân konusunu yeterince anlamamış olan memurlar yüzünden her şeyin sonuçsuz kaldığını söylüyordu. A. Kâmi, iskân bekleyen insanların durumunu yıllardır yakından izlediğini, beş senede koca bir devlet kurulmasına rağmen İzmir'in iskân işlerinin yıllardır bitmediğini artık halkında sabrının tükendiğini, mevcut İskân meselesinin çözülmesi için vali hazretlerinin devreye girmesi gerektiğini ifade ediyordu⁴¹⁶.

Devletin gözünde şark vilayetleri mültecileri de iskâna muhtaç ve çözüm bekleyen bir guruptu. Bu şekilde ne olduğu, hangi sıfatla İzmir'e geldiğini bildiren ve kanunların öngördüğü şekilde mal almak isteyenlerin yanı sıra, hak sahibi olmadığı halde bu karışıklıktan yararlanmaya çalışan insanlar da vardı. Bu dönemde kimin fırsatçı olduğu kimin gerçek hak sahibi olduğu konusunda tam bir görüş birliği yoktu. Birilerinin haksız kazanç elde ettiği bir gerçek olmasına rağmen, ister

⁴¹⁴ Kemal Arı, “Cumhuriyet Dönemi'nin İlk Yıllarında Türkiye'de Mübadele, İmar, İskân İşleri ve Mustafa Necati”, **Mustafa Necati Sempozyumu**, Kastamonu Eğitim Yüksekokulu Yayınları No: 6, Kastamonu, 9-11 Mayıs 1991, s. 45-50.

⁴¹⁵ Baran, **Bir Kentin Yeniden Yapılanması İzmir 1923-1938**, s.133.

⁴¹⁶ **Ahenk**, 7 Şubat 1929.

mübadele suretiyle gelenler olsun, ister mübadeleden önce gelenler olsun ve isterse yangın dolayısıyla açıkta kalanlar olsun herkes iskâna muhtaçtı. Bu insanların gerçekten yardıma muhtaç olup olmadıklarının araştırılması yoluna gidilmesi de doğal olarak iskân işlerinin uzamasına neden oluyordu⁴¹⁷.

İzmir'deki Yunan evlerinin 7000 parça olduğu tahmin edilmekteydi. Yunan evlerinden 500'ü belli bir bedel karşılığında, 1500'ü de tahsis suretiyle mübadillere verilmişti⁴¹⁸. Ankara'dan gelen talimatnameye göre şimdiye kadar haklarını almayan harikzedelerin de vaktiyle kendilerine tahsis edilen evlere yerleştirilecekleri bildiriliyordu⁴¹⁹.

1929 senesinde İzmir Vilâyetine gelen ve iskâna tabi tutulan muhacirlerin miktarı şöyledir⁴²⁰:

Kaza İsimleri	MÜLTECİ		MÜBADİL		NÜFUS VE AİLE TOPLAMI	
	Nüfus Miktarı	Aile Miktarı	Nüfus Miktarı	Aile Miktarı	Nüfus Toplamı	Aile Toplamı
İzmir	11.941	2.604	52.015	12.008	63.956	14.612
Kemalpaşa	1.163	289	1.699	433	2.862	722
Ödemiş	1.145	273	3.294	815	4.439	1.088
Tire	234	60	1.253	310	1.487	379
Bayındır	527	148	1.326	498	1.853	646
Torbalı	4	1	1.490	302	1.494	303
Urla	1.620	405	3.504	876	5.124	1.281
Çeşme	2.274	623	4.999	1.297	7.273	1.920
Seferihisar	112	31	852	217	964	248
Karaburun	0	0	2.447	527	2.447	527
Kuşadası	656	299	3.152	915	3.808	1.144
Menemen	497	131	4.420	1.034	4.917	1.165
Foça	1.471	292	3.240	626	4.711	918

⁴¹⁷ A.g.g., 23 Mart, 1929.

⁴¹⁸ Hizmet, 20 Mart 1929.

⁴¹⁹ A.g.g., 9 Haziran 1929.

⁴²⁰ İzmir Vilâyeti 1930-31 Senesi İstatistik Yıllığı, s. 25.

Bergama	3.596	731	7.432	1.698	11.028	2.429
Toplam	25.240	5.887	91.123	21.556	116.363	27.373

H- SAĞLIK

İnsanın yaptığı bütün faaliyetler tarihin konusu içerisinde. Bu nedenle gerek toplumları, gerekse toplumların yaşadığı çevreleri incelerken, iklim, coğrafi şartlar, kültür, ekonomik ve siyasi yapının yanında sağlık şartlarının da göz önünde bulundurulması gereklidir. 1929 yılı İzmir'inin sosyal, ekonomik ve kültürel yapısını incelerken de sağlık konusu yeterince aydınlatılmadan, toplum ve şehir tarihi konusunda yapılacak olan yorumlar yetersiz kalacaktır. Hiç şüphesiz o dönemde, İzmir gibi büyük ve gelişmekte olan bir liman kentinin sağlık sorunları da oldukça fazla ve ayrı bir inceleme konusu olmasına rağmen biz burada 1929 yılı İzmir'inde Sağlık konusunu genel olarak anlatmaya çalışacağız⁴²¹.

I- SAĞLIK HİZMETLERİ VE HASTANELER

Memleket Hastanesi, 1833'te Guraba-i Müslüman adıyla açılmıştır. 1903'te tam teşekkülü hale gelen hastane, 1913'ten itibaren Memleket Hastanesi adıyla anılmaya başlamıştır. 1929 yılı kayıtlarına göre 300 yataklı olan bu hastane de 6000 kişi yatarak, 9250 kişi ayakta tedavi görmüş, 7091 kişiye ise çeşitli tahliller yapılmıştır. Bu dönemde, Doktor Tahsin Hüseyin Bey'in Tilkilikteki Kurtuluş Yurdu adlı özel kliniği, Doktor Hasan Yusuf Bey'in Karataş Tramvay Caddesi'ndeki kliniği, Doktor Bahtiyar Bey'in Birinci Beylerdeki Şifa Yurdu hizmet veren önemli kliniklerdir. Burada hizmet veren klinikler arasında Esat Bey'in Sıhhat Yurdu en modern olanıdır. İzmir'de 1927-1928 yılında Alsancak'ta bulunan Fransız Hastanesi, İtalyan St. Antoine Hastanesi Levantenlere ait özel hastaneler olarak görülmektedir. Karataş Hastanesi ise Yahudilere ait bir hastaneydi⁴²². 1929 yılında Saint Antoine Hastanesinde, 20 koğu ve 67 yatak bulunmakta olup, Hastane de 2 doktor, 1 Eczacı, 9 hastabakıcı, 13 idare memuru ve 7 hademe bulunmaktaydı. 1929 senesinde

⁴²¹ Mehmet Karayaman, **20. Yüzyılın İlk Yarısında İzmir'de Sağlık**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2008, s.VII.

⁴²² Atilla, **a.g.e.**, s. 16,17,18.

hastaneye gelen 374 hastadan 294'ü tedavi edilmiş, 23 hasta ölmüştü. 1929 yılında Fransız hastanesinde, 3 koğuş, 50 yatak bulunmakta olup, 6 doktor, 1 eczacı, 1 ebe, 3 hastabakıcı, 1 idare memuru ve 6 hademe görev yapıyordu. 1929 senesinde hastaneye gelen 657 hastadan, 525'i tedavi edilmiş, 40 hasta ölmüştü. 1929 yılında Musevi hastanesinde, 4 koğuş, 30 yatak bulunmakta olup, 2 doktor, 1 eczacı, 1 ebe, 5 hastabakıcı, 2 idare memuru ve 8 hademe görev yapıyordu. 1929 senesinde hastaneye gelen 459 hastadan, 290'ı tedavi edilmiş, 24 hasta ise ölmüştü⁴²³. Türklere ait İzmir'in en önemli hastanelerinden biri olan Memleket hastanesinde 1929 yılında, hastaneye 5.804 hasta kabul edilmiş, 5.020 kişi tedavi edilmiş, 714 kişi ölmüştü. Hastaneye gelen hastaların % 16'sı zabıta vakası ve cinayet, % 12'si kadın hastalıkları, % 4'ü çocuk hastalıkları, % 3'ü kaza, yangın vb., % 65'i muhtelif dahili ve harici hastalıklar nedeniyle gelmişti⁴²⁴. Memleket hastanesi yalnız İzmir için değil Manisa, Aydın, Denizli ve bazı vilayet hastaları için de faydalı olmaktaydı. Fakat bezen yatakların yetersiz olmasından dolayı tedavi görmesi gereken bazı hastalar hastaneye kabul edilmemekteydi⁴²⁵.

1927-1928 Devlet Salnamesi'ne göre İzmir'de bulunan özel hastaneler şunlardı: Ali Rıza Bey'in Hariciye Kliniği (10 yatak), Doktor Reşat Faik, Osman Nuri ve Rafet Halil Beylerin Sağlık Yurdu (6 yatak), Ekrem Sabri Bey'in Afiyet Yurdu (20 yatak), Operatör Bahtiyar Hüseyin Bey'in Şifa Yurdu (14 yatak), Operatör Cemal Bey'in Hususi Numune Hastanesi (14 yatak) Operatör Tahsin Bey'in Kurtuluş Yurdu'dur (11 yatak). 1929 senesinde Anadolu gazetesinde verilen bir ilanda İkinci Beyler Sokağında Milli Kütüphane'nin yanında Demir Sıhhat Yurdu isminde özel bir kliniğin açıldığı belirtiliyordu. İlanda hastaneye ilgili şu bilgiler verilmekteydi; *"Bütün dünyada olduğu gibi memleketimizde de bulaşıcı ve tehlikeli hastalıklar ve bilhassa frengi ve belsoğukluğu pek çoktur. Memleketin fukara hastalarını ucuz muayene ve ilaç parasına tedavi ederek halka yardım için Demir Sıhhat Yurdu açılmıştır. Muayene zamanları: Cilt hastalıkları için pazar, çarşamba günleri saat 10'a kadar, frengi ve belsoğukluğu için her gün saat 9'dan 10'a, öğleden sonra (3-6)'ya kadar"*⁴²⁶.

⁴²³ İzmir Vilayeti 1929-1930 Senesi İstatistik Yıllığı, s.88-89.

⁴²⁴ Hizmet, 14 Mart 1930.

⁴²⁵ A.g.g., 13 Mayıs 1930.

⁴²⁶ Karayaman, a.g.e., s.129.

1929 senesi İzmir vilayetindeki hastanelerin durumları ve faaliyetlerin aşağıda gösterilmiştir⁴²⁷:

Hastanelerin İsimleri	Koğuş Adedi	Yatak Adedi	Bir senede hastanede yatan ve hastaneye müracaat eden hastalar	Tedavi Edilen	Ölen
İzmir Memleket Hastanesi	47	225	6112	5266	547
İzmir Eşrefpaşa Hastanesi	9	100	1395	78	3
İzmir Emrazı Sariye Hastanesi	0	50	406	282	101
İzmir Kuduz Tedavi hanesi	0	0	102	82	1
İzmir Senantuvan Hastanesi	20	67	374	294	23
İzmir Fransız Hastanesi	3	50	657	525	40
İzmir Musevi Hastanesi	4	30	459	290	24
Urla Memleket Hastanesi	2	6	91	70	3
Ödemiş Memleket Hastanesi	6	20	505	473	15
Bayındır Memleket Hastanesi	0	0	0	0	0
Bergama Memleket Hastanesi	6	25	412	360	22
Tire Memleket Hastanesi	4	25	395	353	30
Çeşme Devlet Hastanesi	0	0	1392	1389	3
Seferihisar Devlet Hastanesi	0	0	1327	1327	0
Kuşadası Memleket Hastanesi	3	20	485	450	35
Foça Memleket Hastanesi	4	6	35	31	4
Kemalpaşa Memleket Hast.	0	0	4836	4836	0
Menemen Memleket Hastanesi	0	0	2786	2336	0
İzmir İki Çeşmelik Devlet Hast.	0	0	15748	0	0
Verem Mücadele Devlet Hast.	0	0	680	0	0
Himayietfal Devlet Hastanesi	0	0	4085	0	0

⁴²⁷ İzmir Vilayeti 1929-1930 Senesi İstatistik Yıllığı, İzmir, 1930, s.88.

İzmir Ticaret Odası kayıtlarına göre 1930 yılında şehri merkezinde bulunan eczaneler şunlardı⁴²⁸:

ECZANELER	SAHİBİ	MEVKİİ
Cumhuriyet Eczanesi	Abdüsselam (Akgünlü) Bey	İkincibeyler
Alsancak Eczanesi	Ahmet Lütü Bey	Alsancak Mesudiye Cad.
Karşıyaka Eczanesi	Ahmet Mithat Bey	Karşıyaka Kemal Paşa Cad.
Asri Eczanesi	Bohor Sisi	İkiçeşmelik Caddesi
Birlik Eczanesi	Esat Kipman	Hükümet Caddesi
Buca Eczanesi	Kamil Ergen	Buca İstasyon Caddesi
Ferah Eczanesi	Ömer Saydam	Karşıyaka Kemal Paşa Cad.
Şifa Eczanesi	Ferit Eczacıbaşı	Hükümet Caddesi
Sıhhat Eczanesi	Hamdi Nüzhet Çançar	Başdurak Caddesi
Hilal Eczanesi	Kemal Aktaş	Kemeraltı Hükümet Cad.
Jülyen Eczanesi		Alsancak
Tilkilik Eczanesi	Mehmet Faik Bey	Tilkilik Caddesi
Karataş Eczanesi	Bohor Habif Özdoğru	Karataş Tramvay Caddesi
İkiçeşmelik Eczanesi	H. Cemal Alimoğlu	İkiçeşmelik Caddesi

“ 1928 yılında Sıhhiye ve Muaveneti İçtimai Müdürlüğünün personel kadrosu şu şekilde idi: 60 lira maaşla Sıhhiye ve Muaveneti İçtimai Müdürü, 30 lira maaşla 5 hükümet tabibi, 25 lira maaşla 3 mütekit hükümet tabibi, 25 lira maaşla ayrıca 6 hükümet tabibi, 15 lira maaşla bir muavenet-i içtimaiye katibi, 15 lira maaşla 10 sıhhiye memuru, 12 lira maaşla 5 sıhhiye memuru, 8 lira maaşla 2 sıhhiye memuru, bir tabip ve bir sıhhiye memuru kadrosu boş olarak bulundurulmaktaydı.”

TBMM tarafından kabul edilen Umumi Hıfzıssıhha Kanunu gereğince, İzmir’de oluşturulan Sıhhat Komisyonu ilk toplantısını 15 Kasım 1930 tarihinde yapmıştı. Sıhhat Komisyonu, Vali Kazım Paşa’nın başkanlığında, Belediye Başkanı Sezai Bey, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Müdürü Lütü Bey, Nafia Başmühendisi Emin Bey, Memleket Hastanesi Başhekimi Hasan Yusuf Bey, Eşrefpaşa Hastanesi Başhekimi Cevdet Fuat Bey, Emraz-ı Sarih Hastanesi Başhekimi Lütü Sabri Bey, Dr. Memduh Bey ve Eczacı Ferit Beylerden meydana geliyordu. Toplantıda, bir akıl

⁴²⁸ Karayaman, a.g.e., s.139-140.

hastanesinin açılması, sıtma, frengi ve cüzzam hastalığı ile mücadele edilmesi, mezbahaların şehir dışına taşınması, helâların temizliği ve pis kuyuların kapatılması öncelikli sağlık sorunları olarak görülmüştü⁴²⁹.

II- HASTALIKLAR

20. yüzyılın başında dar ve yeterince havalandırılmayan evlere tıktığı ailelerin bulunduğu, çeşme suyunun ve kanalizasyonun olmadığı iç bölgeler ve yukarı şehirde veba, kolera tifüs, çiçek, kızıl vs. salgın hastalıkları bazı mahallelerde daha fazla görülmekteydi⁴³⁰. İzmir’de tarih boyunca birçok insanın ölümüne neden olmuş en büyük hastalık veba olarak görülmektedir. İzmir’de yaygın olarak görülen hastalıklardan ikinci sırayı frengi alıyordu. Belediye’ye ait olan Eşrefpaşa Hastanesi’nde, hastanenin yakınlarında bulunan umumhanelerde çalışan ve frengiye yakalanma olasılığı yüksek olan kadınlar tedavi edilirdi. Hastanede 1926 yılında Zührevi Hastalıklar Dispanseri bölümü inşa edilmişti. Zührevi Hastalıklar Dispanserinde, 2050 kişi ayakta tedavi edilmişti⁴³¹. Şehirde en fazla görülen hastalıklar sırasıyla sıtma, verem, lekeli humma ve tifo idi. Sıtmanın nedeni bataklıklar olup, bu hastalık özellikle bataklık alanların bulunduğu yerlerde görülmüyordu. Verem ise havasız ve güneşsiz yerlerde özellikle amele muhitlerinde görülmekteydi. Basmahane, Eşrefpaşa, Halkapınar, Keçeciler ve Tepecik veremin görüldüğü mıntikalardı. Tifo ve Lekeli humma daha çok dışarıdan gelen yabancılarda görülmekteydi⁴³². Sıtma, verem, frengi ve trahom gibi hastalıklarla mücadele etmek için doktorlara milletvekillerinin aldığı ödenek ve yollukların toplamının üç misli (750 TL.) para ödenmesi, hastalıklarla mücadelede başarılı olunmasını sağlamıştı. Bulaşıcı hastalıklara karşı aşılama büyük önem verilmişti. Cumhuriyet’in ilanından sonra geçen 15 yıl içerisinde 20 milyon çiçek, 140.000 kızıl, 230.000 menenjit, 1.5 milyon tifo aşısı vurulmuştu. Bu aşı ve serumların hepsi de ülkemizde

⁴²⁹ A.g.e., s.43,45.

⁴³⁰ Smyrnelis, a.g.e., s. 200-201.

⁴³¹ Atilla, a.g.e., s. 17.

⁴³² İzmir Şehri İmar Planı Raporu 1939, s. 10-11.

hazırlanmıştı⁴³³. Fakir hastalar Belediye Sertabipliği tarafından muayene ediliyordu. 1929-1930 yıllarda senede yaklaşık altmış bin insan burada muayene ediliyordu⁴³⁴.

Şehirde çoğalmaya başlayan grip hastalığı için Vali Kazım Paşa'nın başkanlığında sağlık komisyonu toplandı. Şehirde salgın hastalığı şekline dönüşen grip hastalığına karşı genel sağlığı korumak için şu tedbirlerin alınması kararlaştırılmıştı:

“1- Kalabalık yerlerde bulunmamak.

2- Sabah akşam ağız mikrop öldürücü ilaçlarla yıkamak ve temiz tutmak.

3- Soğuk almaktan kaçmak ve korunmak.

4- Güneş battıktan sonra ve rutubetli havalarda sokaklarda gezmek.

5- Hasta ziyaretine gitmemek.

6- Hastalanınca en az dört beş gün dışarı çıkmamak, kendini yormamak ve üşütmemek.

7- Hastalık alametleri görününce bir doktora haber vermek ve kendisini baktırmak.

8- Hiçbir yere tükürmemek.

9- Sinemalarda, hanlarda ve tütün ambarlarında iş ve kalabalığı çok olan yerlerde temizliğe dikkat etmek.

10- Mekteplerde temizliğe daha çok dikkat etmek, ateşi ve öksürüğü olan çocukları mektebe yollamamak⁴³⁵.”

1929 senesinde grip salgını ile mücadele eden doktorların durumları ile ilgili şu bilgiler verildi:

Yahılar ve civarındaki hastaları parasız olarak muayene ve tedavi edecek olan Doktor Süade Emin Hanım, sabahları saat 9'dan 12'ye kadar Reşadiye'de Altın Taş Eczanesi'nde bulunacaktı. Süade Emin Hanım 14'ten 17:00'a kadar da Karantina'da askeri hastanenin yanı başındaki eczanede bulunacaktı. Kemeraltı, İkiçeşmelik ve civarında Dr. Sami Bey görevlendirilmişti. Her gün sabahları 9:00'dan akşam saat 17:00'a kadar İkiçeşmelikteki Kırmızı Ay Sağlık Evi'nde hastası olanlarla ilgilenecekti. Eşrefpaşa ve civarındaki hastalarla Dr. Nazım Bey, 9:00'dan 17:00'a kadar Eşrefpaşa'da Ali Hâki Bey'in eczanesinde ilgilenecekti. Tilkilik, Kemer,

⁴³³ Karayaman, a.g.e., s.30-31.

⁴³⁴ A.g.e., s.48.

⁴³⁵ Hizmet, 8 İkinci Kanun 1929.

Tepecik ve civarına tayin olunan Dr. Rıza Bey saat 9:00'dan 12:00'a kadar Kemer'de Aziz Bey'in eczanesinde öğleden sonrada Tilkilikte Faik Bey'in eczanesinde bulunacaktı. Alsancak civarında Dr. Ruhi ve Hilmi Beyler Mesudiye caddesinde Jülyenin eczanesinde bulunacaklardı. Hastaların bütün ihtiyaçları Kırmızı Ay Cemiyeti tarafından parasız karşılanacaktı⁴³⁶.

Bütün kazaların da dâhil olduğu 1929 senesine ait istatistiğe göre bundan önceki yıllara göre vilâyetin sağlık durumu iyidir. 1924 senesinde 15 çiçek hastalığı görülmüş iken, bu miktar seneden seneye azalarak 1'e düşmüştür. Tifo 1925'de 58 iken 1929'da 7'ye, Kızıl'da 217'den 21'e düşmüştür. Lekeli humma 1924 senesinde 48 iken 1929'da 1'e düşmüştür. Kızamığa gelince, bu hastalık 1924 senesinde 243 iken 1925'te fazlalaşmış ve 759'a çıkmıştır. Fakat alınan tedbirler sonucunda hastalık azalmış 1929 senesinde 115'e düşmüştür. Beyin humması 1929'da 1'dir. Kuşpalazı 1924'te 43'tür. 1924'ten sonra bu hastalık düşüşe geçmiş fakat 1929'da yine 43'e çıkmıştır. Frengi hastalığı da vilâyet dâhilinde korkulacak derecede değildir. Eşrefpaşa Hastanesi ile Belediye Emrazı Zühreviye Dispanserlerinin ve civarındaki hükümet tabiplerinin yapmış olduğu çalışma ve almış oldukları tedbirler sonucu iyi neticeler alınmıştır. Sıtma mücadelesine vekâlet tarafından kininlerle devam ediliyordu. Vaziyet son günlerde düzelmişti. Yalnız Dank hastalığı Karantina ve Karataş semtlerinde fazla ise de önemli bir derecede değildi⁴³⁷.

Sonuç itibariyle vilâyet ve belediyenin gayretleri neticesinde, İzmir'deki hastalıkları ortadan kaldırmak için büyük bir mücadele verilmiş özellikle Belediye reisi Doktor Behçet Uz döneminde çok önemli başarılar elde edilerek, salgın hastalıklarda azalmalar görülmeye başlanmıştır⁴³⁸.

I- DOKUZ EYLÜL PANAYIRI

İzmir'de ekonomik faaliyetleri düzenleyen başlıca odalar, Ticaret Odası, Sanayi Odası, Ticaret Borsası ve İhracatçılar Birlikleridir. Bu odaların en eskisi Ticaret Odasıdır. İzmir Ticaret Odası, daha Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'de çağdaş fuarcılık anlayışının ortaya çıkması ve gelişmesine katkı sağlamıştır. İzmir'de

⁴³⁶ A.g.g., 11 Şubat 1929.

⁴³⁷ A.g.g., 14 İkinci Teşrin 1929.

⁴³⁸ Olgaç, a.g.e., s. 67.

1927 yılında “Dokuz Eylül Sergisi”nin açılmasını sağlamıştır. Fuar açılması fikri, İzmir İktisat Kongresi sonrasında alınan bir kararla ortaya çıkmıştır. Başlangıçta “Yerli Malları Sergisi” olarak açılan sergi, 1927 yılında “9 Eylül Sergisi” adı altında yerli ve yabancı kuruluşların katılımıyla bugünkü Mithatpaşa Meslek Lisesi bahçesinde yapılmıştı. Oda bünyesi içerisinde “Sergi Bürosu”nun açılmasıyla birlikte 1928 yılında sergiye katılan yabancı firmaların sayısı 155’e yükselmişti⁴³⁹. Cumhuriyet’in getirmiş olduğu yeniliklere çabuk uyum sağlayan İzmir halkı 1928 yılında açılan sergiye bir önceki yıla göre daha fazla ilgi göstermişti. Resmi rakamlara göre o yıl panayırı 286259 kişi ziyaret etmiştir. 1929 senesinde yapılan sergiden sonra araya giren dünya ekonomik buhranı başta olmak üzere çeşitli sebeplerle sergi işine bir süre ara verilmiştir⁴⁴⁰. 1929 senesindeki üçüncü dokuz eylül panayırı; İzmir’de Birinci Kordon’da Gazi Abidesinin arkasında, yangın yerlerinin temizlenmesi suretiyle 30 bin metrekarelik bir alanda gerçekleşmiştir. Panayıra 350 firma katılmış ve 35.000 kişi ziyaret etmiştir⁴⁴¹. 1933 yılında Büyük Efes Otel’inin bulunduğu alanda “9 Eylül Panayırı” olarak faaliyetine devam eden sergi, 1936 yılından itibaren bugünkü Kültürpark alanında faaliyetlerine devam etmiştir. Dönemin İzmir Belediye Başkanı olan Dr. Behçet Uz, yangın harabeleri içerisinde Kültürparkı yaratmıştır⁴⁴². “Beş bin kişilik bir tören meydanı, bir amfiteatr ve bir açık hava havuzu, çocuklar için bir tiyatro ve bir sinema, spor alanları ve beş müze – Atatürk Devrim Müzesi, Sağlık Müzesi, Bilim Müzesi, Arkeoloji Müzesi ve Tarım Müzesi- Kültür Park’ın başlangıçtaki programının parçasıdır⁴⁴³.” Daha sonraki yıllarda yapılan çalışmalar sonucunda sergi günümüzde uluslar arası İzmir Fuarı haline gelmiştir. Bu açıdan bakıldığında İzmir Fuarı, sadece İzmir için değil Türkiye’nin ekonomik ve sosyal hayatında önemli bir yer edinmiştir. ⁴⁴⁴.

Kültürpark’ın İzmir’e sağladığı yararlar şunlardır⁴⁴⁵:

- Kültürpark sayesinde harabe görünümündeki yangın yerlerinin yerini, memleketin ortasında yeşil ve bayındır bir alan almıştır.
- Kenti modern ve medeni hale getirmiştir.

⁴³⁹ Gürsoy, **a.g.e.**, s. 198,200.

⁴⁴⁰ Sonyıldırım, **a.g.m.**, s. 43.

⁴⁴¹ **İzmir Rehberi**, İzmir ve Havalisi..., s. 91.

⁴⁴² Gürsoy, **a.g.e.**, s. 198,200.

⁴⁴³ Smyrnelis, **a.g.e.**, s. 253-254.

⁴⁴⁴ Gürsoy, **a.g.e.**, s. 198,200.

⁴⁴⁵ Olgaç, **a.g.e.**, s. 112-113.

- Şehri İktisadi açıdan geliştirmiş, Belediye'ye gelir sağlamıştır.
- Gençleri neşelendiren ve eğlendiren oyun alanı görevini görmüştür.
- Büyük gölü, havuzları ve güzel gazinoları ile insanların dinlenmesi ve eğlenmesine yardımcı olmuştur.
- Enternasyonal Fuarı için çok uygun bir yer olmuştur.
- İnsanlarda yurt sevgisini artırmıştır.

L- SPOR

İzmir'de 1890 yılından itibaren İngilizler ve Rumlar tarafından futbol, rubi ve eskrim sporları yapıldığı bilinmektedir. O zamanın idari yapısı her türlü topluluğa izin vermediğinden Türkler arasında spor faaliyetleri pek gelişmemiştir⁴⁴⁶. Osmanlı Devleti'nde modern sporların ilk başladığı şehirlerden biri de İzmir'dir. Türkiye'de ilk defa futbol, İzmir'e yerleşmiş olan dört tanınmış İngiliz ailesinin (Lafontaine'ler, Whittaller, Giraudler ve Charnaudlar) sayesinde İzmir'de oynanmaya başlamıştır. Futbol, bu şehirden başlayarak İstanbul, diğer şehirler ve Türk gençleri arasında yavaş yavaş yayılmaya başlamıştır⁴⁴⁷. Yelken ve yüzme yarışları ya da at yarışları sırasında Müslümanlar, Hristiyanlar, Yahudiler, Osmanlılar ya da Avrupalılar yan yana birlikte yarışmışlardır⁴⁴⁸. Görüldüğü gibi, büyük bir liman ve hinterlanda sahip olan İzmir dışarıdan gelen her türlü yenilik ve değişikliğe açık durumdaydı. Doğal olarak bu durum şehirde spor kulüplerinin doğuşunu hızlandırdı. Rum kulüplerinin yanın da ilk Türk futbol takımını Karşıyaka Türk gençleri kurdular. Şehirde İzmir Türk Ocağı, Altay kulübü bünyesinde özellikle futbol, voleybol, atletizm, güreş, bisiklet, atıcılık, boks dallarında faaliyetlerine devam ederek, sporcu gençlerin eğitiminde etkin rol oynamıştır⁴⁴⁹.

İzmir'de 1929 senesinde İzmir Kulübü, Yalılar Türk Kulübü, Halk Kulübü, Siyah Müselles Kulübü, Altunordu Spor Kulübü, Altunay Spor Kulübü, İsmet Spor Kulübü, Sakarya Spor Kulübü, İzmir Sanatkârlar Spor Kulübü, Zafer Spor Kulübü, Bornova Spor Kulübü, Anadolu Spor Kulübü, Göztepe spor Kulübü, Karşıyaka Tenis

⁴⁴⁶ **İzmir İl Yıllığı 1967**, İzmir, 1967, s.294.

⁴⁴⁷ Erdoğan Arıpınar, "Türk Fubolunda İlkler" **Hayat Tarih Mecmuası**, Yıl:3 Cilt:1, Sayı:2, Mart 1967, s.72.

⁴⁴⁸ Smyrnelis, **a.g.e.**, s. 70.

⁴⁴⁹ Güneş, **a.g.e.**, s. 48-49.

Kulübü, Muallim Spor Kulübü, Yılmaz Spor Kulübü, Buca Kulübü, Karşıyaka Kulübü, Altın yıldız Spor Kulübü, Güzel İzmir Spor Kulübü, Yıldırım Spor Kulübü, Şehit Tayyareciler Spor Kulübü, Park Spor Kulübü, Eşref paşa Spor Kulübü, İzmir Golf Kulübü, Buca Tenis Kulübü, Hacı Hüseyinler Gençler Birliği Spor Kulübü, Buca Spor Kulübü, Karşıyaka Spor Kulübü, Dokuz Eylül Spor Kulüpleri bulunmaktaydı⁴⁵⁰.

Eskiden beri sporun en önemli dalı ve en çok ilgi uyandıranı olan futbola her geçen gün ilgi artmaktaydı. Altay birkaç senedir şampiyonluğu kimseye vermemek, diğer takımlarda Altay'ı mağlup ederek bu unvanı elinden almak için çabalıyordu. Özellikle Karşıyaka, 3-4 senedir altyapıya önem vererek ciddi bir çalışma içine girmişti. Altay son zamanlarda aldığı olumsuz neticelere rağmen şampiyonluğun en güçlü adayı olurken, Sakarya son değişmeyen kadrosu ile başarılı sonuçlar almaya aday bir görüntü çizmekteydi. Geçen senenin ikincisi Altınay ve Göztepe'yi de unutmamak gerekirdi⁴⁵¹. Şampiyonluk için kıyasıya bir rekabetin olduğu bir zamanda Göztepe-Altınay ve Karşıyaka-Altay futbol karşılaşmalarının ligdeki öneminden dolayı sahaya senenin en fazla seyircisi toplanmıştı. Altınay takımı güzel futbolu ile Göztepe takımını 4-0 yendi. Karşıyaka futbol takımı daha teknik ve güzel bir oyun sergilemesine rağmen Altay takımına 1-0 yenilmişti⁴⁵². Yaz hazırlık döneminde İzmir şampiyonu Altay, Fenerbahçe ve Galatasaray takımları ile maç yapmak üzere eksik kadrosuyla İstanbul'a gitmiş⁴⁵³, ayın sonuna doğru Bulgarların meşhur takımı Botef, Altay ve Altınay takımlarının girişimleriyle hazırlık maçları yapmak üzere şehre gelmişti⁴⁵⁴. Ekim ayında İzmir şampiyonu Altay ve İzmir ikincisi Altınay'ı karşı karşıya getiren Cumhuriyet Halk Fırkası Kupası'nı, karşılaşmayı 2-0 kazanan Altay kazanmıştı⁴⁵⁵.

İzmir'de antik çağlardan itibaren at yarışları yapılmıştır. 19. yüzyılda İzmir'e gelen gezginlerin anlattıklarına göre İzmir'de at gezintileri de yapılmaktaydı. Kokluca, Buca ve Bornova at gezintilerinin yapıldığı ideal yerler arasındaydı. Cumhuriyet döneminde İzmir'de at yarışları, Atatürk'ün ayrı bir önem vermesiyle

⁴⁵⁰ **İzmir Vilayeti 1929-1930 İstatistik Yıllığı**, s.293-294.

⁴⁵¹ **Ahenk**, 28 Kasım 1929.

⁴⁵² **Hizmet**, 6 İkinci Kanun 1929.

⁴⁵³ **Anadolu**, 1 Ağustos 1929.

⁴⁵⁴ **A.g.g.**, 19 Ağustos 1929.

⁴⁵⁵ **Ahenk**, 19 Ekim 1929.

gelişti. Atlar eğitiliyor, binicilik yarışmaları düzenleniyor ve jokeyli at yarışları yapılyordu. Mart ayının son Cuma günü başlayıp beş hafta süren İlbahar yarışlarının yanında Eylül ayının son iki haftasında yapılan Sonbahar yarışlarında ilkbaharda olduğu gibi “Haliskan İngiliz, Yarımkân İngiliz ve Arap Atları” yarışlyordu⁴⁵⁶. İlbahar koşu programıda bu arada belli olmuştu. Koşular 29 Mart’ta başlayıp 3 Mayıs’ta son bulacaklardı⁴⁵⁷. İzmir’de ilkbahar at yarışlarında birinci koşuda üç yaşındaki yerli ve Arap erkek taylar 1000 metre koşu mesafesinde yarışmışlardı. Yarışmada birinciye 400 lira, ikinciye 75 lira, üçüncüye de 25 lira verilmişti. Yarışmayı Kara Osman zade Osman Bey’in “Atilla” isimli atı kazanmıştı⁴⁵⁸. 1930’lu yıllara gelindiğinde at yarışları, 10.000 kişilik tribünlere sahip olan Buca Kızılçullu’daki koşu alanında yapılmaktaydı⁴⁵⁹. İşgal zamanında yanmış olan eski ahşap tribünler yerine, 5000 kişi alabilecek genişlikte, mükemmel betonarme tribünler yapılmıştı. Ayrıca koşu sahası düzeltilmiş ve mükemmel ahırlar meydana getirilmişti.⁴⁶⁰ Vilayet at koşu meydanını satın almış, etrafına Paris tribünlerine benzer beton tribünler inşa ettiriyordu. Bu yapı tamamlandığında ülkenin en büyük “koşu sahası” İzmir’inki olacaktı. Buca, etrafındaki ahırlarla ve bu sporla ilgilenenlerle yeni bir kimlik kazanıyordu. İngiltere’den iki jokey, hem yarışlara katılmak, hemde Türk binicilere mesleklerinin inceliklerini göstermek için gelmişti⁴⁶¹. Kasım ayında Buca’da, 1929 senesi sonbahar at koşuları başlamış, havanında güzelliğinden istifade eden İzmirli Buca’ya akmış ve tribünler dolmuştu. Vali Kazım Paşa, askeri erkân, koşulara katılan atların sahipleri ve yüksek ailelerden birçok hanımefendi tribünlerde yer almışlardı⁴⁶².

Deniz yarışları da İzmir’de spor faaliyetleri içerisinde önemli bir yer edinmekteydi. Her kulübün kendisine ait kotraları vardı. Her sene yaz aylarında İzmir’de birincilik müsabakaları ve deniz eğlenceleri düzenlenir, ayrıca bütün kulüplerin katılımıyla Karşıyaka ve Göztepe yüzme müsabakaları yapıldı⁴⁶³. İzmir’de 1929 yılının Ağustos ayında 100 m. sürat, 100 m. sırtüstü, 200 m.

⁴⁵⁶ Atilla, a.g.e., s. 12.

⁴⁵⁷ Anadolu, 18 Mart 1929.

⁴⁵⁸ Cumhuriyet, 31 Mart 1929.

⁴⁵⁹ İzmir Enternasyonal Fuarı ve İzmir Rehberi 1937, s.40.

⁴⁶⁰ İzmir Rehberi, İzmir ve Havalisi... s. 108.

⁴⁶¹ Anadolu, 18 Mart 1929.

⁴⁶² Ahenk, 17 Kasım 1929.

⁴⁶³ İzmir Rehberi, İzmir ve Havalisi..., s. 106.

kurbağlama, 400 m. serbest, 1500 m. mukavemet yarışları yanında Pasaport – Karşıyaka arası tahammül yarışı yapılmıştı. Bu yarışmalarda Karşıyaka Sebat İdman Yurdu geçen seneki rekoru da kırmak suretiyle birinci olmuştu⁴⁶⁴. Görüldüğü gibi dışarıdan gelen her türlü yeniliğe açık olan bir liman kenti olan İzmir’de, farklı spor etkinlikleri yapıldığı gibi halk ta bu sportif faaliyetlere gereken ilgiyi göstermiştir.

⁴⁶⁴ **Anadolu**, 25 Ağustos 1929.

SONUÇ

İzmir; coğrafi konumu, doğal zenginlikleri, tarıma elverişli olması ve ticari faaliyetleri ile tarihin ilk çağlarından itibaren tercih edilen bir yer olarak, büyük uygarlıklara ev sahipliği yapmıştır. Milli mücadele sonucunda güzel İzmir; yanmış ve yıkılmış bir haldedir. Yolu, suyu, elektriği, okulu ve hastanesi olmadığı için harabe durumundadır. İşsizlik ve hayat pahalılığının sonucu olarak insanlar geçim sıkıntısı çekmektedir. Bunların üzerine bir de 1929 Dünya Ekonomik Buhranı eklenince insanlar bir lokma ekmeğe muhtaç duruma gelmişlerdir. Bütün bu zorluklara rağmen Genç Türkiye Cumhuriyetinin, İzmir'deki temsilcisi olan Vilayet ve Belediye savaş ve işgal sonrası her yönden harap olmuş İzmir'i yeniden ayağa kaldırarak, imar ve iskân faaliyetlerini gerçekleştirmiştir.

İzmir'in unutulmaz valisi Kazım DİRİK ve 1931-1941 yılları arasında belediye başkanlığı yapmış olan Dr. Behçet UZ'un çalışmaları sonucunda yangın yeri imar edilmiş, yollar yapılarak ulaşım sorunları çözülmüş, bataklıklar kurutulmuş, sağlık sorunlarının çözümü konusunda önemli adımlar atılmış, okul sayısı artırılarak eğitime gereken önem verilmiş ve şehrin ciğerleri olarak nitelendirilen Kültür park yaratılmıştır. İzmir yangından 15 sene sonra bahçeli güzel bina ve evleri, tozdan ve çamurdan arınmış, temiz, ağaçlı, geniş caddeleri ile Avrupa başkentlerinde bile benzeri görülmeyen bir kent kimliği kazanmıştır

İzmir'in dışa açık ve yenilikçi yapısı kültürel alanda da kendini göstermiştir. Millet mekteplerinin çalışmaları olumlu sonuçlar vermiş, okuma-yazma oranında büyük artış olmuş, yeni okullar açılmış, kültür işlerine ayrılan bütçe, vilayet bütçesi içinde sürekli artmıştır. Bütün bu gelişmeler sonucunda 1929 senesinde basında, Türkiye'nin en ileri memleketi İzmir olarak görülmüştür. Şehirde canlı bir edebiyat ve sanat hayatı olmasına rağmen buhranın etkisiyle şehrin kültürel ve sanat hayatını da olumsuz yönde etkilemiştir. Buhranın etkisi ile birlikte geçim sıkıntısı ve yaşam mücadelesi içine girmiş olan insanlar, kültürel ve sanatsal faaliyetlerden uzak kalmışlardır. Şehrin kültürel faaliyetleri, tiyatro, edebiyat vb. zarar görmüştür

İzmir iktisadi mıntıkasında, ekonominin temelini tarım ürünleri oluşturmaktadır. İzmir ekonomisinin tarım ürünlerinin en önemlileri arasında incir, üzüm, pamuk, tütün, afyon ve zeytin gelmektedir. Özellikle çiftçi en önemli geçim kaynağı olan incir ve üzümün şehre ilk gelip, ihracatının yapıldığı zaman incir ve

üzüm bayramları yapılmıştır. İzmir'in ticari hayatında önemli bir yere sahip olan bu ihraç ürünleri, 1929 dünya ekonomik buhranından olumsuz etkilenmiştir. Bu tarım ürünlerine olan talep ve fiyatlarda hızlı bir düşüş gerçekleşmiştir. Çiftçi ürününü satamaz hale gelmiş ve borçlarını ödeyemez duruma gelmiştir. Sanayi sektöründe,. Buhranın etkisi ile birçok firma ve işletme ya zarara uğramış ya da iflasın eşiğine gelmiştir. 1929 senesinde, 1928 senesine göre limana daha az vapur ve yelkenli girdiği görülmüştür. İşsizlik, konut sıkıntısı ve hayat pahalılığı gündelik yaşamda etkili olmuştur. Özellikle ekmek ve et fiyatlarının sürekli yükselmesi, kiralardaki aşırı artış ve hayat pahalılığı İzmir şehrini yaşanılmaz bir hale getirmiştir. Ege Bölgesi'nin en önemli dış satım merkezi olan İzmir Limanı ve ardülkesi olan İzmir İktisadi Mıntıkası dünyada yaşanan ekonomik krizden Türkiye'nin başka bölgelerine oranla daha çok etkilenmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

I- SÜRELİ YAYINLAR

A- GAZETELER

Ahenk

Anadolu

Cumhuriyet

Hizmet

B- DERGİLER

9 Eylül'ün 86. Yılında Cumhuriyet'in İzmir'i

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi

Fikirler

Hayat Tarih Mecmuası

İzmir Kent Kültürü Dergisi

İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası

T.C. Nafia Vekâleti Bayındırlık İşleri Dergisi

II- İNCELEME ESERLER

A- İSTATİSTİK YILLIKLARI, REHBER VE RAPORLAR

İzmir Belediyesi, **İzmir Cumhuriyetin 15. Yılında**, Nefaset Basımevi, İzmir, 1938.

İzmir Belediyesi, **İzmir Şehri İmar Planı Raporu 1939**, İzmir, 1939.

İzmir Belediyesi, **İzmir Enternasyonal Fuarı ve İzmir Rehberi**, İzmir, 1937.

İzmir İl Yıllığı 1967, İzmir, 1967.

İzmir Rehberi, İzmir Havalisi Asarîatika Muhipleri Cemiyeti, Resimli Ay Matbaası, Sayı: XI, İstanbul, 1934.

İzmir Şehri İmar Komisyonu Raporu, İzmir, 1951.

İzmir Ticaret ve Sanayi Odasına Mukayyet Mali, Ticari ve Sınai Müessese ve Ticarethaneler, İzmir Ticaret ve Sanayi Odası, Bilgi Matbaası, İzmir, 1930

İzmir Vilayeti Salnamesi, 1927-1928, Bilgi Matbaası, İzmir, 1929.

T.C. İzmir Vilayeti 1929-1930 Senesi İstatistik Yıllığı, İzmir Vilayeti İstatistik Müdürlüğü, Bilgi Matbaası, İzmir, 1930.

T.C. İzmir Vilayeti 1930-1931 Senesi İstatistik Yıllığı, İzmir Vilayeti İstatistik Müdürlüğü, Marifet Matbaası, İzmir, 1931.

T.C. İzmir İli Kültür Direktörlüğü, **İzmir İli Şehir ve Kasabalarının Kültür Bakımından Beş Yıllık Kalkınma Programı**, İzmir Cumhuriyet Basımevi, İzmir, 1937.

B- KİTAPLAR

AKSOY, Yaşar, **Bir Kent, Bir İnsan; İzmir'in Son Yüzyılı**, S. Ferit Eczacıbaşı'nın Yaşamı ve Anıları; Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986.

AKŞİT, Selahattin, **İzmir İlinin Demografik Özellikleri**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 1993.

- AKYÜZ, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1988'e)**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No: 160, Ankara, 1989.
- ARIKAN, Zeki, **İzmir Basınından Seçmeler 1923-1938**, II. Cilt – I. Kitap, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2003.
- ATAY, M. Çınar, **Tarih İçinde İzmir**, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayını, İzmir, 1978.
- ATILLA, A. Nedim, **Gelişen İzmir**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, Mayıs, 2001.
- BARAN, Tülay Alim, **Bir Kentin Yeniden Yapılanması İzmir 1923-1938**, Arma Yayınları, İstanbul, 2003.
- _____, **İzmir'in İmar ve İskânı (1923-1938)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 1994.
- BARBAROS, R. Funda, **1830-1930 Döneminde Sosyo Ekonomik Çözüm Arayışları Çerçevesinde İzmir'de Sanayileşme**, İzmir Büyükşehir Belediyesi İzmir Yayıncılık ve Tanıtım, İzmir, 1995.
- BASKIN, **Eski ve Yeni Devirlerde İzmir Belediyesi**, Marifet Matbaası, İzmir, 1941.
- BAYKARA, Tuncer (S. Tabak, S. Tutsak, B. Saraç), **İzmir Şehrinin İdari ve Kültürel İncelemesi (1850-1950)**, Ege Üniversitesi Rektörlüğü Araştırma Fon Saymanlığı, Proje No: 1992/EDE/07, İzmir, 1997.
- _____, **Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslar Arası Sempozyumu**, Akademi Kitabevi, İzmir, 1993.

BENER, Erhan, **Türkiye’de Para ve Kambiyo Denetimi**, Ajans-Türk Matbaacılık, Ankara, 1968.

BİLGET, Adnan, **Son Yüzyılda İzmir Şehri 1849-1949**, Meşher Basımevi, İzmir, 1949.

DAĞTAŞ, Lütfi, **İzmir Gazinoları 1800’lerden 1970’lere**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, Nisan, 2004.

DURGUN, Bülent, **Atatürk Döneminde İzmir Ekonomisi 1923-1938**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 2006.

GÖKSU, Emel, **1929 Dünya Ekonomik Buhran Yıllarında İzmir ve Suç Coğrafyası**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2003.

GÜNDEM, Naci, **Günler Boyunca Hatıralar**, İhsan Gümüşayak Matbaası, İzmir, 1955.

GÜNEŞ, Günver, **İzmir Türk Ocağı Faaliyetleri (1923-1931)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 1990.

GÜRSOY, Melih, Tarihi, **Ekonomisi ve İnsanları ile Bizim İzmirimiz**, Yaylacık Matbaası, İzmir, Mayıs, 1993.

IGGERS, George G., **Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2007.

KARABULUT, Umut, **Ticari Açıdan İzmir Limanı (1923-1938)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2003.

- KARAYAMAN, Mehmet, **20. Yüzyılın İlk Yarısında İzmir’de Sağlık**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2008.
- KAYGUSUZ, Bezmi Nusret, **Bir Roman Gibi**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2002.
- KÖYLÜ, Murat, **Küllerinden Doğan Şehir İzmir 1922**, Kripto Yayınları, Ankara, 2010.
- KURT, Sadık, **İzmir’de Kamu Hizmeti Gören Kuruluşları (1850-1950)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1994.
- LÜTFİ, M. Ziya, **İzmir Mıntıkası Ticaret ve İktisadiyatı Sene 1929**, İtimat Matbaası, İzmir, 1929.
- _____, **İzmir Mıntıkası Ticaret ve İktisadiyatı Sene 1930-31**, İtimat Matbaası, İzmir, 1931.
- NEZİHİ, Raif, **İzmir Tarihi**, İzmir, 1929.
- OLGAÇ, Ulvi, **Güzel İzmir Ne İdi Ne Oldu**, İzmir, 1939.
- SARAN, Cemal, **İzmir**, Ticaret Matbaacılık, İzmir, 1969.
- SERÇE, Erkan, **Tanzimat’tan Cumhuriyete İzmir’de Belediye (1868-1945)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1998.
- SÖNMEZ, Ülker Zengin, **1929 Dünya Ekonomik Bunalımının İzmir Ekonomisine Etkileri**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 1998.
- SMYRNELIS, Marie-Carmen, **İzmir 1830-1930 Unutulmuş Bir Kent mi? Bir Osmanlı Limanından Hatıralar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

ŞAHİN, Mustafa, **Millet Mektepleri (İzmir Örneği)**, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 1990.

ŞEN, Müslime, **II. Dünya Savaşı Yıllarında İzmir'in Sosyo-Ekonomik Hayatı**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 1998.

ŞENOCAK, Bülent, **Levant'ın Yıldızı İzmir Levantenler, Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler**, Şenocak Kültür Yayını, İzmir, Mart, 2003.

TABAK, Serap, **İzmir Şehri'nde Mülki İdare ve İdareciler (1867-1950)**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 1997.

TUTSAK, Sadiye, **İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 1996.

ÜLKER, Necmi, **XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda İzmir Şehri Tarihi I**, Akademi Kitapevi, İzmir, 1994.

YILDIRIR, Özlem, **İzmir'de Kooperatifçilik (1923-1950)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 1994.

YILMAZ, Fikret-YETKİN, Sabri, **İzmir Kent Tarihi**, İzmir Liseleri Sertifikalı Kent Tarihi Konferansları Projesi, İzmir, 2002.

YURDKORU, Suad, **İzmir Şehri Rehberi 1941**, Meşher Matbaası, İzmir, 1941.

C- ANSİKLOPEDİLER

Yeni Türk Ansiklopedisi, Cilt: 4, Ötüken Yayınları.

Yurt Ansiklopedisi, Türkiye, İl İl: Dünyü, Bugünü, Yarını; Cilt: 6, Anadolu Yayıncılık, İstanbul, 1982.

D- MAKALELER

AND, Metin, “İzmir’de İlk Tiyatrolar”, **Hayat Tarih Mecmuası**, Sayı: 6, Temmuz 1967.

ARI, Kemal, “Mustafa Necati’nin Ölümü ve İzmir”, **İzmir Tarih ve Toplum**, Mart 2009.

_____, “Cumhuriyet Dönemi’nin İlk Yıllarında Türkiye’de Mübadele, İmar, İskân İşleri ve Mustafa Necati”, **Mustafa Necati Sempozyumu**, Kastamonu Eğitim Yüksekokulu Yayınları No: 6, Kastamonu, 9-11 Mayıs 1991.

ARIKAN, Zeki, “Levantenler”, **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, Sayı:6, Mart 2003.

ARIPINAR, Erdoğan, “Türk Futbolunda İlkler”, **Hayat Tarih Mecmuası**, Yıl: 3 Cilt: 1, Sayı: 2, Mart 1967.

ATILLA, A. Nedim - FRANKO, Nüket, “Salvatore Eskinazi ile Söyleşi O Hep Buradaydı...”, **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Sayı: 6, Mart 2003.

BEDİZ, Danyal, “Ege’nin İktisadi Coğrafyasına Bir Bakış”, **Fikirler**, Cilt: 8, Sayı: 191, 15 Ağustos 1939.

ESİN, Nail, “İktisat Haftası Dolayısıyla”, **Fikirler**, Cilt: 9, Sayı: 208, 15 İkinci Teşrin 1940.

FIRAT, H. Bedi, “Temsil Hayatı”, **Fikirler**, Sayı: 222-223, 31 Birinci Teşrin 1941.

GÖKDEMİR, Oktay, “Tarihi Hava Gazı Fabrikası’ndan Çağdaş Bir Kültür Kompleksine, Cumhuriyet’in Çağdaş Kenti İzmir’in Yeniden Doğuşu, **9 Eylül’ün 86. Yılında Cumhuriyet’in İzmir’i**, İhlas Gazetecilik, 9 Eylül 2008.

GÖZCÜ, Alev, “Bir İntiharın Sosyo-Ekonomik Arka Planı: Dünya Ekonomik Bunalımı’nın İzmir Örneğinde Gündelik Yaşama Yansımaları”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, VI/14, İzmir, 2007.

GÜNEŞ, Müslime, “II. Dünya Savaşı’nda İzmir’in Kültürel Hayatında Sinema ve Tiyatro”, **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Sayı: 6, Mart 2003.

Hamdi Nüzhet, “İzmir’i İmar Etmek İçin Hangi Yollardan Yürümeliyiz ?”, **Anadolu**, 2 Ağustos 1929.

Hikmet Turhan, “İzmir ve Komşu Vilayetlerde Edebiyat ve Fikir Hayatı”, **Anadolu**, 22 Mayıs 1929.

_____, “Deniz ve Edebiyat”, **Anadolu**, 19 Haziran 1930.

HUYUGÜZEL, Ö. Faruk, “İzmir Üzerine Hatıralar”, **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Sayı: 6, Mart 2003.

İzmir Meb’usu H. Hüseyin, “Sevgili Necati’yi Bugün Kara Topraklara Gömdük”, **Anadolu**, 3 Kânunusani 1929.

İzmir Meb’usu Osmanzade Hamdi, “Necati’nin Mezarında” **Anadolu**, 3 Kânunusani 1929.

ÖZMAKAS, Hacer, “Bir Tiyatroçunun Anılarında İzmir Şehri Tiyatrosu”, **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Sayı: 6, Mart 2003.

ÖZVEREN, Eyüp, “Büyük Buhranda Bir Liman Kenti: İzmir, 1929-1932”, **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, Sayı: 6, Mart 2003.

ÖRS, Feriâl, “Büyük Buhrandan Savaşa”, **19. Yüzyıldan 21. Yüzyıla İzmir Ticaret Odası Tarihi**, İzmir Ticaret Odası Yayını, İzmir, Kasım, 2002.

PEKER, Mümtaz, “Cumhuriyet Döneminde İzmir Nüfusu”, **Üç İzmir**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1992.

NAMİ, Kazım, “Milli Bayramlarımızın Terbiyevi Tesirleri”, **Fikirler**, Cilt: 5, Sayı: 101, 31 Birinci Kanun 1933.

SONYILDIRIM, Şahin, “Cumhuriyet’in Çağdaş Kenti İzmir’in Yeniden Doğuşu”, **9 Eylül’ün 86. Yılında Cumhuriyet’in İzmir’i**, İhlas Gazetecilik, 9 Eylül 2008.

TEKELİ, İlhan, “Türkiye’de Devletçi İktisat Politikasına Geçişin Ekonomik Nedenleri: Devletçilik Deneyiminin Ege Bölgesinde Çeşitlenmesi”, **1885-1985 Türkiye Ekonomisinin 100 Yılı ve İzmir, İzmir Ticaret Odası Sempozyumu**, İzmir, 1985.

VARLIK, Bülent, “İzmir Ticaret Odasının 100. Yılı”, **1885-1985 Türkiye Ekonomisinin 100 Yılı ve İzmir, İzmir Ticaret Odası Sempozyumu**, İzmir, 1985.

“Yirmi Yılda Yapı ve İmar İşleri”, T.C. Nafia Vekâleti Bayındırlık İşleri Dergisi, 10/5-6, Aklaya Matbaası, İstanbul, 1943.

Zeynel Besim, “İki Mesele”, **Hizmet**, 2 Ekim 1929.

_____, “Ekmek”, **Hizmet**, 16 İkinci Kanun 1929.

_____, “Pahalılık”, **Hizmet**, 23 Nisan 1929.

_____, “Liman”, **Hizmet**, 25 Haziran 1929.

_____, “Vaziyetin Kurbanı”, **Hizmet**, 30 Mart 1930.

_____, “Kabine ve Buhran”, **Hizmet**, 6 Nisan 1930.

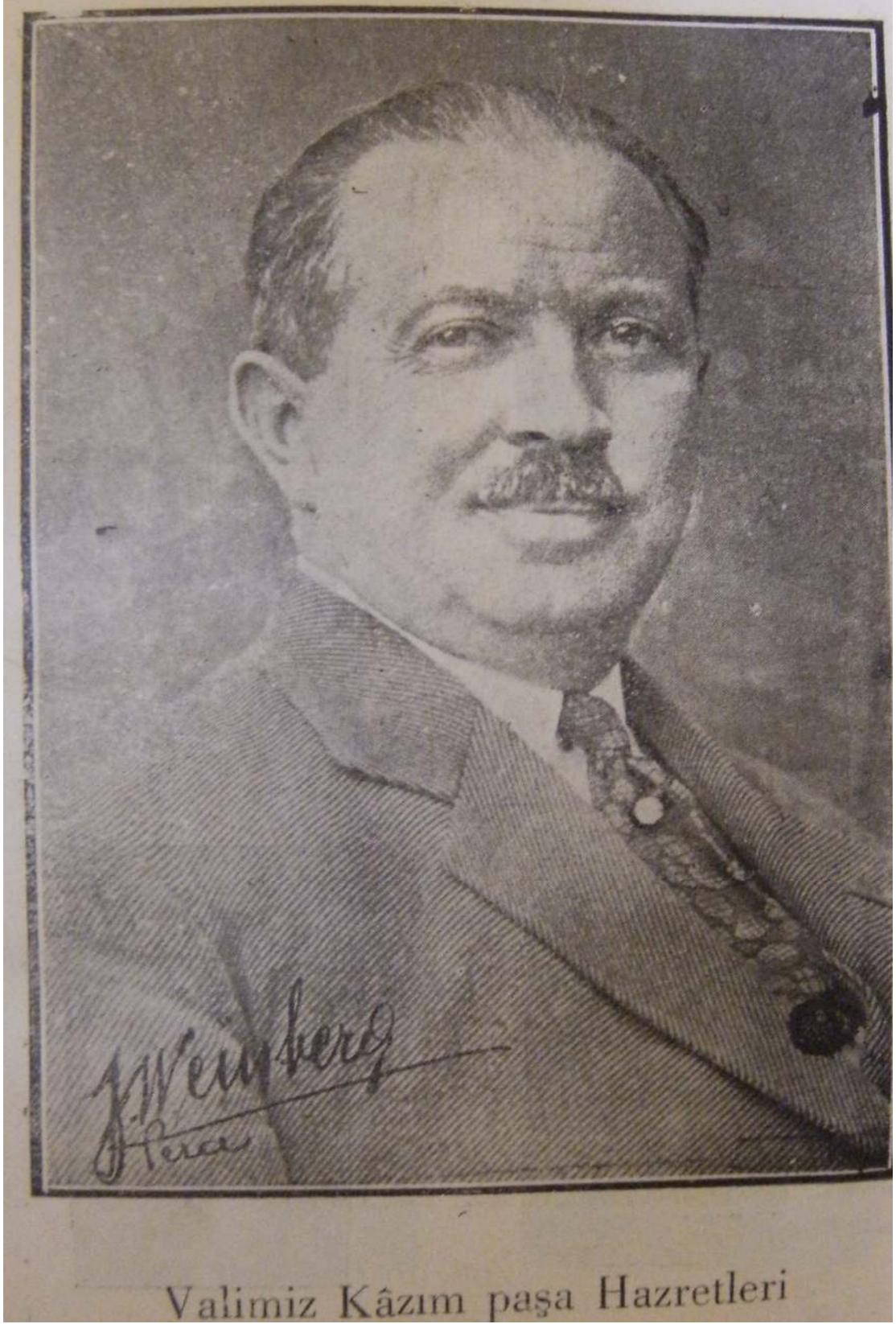
“Başlıca, İhracat Emtiamız, İncirlerimiz”, **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası**, I/I (Ocak 1926).

“Başlıca, İhracat Emtiamız, İncirlerimiz”, **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası**, I/2 (Şubat 1926).

“Başlıca, İhracat Emtiamız, Pamuklarımız”, **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası**, I/2 (Şubat 1926).

EKLER

EK 1: İzmir'in Meşhur Valisi Kazım Paşa

Kaynak: İzmir Vilayeti Salnamesi 1928-1929, s. 199. (Ekler Bölümü)

EK 2: Belediye Reisi Dr. Hulusi Bey, Eczacı başı Ferit Bey

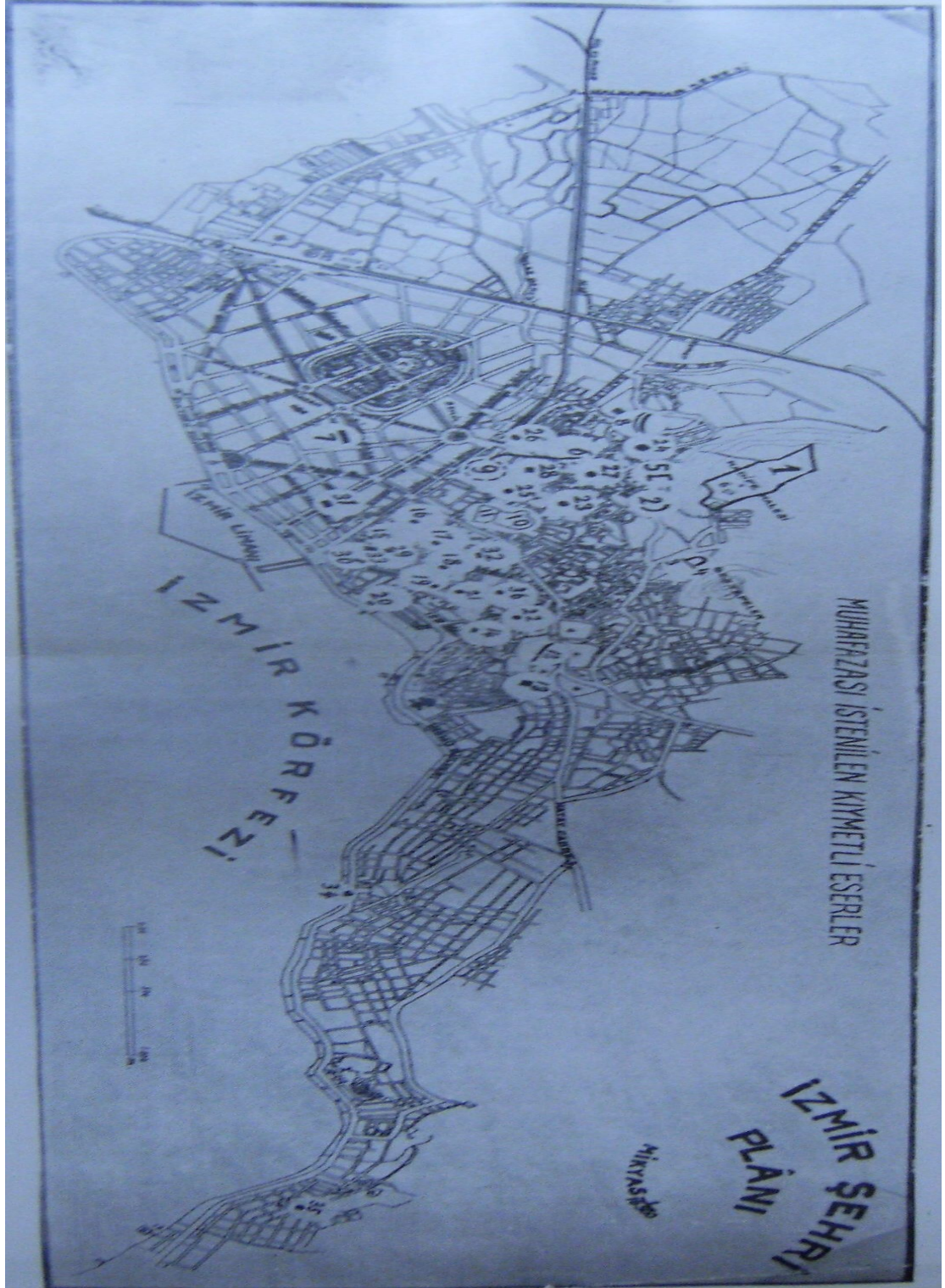
Kaynak: İzmir Vilayeti Salnamesi 1928-1929, s. 200. (Ekler Bölümü)

EK 3: Hilâlihahmer Reisi Sezai Bey ve Avukat Cemil Bey

Kaynak: İzmir Vilayeti Salnamesi 1928-1929, s. 200. (Ekler Bölümü)

EK 4: İzmir Şehri Planı

Kaynak: İzmir Şehri İmar Planı Raporu 1939, İzmir Belediyesi, İzmir, 1939, Ekler Bölümü

EK 5: İncir Bayramı

Kaynak: M. Ziya Lütfi, İzmir Mıntıkası Ticaret ve İktisadiyatı Sene 1929, s.47.

EK 6: Körfez Vapurları Karşıyaka İskelesi

Kaynak: M. Ziya Lütfi, İzmir Mıntıkası Ticaret ve İktisadiyatı Sene 1929, s.68.

EK 7: İzmir Körfez ve Liman İşleri İnhisarı Türk Anonim Şirketi Merkezi

Kaynak: M. Ziya Lütfi, İzmir Mıntıkası Ticaret ve İktisadiyatı Sene 1929, s.55.

EK 8: Körfez Vapurları Tersane ve Rıhtımı

Kaynak: M. Ziya Lütfi, İzmir Mıntıkası Ticaret ve İktisadiyatı Sene 1929, s.69.

EK 9: İzmir ve Civarı Otomatik Telefon Şirketi Merkezi

Kaynak: M. Ziya Lütfi, İzmir Mıntıkası Ticaret ve İktisadiyatı Sene 1929, s.84.

EK 10: İzmir Türk Sanayi Şirketi Valeks Fabrikası

Kaynak: M. Ziya Lütfi, İzmir Mıntıkası Ticaret ve İktisadiyatı Sene 1929, s.90.

EK 11: İzmir Esnaf ve Ahali Bankası Merkez Binası

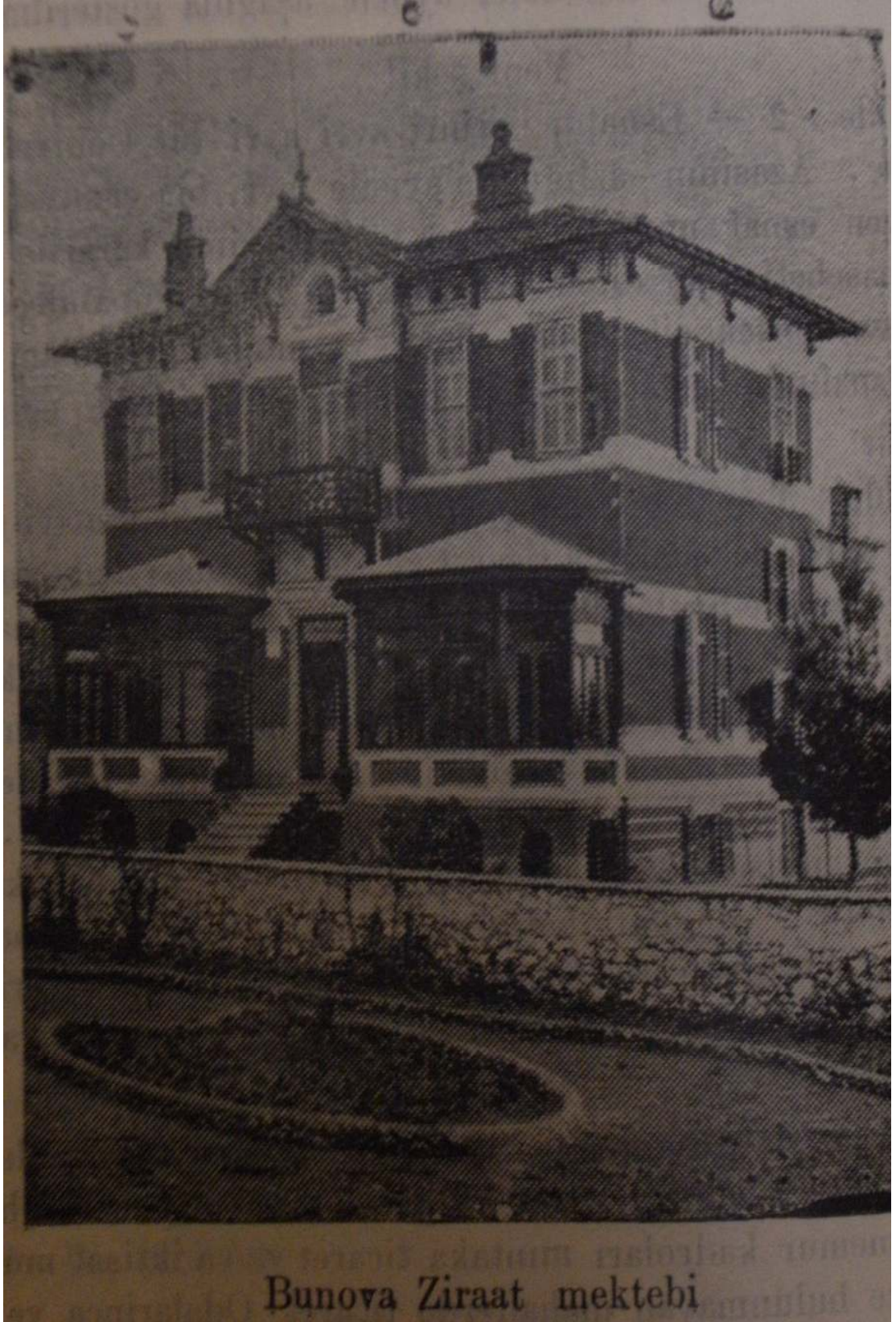
Kaynak: M. Ziya Lütfi, İzmir Mıntıkası Ticaret ve İktisadiyatı Sene 1929, s.120.

EK 12: Ödemiş Ticaret Odası

Kaynak: M. Ziya Lütfi, İzmir Mıntıkası Ticaret ve İktisadiyatı Sene 1929, s.182.

EK 13: Bornova Ziraat Mektebi

Kaynak: M. Ziya Lutfi, İzmir Mıntıkası Ticaret ve İktisadiyatı Sene 1929, s.206

EK 14: Şirketlerin 4 senelik kâr ve zararlarını gösteren cetvel

Şirketlerin 4 senelik kâr ve zararlarını gösterir cetveldir								
İsim	Kâr				Zarar			
	926	927	928	929	926	927	928	929
Aydın İncir müstahsilleri kooperatifi	88 254	129 727	226 454					
Aydın Milli bankası		6 748	15 210	19 553				
Akhisar Tütüncüler bankası	26 475	29 570	35 011	78 591				
Akseki Ticaret "		16 143	60 769	45 345				
Bergama Tütün ve müstahsilleri kooperatifi		2 250	3 556	5 791				
Burnova Bağcılar "		2 421						
Bayındır Çiftçiler "		Yenidir						
Çeşme Tütüncüler ve müstahsalatı arziye koo.		"						
Denizli İktisat bankası		8 990	28 776	32 112				
" Şemsi terekki debagat ortaklığı		22 492	28 999		3 664			
Demirci Tasarruf koo.		3 153	6 477	10 277				
Ezef ve Ehali bankası			21 806	84 453				
Ezra ve baharat ve levazımı tıbbiye T. A. Ş.			118					
İzmir inarar ve inşaat " " "	21 567	26 067	8 106					
" şehri ve havalisi inar inşaa " " "	Gayri	faaldir						
" Pamuk imalatı " " "	114 444	55 068	63 359	58 456				
" Körfez ve Liman işleri inhisarı " " "		291 067	133 473	217 267				
" Mezbahası " " "		111 130	138 844		40 997			
İzmir Sanayi ve ticaret " " "			4 140					
İzmir ve civarı Telefon " " "			51 298			20 976		
İzmir İplik fabrikası " " "			1 965	2 500		6 995		
Karaca su mensucatı dahiliye " " "		3 781	9 358	12 608				
Karaca Turgut koo.	1 912	Muattal						
Karaca Bağcılar bankası	92 96	27 812	38 470	29 413				
" Çiğdem müstahsilleri koo.		Yenidir						
Ödemiş İncir " "		3 763	18 025					
" Tütün " "	4 291	2 186	8 696					
İzmir sanayi kumpanyası	26 503	2 313					2 430	36 776
İzmir karacaoğ bankası			7 974					
İzmir sanayi ve ticaret T. A. Ş.	2 758	1 280					S. li. 3 095	T. li. 7 715
İzmir Palamutçular koo.	34 727	35 194	44 409	79 188				
Tan Çiftçiler "			10 993	5 664				
Tan Çiftçiler "				2 260	3 258	3 641		
Tan Çiftçiler fabrikası T. A. Ş.					137 441	624 827		
" Temkili ziraa " " "								16
" Çiftçiler birliği koo.								
İzmir sanayi ve ticaret şirketi								

Kaynak: M. Ziya Lütfi, İzmir Mıntıkası Ticaret ve İktisadiyatı Sene 1929, s.260.

EK 15: İzmir Borsası

Kaynak: M. Ziya Lütfi, İzmir Mıntıkası Ticaret ve İktisadiyatı Sene 1929, Kısım 3, s.4.

EK 16: İzmir Ticaret Odası

Kaynak: M. Ziya Lütfi, İzmir Mıntıkası Ticaret ve İktisadiyatı Sene 1929, Kısım 3, s.10.

EK 17: Afyon Tarlasında Çalışanlar

Kaynak: M. Ziya Lutfi, İzmir Mıntıkası Ticaret ve İktisadiyatı Sene 1929, Kısım 3, s.47.

EK 18: Emrazı Sariye Hastanesi

Kaynak: İzmir Belediyesi, İzmir Cumhuriyetin 15. Yılında, Nefaset Basımevi, s.101.

EK 19: Memleket Hastanesi Eczane Kısım

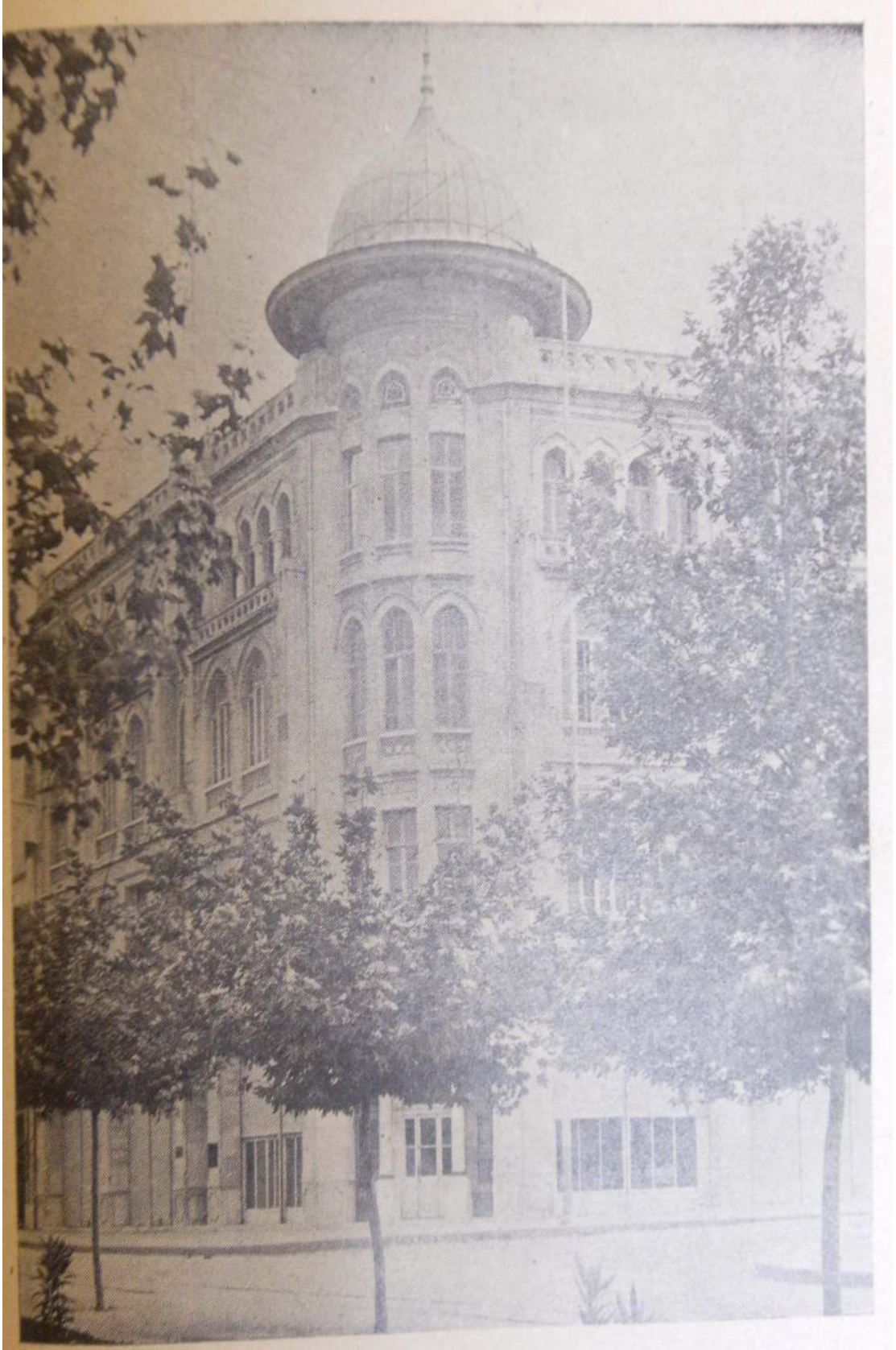
Kaynak: İzmir Belediyesi, İzmir Cumhuriyetin 15. Yılında, s. 109.

EK 20: İzmir Sanğal Okulu

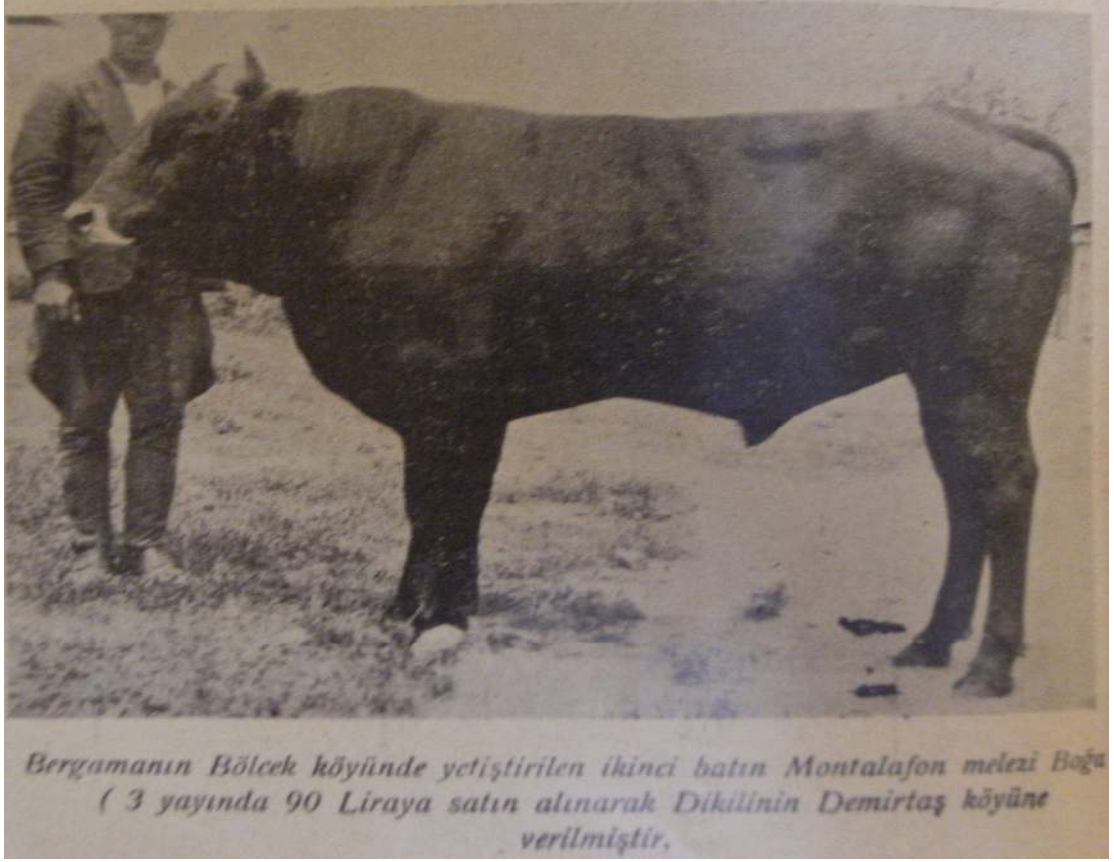
Kaynak: İzmir Belediyesi, İzmir Cumhuriyetin 15. Yılında, Nefaset Basımevi, s. 129.

EK 21: Akşam Kız Sanat Okulu

Kaynak: İzmir Belediyesi, İzmir Cumhuriyetin 15. Yılında, s.127.

EK 22: Bergama Köyünde Yetiştirilen Boğa

Kaynak: İzmir Belediyesi, İzmir Cumhuriyetin 15. Yılında, s.166.

İzmir en büyük bayramı olan 9 eylül'ü heyecanlı tezahüratla tes'it etti

Zafer Perisi, Hilâliahmer temsil'i cidden bir şaheserdi, köylümüzün Yunanlılardan gördüğü mezalimi tasvir eden levhalar herkesin gözünden yaş getirdi, develerle cepane taşıyan köylüler herkese heyecan verdi

9 Eylül kurtuluş bayramı pehlininde çok parlak, muhteşem merasimle tes'it edilmiştir.

Çivar vilâyet ve kızalardan gelen on binlerce halk; bu büyük günü neş'e ve şükr için, vatan için kanını sevine sevine akıtan şehitleri hürmetle anarak geçirmiştir.

Kalabalık:
İzmir; şimdiki kadar görülmemiş derecede kalabalık bir halk kütlesinin zafer neş'esine şahit olmuştur.

Bütün askeri kıtaat, Cemiyet müessesileri ve halk, ordaya tebrik etmiş, müstahkem mevkîin asil kumandanı Fuat P.H.âi selâmlanmışlardır.

Bu büyük günü te'vîc için

muş, hafız efendiler tarafından hatmi şerif indirilmiş, şehitlerimizin ruhları şad edilmiştir. Hatmi şerif ten sonra Müftü Rahmetullah efendi tarafından belîğ bir dua okunmuş ve bir kısmı manzum olan bu duayı dinleyenler ağlamışlardır. Merasimde bir kıtası askeriyede hazır bulunmuştur:

Nutuklar:
Ervelâ şüheda abidesi bağında İzmir Meh'usu Kâmil Bey tarafından bir nutuk irtat edilmiştir.

Kâmil Bey; gür sesle irtat ettiği bu nutukta Yunan mezalimini tasvir ederek Anadolu Türk namı altında yaşayan hırtakım hainlerle beraber Yunanlılara karşı duran büyük Gazinin ve ordunun bu kurtuluş

Geçit resminde; Müstahkem Mevki Kumandanı Fuat P.H.âi kıtası selâmlarken

Bu nutukunda Fuat bey; kurtuluş gününü onun uzadıya tasvir ederek korkak Yunan serümlerinin Afyon ölemlerinden nefes almadan İzmir'e kadar nasıl kaçtığını ve kaçamayanların ahbâbını anlatmış, yedi gün durmadan, dinlenmeden İzmir için çalışan kahplerin nihayet İzmir'e kavuşup gittiğini ve bu suretle büyük vatanın ifa edildiğini söyleyerek:

— Yapsun Büyük Gazî!

Sana ile nutukta nihayet vermiştir.

Merasim:
Nutuklardan sonra Beşal

Fuat Paşa H.âi ve bilhaza hükümet konağına giderek hükümet namına Vali Kâzım P.H.âi tebrik etmişlerdir.

Tebrik merasimine iştirak eden zevata Müstahkem Mevki Kumandanlığında ve Vilâyet Makamında şekerlemeler, sigaralar ikram edilmiştir.

Tezyinat:
İzmir; bugünün şerefine pek zarif bir surette süslenmişti. her tarafta bizi beşliğimiden geçiren, heyecan içinde bura - kan sevimli bayraklarımızı göze çarpıyordu.

Basmane ile Tilkilikte ve Hülûmet önünde yapılmış Zafer taklari çok sade ve çok zarif bir şekilde idi.

Zafer küdretini gösteren defne dalları; Zafer taklirinin her

Kaynakça: Anadolu, 11 Eylül 2009.

Millet Mekteplerine

Halk Büyük Bir Tehacüm Gösteriyor

VİLÂYET DAHİLİNDE BAZI MEKTEPLER AÇILIYOR SEYYAR MUALLİMLER İŞLERİNE BAŞLADI

Şehrimizde açılmış olan millet mektepleri ihtiyaca Kâfi gelmemektedir.

Millet mekteplerinin tezyidi için tertibat alınmaktadır.

Görülen lüzum üzerine Balçuvada hanım ve erkekler için 2 dersane, Karşıyakada Ankara mektebinde bir, Turan köyünde bir millet mektebi açılmış ve derslere başlanmıştır.

Halk Millet mekteplerine çok ragbet etmektedir. Köylerde seyyar olarak dersgöstercek olan muallimler maarif müdürlüğü tarafından tayin edilmektedir. seyyar muallim kafilesi (50) kişiden ibaret olacaktır.

Şimdiye kadar tayin edil-

miş olan seyyar muallimler faaliyetine sevk edilmiştir. Dikili kazasına 1, Yamanlar ve havalisine 1, Kemalpaşa kazasına Menemen kazasına 2, Seydiköy nahiyesine 2 seyyar muallim tayin edilmiş ve ders vermeğe başlamaları için derhal yerlerine izam olunmuşlardır.

inhisar idaresi

Avrupanın bazı yerlerinde fabrikalar açıyor

İstanbul, 5 (Anadolu) — Tütün inhisar idaresi İsviçrede İngilterede ve Belçikada cigara fabrikaları açmağı kararlaştırmıştır.

EK 25: Altay Şampiyon

Kaynak: Anadolu, 14 Nisan 1929.

İNCİR BAYRAMI

24 Ağustos

Cumartesi günü yapılacak

Busene İncir Bayramı geçen seneye nazaran bir kaç gün teahhürle yapılabilecektir. İlk parti turfandalar şehrimize ancak ayın yirmi üçüncü cuma günü gönderilecek ve bayram da ertesi günü yapılacaktır. Busene mahsulümüz çok iyi olduğu gibi, fiatle -rin de müstahsillerimizin yüzünü güldürecek bir şekilde olacağı kuvvetle tahmin edilmektedir. Şehrimizdeki incir tüccarlarından bazıları Turfandada hazır bulunmak üzere Aydın ve havalisine gitmektedirler. Maruf Tüccarlarımızdan Nalbantzade Hulûsi Bey de bu gün Germenciğe hareket etmektedir.

KAMBiYO		
Doyçe Oryent banktan		
8 Nisan 1929		
Mark	48,25	48,45
Seterlin	989,	989,
Fransız fra.	7,96	7,97
Dolar	49,16	49,10
Belçika fra.	28,27	28,37
Liret	10,66	10,67
İsviçre fra.	39,15	39,25
Filörin	81,53	81,70
Drahmi	2,63	2,64
« Çek		
Çekoslovak	6,03	6,04
İstanbul Piyasası		
6 Nisan 1929		
İngiliz	989, 00	988,00
İstikraz	92,50	92, 50
Liret	9,34	9,34
Drahmi		
Altın	843	843
kuru ştan muamele gördü		

Sayfa 3

Tayyare Sineması

Prenses KATYA

üfa nın imal ettiği bu nefis san'at eseri büyük bir Suvare de Gale ile Tayyare sinemasında yarından itibaren irae edilecektir.

ilâve : Kont Jeppelin balonunun Amerikaya azimet ve avpct seyahatı.

Cumartesi'den başka hergün çıkar siyasî Türk gazetesi

Cumhuriyet Bayramımız

Çok Parlak Bir Surette Tes'it Edildi

Gazi Bulvarında Yapılan Büyük Geçit Resmi Sürekli Alkışlara Mazhar Oldu

Cumhuriyet Bayramı fevkalâde merasimle çok parlak bir surette tes'it edilmiştir.

Bu büyük günün şerefine bütün resmi, gayri resmi mekânı çok zarif şekillerde tezmin olunmuştu. Kışla ve hükümet konağı ile Cumhuriyet Halk Fırkası, Tayyare, Hilâlişahmer cemiyetleri binaları, polis karakolları, Ticaret Odası, mahkemeler, idareleri binaları bayraklarımızla ve defne dallarıyla süslenmişti.

Hususi müesseseler, ticaret evleri, evler birbirine rakabet edercesine yapılan büyük şakaklıklarla tezyin edilmişti.

Tatil

Bütün resmi idarî büyük

Adli Beynuthunu irat ederken

başmüdiri vekili Mazlum Paşa, Kışlaya giderek Müstahkem Mevki Kumandanı Fuat Paşa Hazretlerine iadei

zım Paşaya Cumhuriyet bayramını tebrik eylemişlerdir.

Konsoloslardan sonra Arşevек vekili M. Edvard Tuna tebrikâtta bulunmuştur.

Hükûmet avlusunda;

Yukarıda tebrik merasimi yapılırken hükûmet avlusunda muhtelif mektep talebeleri merkezi almakta idiler.

Muhtelif orta mekteplere mensup izciler, Karşıyaka Kız muallim mektebi, Lise talebelerinin yeknasak vaziyetleri takdiri celbediyordu.

Mektep talebeleri bu esnada grup grup gelerek hükûmet avlusunda ilk tedrisat